

T. C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MUKADDİME-İ KUTBE'D-DÎN'DE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
(100a – 149b VARAKLAR ARASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kifayet YİĞİT

Niğde
Eylül, 2019

**T. C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**MUKADDİME-İ KUTBE'D-DİN'DE CÜMLE ÇEŞİTLERİ
(100a – 149b VARAKLAR ARASI)**

**Hazırlayan
Kifayet YİĞİT**

**Danışman :Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
Üye :Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
Üye :Doç. Dr. Mehmet YASTI**

**Niğde
Eylül, 2019**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Mukaddime-i Kutbe’-d-din’de Cümle Çeşitleri (100a – 149b varaklar arası)’’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım
11/10/2019.

Kifayet YİĞİT

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ danışmanlığında Kifayet YİĞİT tarafından hazırlanan " Mukaddime-i Kutbe'd-dîn'de Cümle Çeşitleri (100a-149b varaklar arası)" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

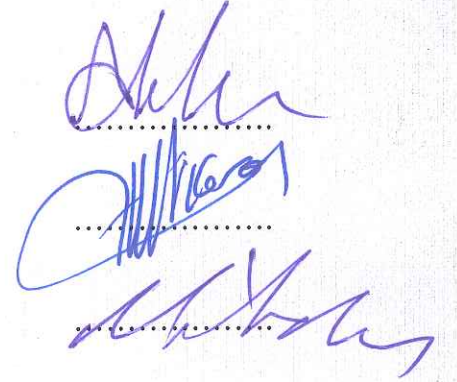
Tarih: 11/10/2019

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ

Üye : Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye : Doç. Dr. Mehmet YASTI

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bir milletin varlığının en büyük kanıtı kuşkusuz dilidir. Toplumlar dilleri sayesinde geçmişini öğrenir ve geçmişi sayesinde de geleceğini aydınlatır. Türk dili, çok eski dönemlerden beri var olan bir dildir ve her dönemde güzel eserler ortaya koymuştur. Eserler dilimize birçok katkıda bulunmuştur ve bulunmaya devam etmektedir. Dilimizin en büyük mirası olan bu eserler aynı zamanda kültürümüzün de mirasıdır.

Bu çalışmada 14. yüzyıl eserlerinden olan ve ilk Türkçe ilmiyelerden biri olarak kabul edilen Mukaddime-i Kutbe'd-dîn üzerinde çalışılmıştır. Kutbeddin İznikî tarafından yazılan bu eser, döneminin dil özelliklerini yansıtması açısından önem taşımaktadır.

Çeviri yazısı yapılan metindeki cümleler; yüklemine yerine göre, anlamına göre, yüklemine türüne göre ve yapısına göre ele alınarak işlenmiştir. Çalışmada dilcilerin cümle ile ilgili görüşleri de ele alınmıştır.

Eserde edatların ve cümle başı bağlaçların çok sayıda olması, eserin cümle çeşitleri açısından incelenmesini güçleştirmiştir. Ayrıca eserde noktalama için herhangi bir işaret kullanılmamıştır. Çeviri yazılı metinde verilen noktalama işaretleri kendi görüşlerimiz doğrultusunda konulmuştur. Dolayısıyla bir başkasına göre bu noktalama işaretleri değişiklik gösterebilecektir.

Eser harekelidir ve eserin çeviri yazısı yapılırken eserde bulunan hareketlere bağlı kalınmıştır. Bu çalışma ile az da olsa Türk diline bir katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken bilgi ve düşünceleriyle yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ'a şükranlarımı sunarım.

Kifayet YİĞİT

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUKADDİME-İ KUTBE'D-DÎN'DE CÜMLE ÇEŞİTLERİ (100a – 149b VARAKLAR ARASI)

YİĞİT, Kifayet

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ

Eylül 2019, 172 sayfa

Bu çalışmada, Kutbeddîn İznikî tarafından kaleme alınan ve pek çok yazma nüshası olan Mukaddime-i Kutbe'd-dîn adlı eserin 100a – 149b varaklar arası cümle çeşitleri açısından incelenmiştir.

Mukaddime-i Kutbe'd-dîn, 14. yüzyıl Türkçesinin özelliklerini barındırması ve döneminin dil özelliklerini günümüze aktarması açısından önem taşımaktadır. Anlaşılır bir şekilde yazılan bu eser halka yöneliktir, halka İslâmın şartlarını öğretmek amacıyla kaleme alınmış didaktik bir kimliğe sahiptir.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş adı verilen birinci bölümde eserin ve yazarının tanıtımı yapılarak eserin nüshalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde dilcilerin cümle ve cümle çeşitleri ile ilgili görüşlerine ve bu görüşleri doğrultusunda metinde bulunan cümle çeşitleri örneklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölüme ise metnin transkripsiyonlu çeviri yazısı eklenmiştir. Çalışma bütün bu inceleme ve araştırmalardan çıkan bilgilerin sonuç kısmında değerlendirilmesiyle tamamlanmıştır. Çalışmanın arka kısmına da yararlanılan kaynakların listesinin verildiği kaynakça kısmı konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Mukaddime-i Kutbe'd-dîn, 14. yüzyıl Batı Türkçesi, Cümle Çeşitleri, Kutbeddin İznikî.

ABSTRACT

MASTER THESIS

SENTENCE TYPES OF MUKADDİME-İ KUTBE'D-DÎN (BETWEEN THE 100a – 149b LEAVES)

YİĞİT, Kifayet

Turkish Language and Literature

Supervisor: Assistant Professor Ahmet BÜYÜKAKKAŞ

September 2019, 172 pages

In this study, 100a-149b of Mukaddime-i Kutbe'd-dîn, which is written by Kutbeddîn İznikî and which has many manuscripts, is examined in terms of the varieties of sentences between leaves.

Mukaddime-i Kutbe'd-dîn is important in terms of having the features of 14th century Turkish and transferring the language features of the period to the present day. This work, written in an understandable way, is aimed at the people, and has a didactic identity written to teach the people the conditions of Islam.

The research consists of three parts. In the first section called introduction, the work of the author and the author are presented and copies of the work are presented. In the second part, the opinions of the linguists about the sentence and sentence types and the examples of the sentence types in the text are given. In the third setion, transcribed translation of the text is added. The study was completed by evaluating the information obtained from all these examinations and researches in the conclusion. In the back part of the study, the bibliography section is given, which lists the sources used.

Key words: Old Anatolian Turkish, Mukaddime-i Kutbe'd-dîn, 14th century Western Turkish, Types of Sentence, Kutbeddin İznikî.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. YAZAR VE ESERİN TANITIMI	1
1.1.1. Kutbeddin İznikî (? – 821 / 1418).....	1
1.1.2. Mukaddime	3
1.1.2.1. Mukaddime'nin Nüshaları	5
2. BİRİNCİBÖLÜM	10
2.1. Cümle	11
2.1.1. Dilcilerin Cümle ile İlgili Görüşleri.....	11
2.2. Cümle Çeşitleri	13
2.2.1. Dilcilerin Cümle Çeşitleri ile İlgili Görüşleri.....	13
2.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	17
2.2.2.1. Kurallı (Düz) Cümle.....	17
2.2.2.1.1. Dilcilerin Kurallı (Düz) Cümle ile İlgili Görüşleri.....	17
2.2.2.1.2. Kurallı (Düz) Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	18
2.2.2.2.Devrik Cümle	28
2.2.2.2.1. Dilcilerin Devrik Cümle ile İlgili Görüşleri.....	28
2.2.2.2.2. Devrik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	30
2.2.3.Anlamına Göre Cümleler	32
2.2.3.1. Olumlu Cümle	33
2.2.3.1.1. Dilcilerin Olumlu Cümle ile İlgili Görüşleri:.....	33

2.2.3.1.2. Olumlu Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	34
2.2.3.2. Olumsuz Cümle.....	42
2.2.3.2.1. Dilcilerin Olumsuz Cümle ile İlgili Görüşleri	42
2.2.3.2.2. Olumsuz Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	43
2.2.3.2.2.1. Olumsuz Fiil Cümleleri ile İlgili Metnimizden Örnekler	43
2.2.3.2.2.2. Olumsuz İsim Cümleleri ile İlgili Metnimizden Örnekler	46
2.2.3.3. Soru Cümlesi.....	47
2.2.3.3.1. Dilcilerin Soru Cümlesi ile İlgili Görüşleri	47
2.2.3.3.2. Soru Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	50
2.2.4. Yüklemin Türüne Göre Cümleler	50
2.2.4.1. Fiil Cümlesi.....	51
2.2.4.1.1. Dilcilerin Fiil Cümlesi ile İlgili Görüşleri	51
2.2.4.1.2. Fiil Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	52
2.2.4.2. İsim Cümlesi	62
2.2.4.2.1. Dilcilerin İsim Cümlesi ile İlgili Görüşleri.....	62
2.2.4.2.2. İsim Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler	64
2.2.5. Yapısına Göre Cümleler	68
2.2.5.1. Basit Cümle.....	71
2.2.5.1.1. Dilcilerin Basit Cümle ile İlgili Görüşleri	71
2.2.5.1.2. Basit Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler.....	73
2.2.5.2. Birleşik Cümle	75
2.2.5.2.1. Dilcilerin Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri	75
2.2.5.2.2. Şartlı Birleşik Cümle	78
2.2.5.2.2.1. Dilcilerin Şartlı Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri	78
2.2.5.2.2.2. Şartlı Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	81
2.2.5.2.3. İç İçte Birleşik Cümle	84

2.2.5.2.3.1. Dilcilerin İç İçe Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri.....	84
2.2.5.2.3.2. İç İçe Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	85
2.2.5.2.4. Ki'li Birleşik Cümle	87
2.2.5.2.4.1. Dilcilerin Ki'li Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri	87
2.2.5.2.4.2. Ki'li Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	89
2.2.5.3. Sıralı Cümleler	90
2.2.5.3.1. Bağımsız Sıralı Cümle	93
2.2.5.3.1.1. Dilcilerin Bağımsız Sıralı Cümle ile İlgili Görüşleri.....	93
2.2.5.3.1.2. Bağımsız Sıralı Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	94
2.2.5.3.2. Bağımlı Sıralı Cümle	94
2.2.5.3.2.1. Dilcilerin Bağımlı Sıralı Cümle ile İlgili Görüşleri.....	94
2.2.5.3.2.2. Bağımlı Sıralı Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler	95
3. İKİNCİ BÖLÜM.....	101
3.1. METİN	102
3.1.1. MUKADDİME-İ KUTBE'D-DÎN 100a – 149b VARAKLAR ARASI ÇEVİRİ YAZI METNİ.....	102
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	169
ÖZGEÇMİŞ.....	172

KISALTMALAR

age.	Adı geen eser
agm.	Adı geen makale
agt.	Adı geen tez
C.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri
ktp.	Kütüphane
M.	Miladi
nr.	Numara
r.a.	Radiyallahu anh
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğeri

1. GİRİŞ

1.1. YAZAR VE ESERİN TANITIMI

1.1.1. Kutbeddin İznikî (? – 821 / 1418)

İznikli Kutbeddîn bin Muhammed, ulema arasında Kutbeddin İznikî olarak anılmaktadır ve XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başında yaşamıştır. Doğum tarihi belli değildir¹. Kutbüddinzâde diye tanınan oğlu Mehmed İznikî'nin İhticâcu Âdem ma'a Mûsâ 'aleyhime's-selâm adlı risâlesindeki bir kaydından (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1593, vr. 55) Niğde'de doğduğu, daha sonra buradan İznik'e göç ettiği anlaşılmaktadır. Babasının adı Mehmed'dir².

Meşhur şeyh ve din bilginlerinden olan Kutbeddin İznikî'nin, Hasan Paşa'dan okuduğu Şerh-i Metâli'i 795'te (1393) bitirdiği nakledilir. Kaynaklar, diğer ilimlerin yanı sıra özellikle şer'î ilimlere vukufundan ve tasavvuf yolunda önemli dereceler katettiğinden söz etmektedir. Evliya Çelebi onun Bayramiyye şeyhlerinden olduğunu ve Şeyh Hüsâm diye bir zattan icâzet aldığını söylüyorsa da (Seyahatnâme, II, 42) Bayramiyye tarikatının pîri Hacı Bayrâm-ı Velî 833'te (1430) vefat ettiğine göre bu bilgi doğru olmamalıdır. Yine Evliya Çelebi'nin ifadesinden İznik'te bir âsitanesinin olduğu ve tarikat faaliyetlerini burada sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Timur'un Anadolu'yu işgali sırasında Kutbüddîn İznikî'nin onunla buluşup kendisine önemli uyarılarda bulunduğu, haksız yere kan dökmekten vazgeçmesini söylediği, Yıldırım Bayezid'in oğlu İsa Çelebi'nin Timur'a itaatini bildirmek üzere elçilik yaptığı, Timur'un da onun vasıtasıyla Çelebi'ye kemer, külâh ve bazı hediyeler gönderdiği kaydedilmektedir³. Bu dönemin siyasî durumuna baktığımızda Yıldırım Bayezid, Timur'a esir düşmüştür. Bayezid'in oğulları arasında fitne sokulmuş ve oğullarının bazıları tahta geçme hevesiyle yarışa girmişlerdir. Daha sonra Osmanlı birliği Mehmet Çelebi tarafından sağlanmıştır. İsa Çelebi'nin Mehmet Çelebi tarafından alt edilmesi üzerine ona yakın olanlar da itibardan düşmüştür. İsa Çelebi'ye elçilik yapacak kadar yakın olan müellifimiz Kutbeddin İznikî de bu itibar kaybından

¹Kerime Üstünova, *Kutbe'd-dîn İznikî Mukaddime Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük (Şahâbe'd-dîn Kudsi Nüshası)*, İstanbul 2016, s. 38.

²Reşat Öngören, 'Kutbüddin İznikî' maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, s. 485.

³Reşat Öngören, *age.*, s. 485.

nasibini almıştır. İznikî, Mehmet Çelebi zamanındaki (1387-1421,H) büyük âlimlerden olmasına, pek çok eserler yazmış olmasına rağmen o dönemin siyasî, sosyal, kültürel tarihini yazan eserlerde İznikî ile ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Onun bu şekilde görmezlikten gelinmesinde dönemin siyasî olaylarında taraf olması etkili olmuş olabilir⁴.

Kayıtlara göre İznikî'nin iki oğlu vardır. Oğullarından Muhyiddin Mehmed, Molla Fenâri'nin en değerli öğrencilerinden olmuş; müftülük, kadılık, müderrislik yapmış; tasavvufa meraklı, pek çok eserin sahibi, ünlü bir zattır. Fukara-yı sofıye libasıyla gezdiği kayıtlarda mevcuttur. Diğer oğlu Bahaeddin Ömer, II. Murad zamanında fetva vermekle meşhur bir din bilginidir⁵.

Mehmed Tâhir, İznikî'nin dört eseri olduğunu yazmıştır. Tefsir-i Şerif (el-Ikdü's-Semin ve'l-Akdü'l-Yemîn) ve Kitab-ı Salat'ın mühim meselelerini toplayan Mukaddime'dir. Bir de Zâdü'l-Ma'âd fi'l-Furû' ve'l-Ahlâk isminde bir eseri vardır ki bir nüshası Bursa'da İncirli Dergâhı Kütüphanesinde mevcuttur. Bir de farz olan amellere dair Rahatü'l-Kulûb isminde bir eseri daha vardır ki bir nüshası Ayasofya Kütüphanesinde mevcuttur⁶. Ayasofya'daki nüsha Rahatü'l-Kulûb değil; Mukaddime'dir. Tespit fişlerine yanlış işlenmiştir. Üstelik Rahatü'l-Kulûb, oğul Muhyittin İznikî'ye ait bir eserdir⁷. Ahmet Kartal, Râhatu'l-Kulûb'un Mukaddime-i Kutbuddîn olarak da anıldığını ve bu eserin, Kutbuddîn-i İznikî tarafından âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerin ışığı altında her "âkil ve bâlig" tarafından bilinmesi farz olan İslâm dininin vaz' ettiği esasları beyan etmek ve her "âkil ve bâlig"ın bu yoldaki azmini kuvvetlendirmek üzere kaleme alındığını söyler⁸. Reşat Öngören de el-Ikdü's-Semin ve'l-Akdü'l-Yemîn adlı tefsire dair eserin (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 246) İznikî'nin torunlarından birine ait olduğunu belirtir ve İznikî'nin beş eseri olduğundan bahseder. Bunlar; Tefsîrü'l-Kur'ân (Tefsîru

⁴ Alimujiang Atawula, *Kutbuddin İznikî'nin "Mukaddime" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 4.

⁵ Kerime Üstünova, *age.*, s. 41.

⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *age.*, s. 144.

⁷ Kerime Üstünova, *age.*, s. 41-42.

⁸ Ahmet Atillâ Şentürk ve Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2011, s. 184.

Kutbiddîn), Mukaddime, Râhatü'l-Kulûb, Telfikât, Risâle fi Hakkı Devrânî's-Sûfiyye'dir⁹.

Alimujiang Atawula, hazırladığı doktora tezinde İznikî'nin şu eserlerine yer vermiştir: Mürşidü'l-Müteehhil, el-İkdu's-Semîn ve'l-İkdu'l-Yemîn, Bitin Yararılması Hikmeti Hakkında Risale, İbn Arabî'nin Firavunun İmanı Hakkındaki Risalesine Reddiye, Yusuf Hakkında Risale, Âdem ile Musa'nın Münazarası, Tefvikâtü'l-Mesâbih, Risâle fi Şerhi Sübhâneke mâ Arafnâke Hakki Mârifetike, Risâle fi Şehri Remedân, Risâle fi Salâti't-Terâvîh, Kitâb fi İlmi't-Ta'bîr, Tefsîru Kutbuddîn¹⁰. Atawula, çalışmasında bu eserler hakkında genel bilgiler vererek eserlerin ön sözünden örneklere yer vermiştir.

Kutbeddin İznikî'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklara baktığımızda hayatı ve eserleri ile ilgili bilgilerin yetersiz olduğu görülmektedir. Eserleri karıştırılmakta, bazı eserlerin oğluna mı, torununa mı yoksa kendine mi ait olduğu tespit edilememektedir. Oğlu Muhyiddin Mehmed ile aynı yüzyıl içinde ölmüş olması da oğlu ile sık sık karıştırılmasının nedenlerinden biridir diyebiliriz.

Kutbeddin 8 Zilkade 821'de (7 Aralık 1418) İznik'te vefat etti¹¹. İznik'te Hayreddin Paşa'nın torunlarından Halil Paşa Camii yanındaki türbesinde medfündür¹². Kabri üzerindeki üstü kubbeli dört köşe türbe ile bitişiğindeki Şeyh Kutbüddin Camii'nin XV. yüzyıl yapıları olduğu tespit edilmekle birlikte kimin tarafından inşa edildikleri kesin olarak bilinmemektedir. Cami ve zâviye zaman içinde harap olmuş, türbe ise yakın zamanda onarım görmüştür¹³.

1.1.2. Mukaddime

Mukaddime, Kudbeddin İznikî tarafından kaleme alınmıştır. Öğretici tarzda olan Mukaddime, fıkıh alanına ait ünlü eserlerden biridir.

⁹Reşat Öngören, *age.*, s. 486.

¹⁰Alimujiang Atawula, *agt.*, s. 6-17.

¹¹Reşat Öngören, *age.*, s. 485.

¹²Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 144.

¹³Reşat Öngören, *age.*, s. 485.

Eser, İslâm dininin vaz ettiği esasları âyet, hadis ve örneklerle okuyucuya hatırlatmak, onun bu yoldaki azmini kuvvetlendirmek üzere yazılmıştır¹⁴.

İznikî, Mukaddime'yi kaleme alış nedenini şöyle açıklamıştır:

'pes bilgil kim bu za' ifûñ maqşûdı bu farz-ı 'ayn olan 'amelleri bildürmekde idi farz-ı kifâye ve sünnet ve müsteħab olanları bildürmek degüldi çün kim farz-ı 'aynuñ daħı kemâli bunları işlemeg-ile olur pes bu muqaddime farz-ı kifâye ve sünnet ve müsteħab ve edeb olanları ve 'ibâdeti mekrûh ve fâsid ve nâkış idenleri bildürdi daħı ğarîb ve çok vâkı' olur mes'eleler daħı getürdi mübtedîleri bu muqaddimeyi okumağa yiltemeg-içün'' (2-b/ 21-24)¹⁵.

Eser, her biri ayrı konularda olan 5 bâba ve her bâb birtakım fasıllara ayrılmıştır. Fakat bâblarda olduğu gibi fasıllarda düzenli bir ayırım yoktur. Ayrıca eserin baş tarafındaki kitabın yazılış gayesi farz-ı ayn ve farz-ı kifâyenin açıklaması, iyi ve kötü vasıfların neler olduğu, bu 5 bâba dâhil edilmemiştir¹⁶.

Namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadet konularının Hanefî mezhebine göre anlatıldığı, ayrıca inanç ve ahlâka dair meselelerin ele alındığı eser Türkçe ilmihal geleneğinin ilk örneklerindedir. Kitabın, Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin namazla ilgili ilmihal niteliğindeki aynı adlı Arapça risâlesinin (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 625) Türkçeye çevrilip inanç, ibadet ve ahlâka dair konuların eklenmesi suretiyle meydana gelen bir eser şeklinde nitelendirilmesi (DİA, XXII, 139-140) doğru değildir. Bazı nüshalarının başına (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 550; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K/32) sonradan adının Mukaddimetü's-Salât şeklinde kaydedilmiş olması, Taşköprilizâde ve Hoca Sâdeddin gibi müelliflerin Kutbüddin İznikî'nin namazla alakalı bir risâlesinin olduğunu belirtmeleri, Mecdî ve Bursalı Mehmed Tâhir'in de Kutbeddin İznikî'nin Mukaddime adlı eserinin namazla ilgili olduğuna dair kayıtları eserin Semerkandî'nin risâlesiyle karıştırılmasından kaynaklanmış olmalıdır¹⁷.

¹⁴ Yusuf Ziya Öksüz, *Mukaddim-i Kutbuddîn İnceleme – Metin – Sözlük*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1976. s. 3.

¹⁵ Alimujiang Atawula, *agt.*, s. 24.

¹⁶ Yusuf Ziya Öksüz, *agt.*, s. 3.

¹⁷ Reşat Öngören, *age.*, s. 485.

Arapçayı iyi bilen ve Arapça eserler de yazmış olan İznikî, halka yönelik olan Mukaddime'yi Türkçe kaleme almıştır. Eser, Müslüman halkın günlük hayatı için gerekli olan bilgileri ihtiva etmektedir. Eserin asıl amacı insanlara din konusunda doğruları göstermektir. Eserde dinî meselelerle ilgili tüm soruların cevabını bulmak mümkündür. Yazar, görüşlerini âyet ve hadislerin yanı sıra İslâm dünyasının önemli isimlerinden faydalanarak şekillendirmiştir. Böylece eser, insanlara yol göstermekte ve insanların yaşamlarını kolaylaştırmaktadır.

İznikî, eserin yazılış nedenini giriş kısmında şöyle beyan etmiştir:

“bu za'îf gördi kim bu farz-ı 'ayn olan 'ilmile kitâblar düzmişler laîf ve görklü ve ulu kitâblaruñ kimisin pârsice kimisi' arabî her kişi anlara mü'tâla'a kılp ma'nisin çıkarımaz eger okıyup öğrenürise dağı tizcek gine unudur yâ soñra kendi ma'nisin gökcek eydimez diledi bu miskin dağı farz-ı 'ayn olan 'ilmile türkice bir muqaddime düze tâ kim mübtedî kişilere anı oqımaq geñez ola dağı kızcuğazlara ve oğlancuqlara bâliğ olmağa yakın olıcağ örgedeler tâ kim i'tikâdına ve gönline evvelden şerî'at emrin dutmaq ve müsülmânlık kaydın yimek düşe bâliğ olduqdan soñra bunuñ içindekiyle 'amel ide ammâ bilgil ki farz-ı 'ayn olan 'ilmde 'âlimler ihtilâf idüp dururlar” (2-a/5,13 – 2-b/1,2,3,4).

İznikî'ye göre; halk, farz-ı ayn olan ilmde yazılan Arapça ve Farsça eserlerden yararlanamamaktadır. Üstelik din bilginleri arasında, halkın kafasını karıştıran farklı görüşler vardır. İşte Mukaddime'de bunlara açıklık getirilmektedir. Yazar, görüşlerini yalnız Hanefi mezhebine göre açıklamamış; sık sık Şafi mezhebiyle karşılaştırmış, büyük fıkıhçıların eserlerine atıflarda bulunmuş, referans göstermiş; Kuran-ı Kerim'i kaynak göstererek söylediklerini sağlam bir temele dayandırmıştır. Böylece esere bilimsel bir kimlik kazandırmıştır¹⁸.

1.1.2.1. Mukaddime'nin Nüshaları

Mukaddime'nin çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Mukaddime'nin nüshalarını Kerime Üstünova şu şekilde vermiştir:¹⁹

¹⁸Kerime Üstünova, *age.*, s. 27.

¹⁹Kerime Üstünova, *age.*, s. 31-36.

1. *Kutbeddin bin Muhammed İznikî* öl. 821 / 1418, *Mukaddime-i Kutbeddin*; Topkapı Sarayı -234 Koğuşlar 823. Aharlı kağıt 270 mm. boy ve 175 mm. eninde, 180 yaprak. Harekeli nesihle 110 mm. uzunluğundaki sahifede, 15 satır şeklinde yazılmıştır. Kırşehir’de Şeyh Mesûd bin Mehmed eliyle 837 (1433-34)’de istinsah edilmiştir. Miklep ve şemseli koyu kahverengi deri cilt. Bu kitabın üzerine sonradan ‘‘Umdet el-İslâm’’ yazılmış ise de metnin tetkikinden Kutbeddin bin Muhammed İznikî’nin namazın mühim meselelerini ihtiva eden Mukaddime adlı fıkıh eseri olduğu anlaşılmıştır. ‘‘Umdet el-İslâm’’, Abdülazîz Fârisî tarafından yazılmış ve Abdurrahman bin Yusuf Aksarayî tarafından 1543 (956)’da Türkçeye çevrilmiştir. O.M. I-1444, Blochet, A.F. 4, S. 271, 798.

2. *Kutbeddin Muhammed İznikî, Hazâ Kitâbü Terkib-i Azîm*; Türk Dil Kurumu 93, Türkçe, harekeli nesih hatla 265x175- 190x111 mm. ölçüsünde, 228 yaprak, 15 satırlı, 1b- 151b yaprakları arasında, saykallı âbâdî kağıda yazılmıştır. Söz başları duracaklar ve bazı kelimelerin üzeri kırmızı mürekkepledir. Dört köşe kahverengi meşin kaplı, cilt yaprakları yıpranmış ebru kağıt kaplı bir cilt içerisinde. 151b- 156a’da Fatıha tefsiri vardır. Eser için verilen ‘‘Rahatü’l-Kulûb’’ adı yanlıştır. Yz. A 437; TSMK Koğuşlar 823.

3. *Kutbeddin Muhammed İznikî, Mukaddime*; Türk Dil Kurumu 94, Türkçe, harekeli nesih hatla 240x165- 200x125 mm. ölçüsünde 124 yaprakta, lâle filigranlı kağıda yazılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkepledir. Bu sayfalar rutubet lekeli ve tamir görmüştür. Şirazesî dağınık, karton cilt içerisinde. Sonu eksiktir. İçinde başı sonu eksik bir amme cüzü vardır. TSMK Koğuşlar 823; O.M. I- 1444.

4. *el-İznikî Kutbüddin Muhammed bin Muhammed – 821, Mukaddimetü’s-Salat*, Süleymaniye Kütüphanesi- Fatih 1527; 258x170 – 193x110 mm., 175 yaprak, 19 satır, nesih, mukavva ciltli, sonu noksan.

5. *el-İznikî Kutbüddin Muhammed bin Muhammedel- Hanefî – 821/1418, Mukaddime-i Kutb-ad-dîn*, Süleymaniye Kütüphanesi- Çelebi Abdullah Efendi 136; fıkıh, 160x100 – 100x60 mm., 335 yaprak, 11 satır, nesih, mukavva ciltli. Ahmed bin Süleyman tarafından H. 969’da istinsah edilmiştir.

6. *el-İznikî Kutbüddin Muhammed bin Muhammed – 821, Mukaddimetü’s-Salat*, Süleymaniye Kütüphanesi – H. Hayri Abdullah Efendi 24; fıkıh, 235x145 –

175x95 mm., 140 yaprak, 17 satır, nesih, meşin ciltlidir. İshak bin Yahya tarafından H. 994'te istinsah edilmiştir.

7. *el-İznikî Kutbüddin Muhammed bin Muhammed – 821, Mukaddimetü's-Salat*, Süleymaniye Kütüphanesi – Fatih 2157; fıkıh, 193x139 – 147x91 mm., 274 yaprak, 13 satır, nesih, meşin ciltlidir. Behram tarafından H. 963'te istinsah edilmiştir.

8. *Kutbüddin bin Muhammed-il İznikî (-821) Rahatü'l-Kulûb*; Süleymaniye Kütüphanesi - İbrahim Efendi 466; İslâm ahlâkı, 249x174 – 174x100 mm., 310 yaprak, 13 satır, Türkçe, deri kaplı şemseli. Fatih kütüphanesinden gelmiş.

9. *Kutb-ad-dîn bin Muhammed-al İznikî – 821 H. Mukaddimât Kut-bad-dîn*; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi – Genel 1118; 260x178 – 185x100 mm., 263 yaprak, 15 satır, Türkçe, nesih, miklep sırtı, meşin, mukavva dağınık ciltlidir. Heyet kararıyla Şubat 1926'da Eşrefzâde Dergâhından getirilmiştir. Yusuf bin Mustafa tarafından H. 970'te istinsah edilmiştir. 7 – 10. yapraklar başka eserden, 31 -32 yapraklar arası noksanıdır.

10. *Kutb-ad-dîn bin Muhammed-al İznikî – 821 H. Mukaddimât Kut-bad-dîn*; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi – Genel 1118; 168x128 – 130x100 mm., 217 yaprak, 13 satır, Türkçe, harekeli nesih, yeni bez ciltlidir. Heyet kararıyla Emir Buhârî Dergâhından Şubat 1926'da getirilmiştir. H. X. asır başında istinsah edilmiştir. İçinden ve sonundan noksan, Türk Dili bakımından oldukça faydalı bir eserdir.

11. *Kutb-ad-dîn bin Muhammed-al İznikî – 821 H. Mukaddimât Kut-bad-dîn*; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi – Genel 653; 208x142 – 170x100 mm., 240+10 yaprak, 13 satır, Türkçe, harekeli nesih, meşin ciltli. Heyet kararıyla Atinalı Dergâhından Şubat 1926'da getirilmiştir. Sonunda 10 yaprak dua vb. kayıtlar var.

12. *Kutb-ad-dîn bin Muhammed-al İznikî – 821 H. Mukaddimât Kut-bad-dîn*; Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi – Genel 4005; 258x176 – 205x122 mm., 184 yaprak, 15 satır, Türkçe, harekeli nesih, sırt meşin, mukavva, âdi ve persûde ciltli. İnegöl İshakpaşa Kütüphanesinden naklen 17.05.1973'te getirilmiştir. 14. yüzyılda istinsah edilmiştir.

13. *Kutb el- İznikî- Kutb ed-din Mehmed bin Mehmed – 821 H. Mukaddime*; İstanbul Belediye Kitaplığı-Osman Ergin Yazmaları 983; 210x150, 160x100 mm. 189 yaprak, 13 satır, Türkçe, nesih, fıkıh. 2-18. yapraklar ile son yaprak noksan.

14. *Kutb el- İznikî- Kutb ed-din Mehmed bin Mehmed – 821 H. Mukaddime fi'l-Fıkh*; İstanbul Belediye Kitaplığı-Muallim Cevdet Bölümü K. 32; 260x170, 195x125 mm. 183 yaprak, 15 satır, Türkçe, nesih, fıkıh. Sonda 184. yaprakta abdest alırken okunacak dua var. H. 817'de istinsah edilmiştir.

15. *Kutbeddin İznikî, Mukaddime*; Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi 1648; 249 yaprak.

16. *Kutbeddin bin Muhammed İznikî 821, Mukaddimet Kutbeddin*; Kütahya Tavşanlı Zeytinoglu İlçe Halk Kütüphanesi 905; fıkıh, 90-307 yaprak, Arapça, nesih.

17. *Kutbeddin İznikî, Mukaddeme*; İstanbul Üniversitesi Türk Dili Seminer Kitaplığı 4023; Arapça.

18. *el-İznikî Kutbuddin Muhammed bin Muhammed – 821/ 1418, Mukaddimetü's-Salat*; Nuruosmaniye Kütüphanesi 1826; fıkıh, 305 yaprak, Osmanlıca, nesih.

19. *el- İznikî Kutbuddin Muhammed bin Muhammed – 821/ 1418, Mukaddümetü's Salat*; Nuruosmaniye Kütüphanesi 1825; fıkıh, 209 yaprak, Osmanlıca, nesih.

20. *İznikî Kutbuddin bin Muhammed, Mukaddime*; Millet Kütüphanesi - Ali Emiri ŞRY 453; kelâm, 354 yaprak, Osmanlıca, nesih.

21. *Kutbuddin bin Mehmed İznikî – 821/ 1418, Mukaddime*; Tercüman Gazetesi Kütüphanesi 251; kelâm, 158 yaprak, Osmanlıca, nesih.

22. *Kutbuddin bin Mehmed İznikî – 821/ 1418, Mukaddime*; Tercüman Gazetesi Kütüphanesi 356; kelâm, 172 yaprak, Osmanlıca, nesih.

23. *Kutbüddin Şeyh Muhammed el-İznikî, Rahatü'l- Kulûb*; İstanbul Belediye Kitaplığı, Muallim Cevdet Bölümü O. 39, 295x200, 205x125 mm. 131 yaprak, 25 satır, Türkçe, nesih, fıkıh.

24. *el-İznikî Kutbüddin Muhammed bin Muhammed -821/1418, Rahatü'l- Kulûb*; Süleymaniye Kütüphanesi-Ayasofya 1171, İslâm Ahlâkı, 188 yaprak, Osmanlıca, nesih.

25. *Kutbu'd-din Muhammed bin İznikî -821 H. / 1418 M. Mukaddime-i Kutbu'd-din*; Millî Kütüphane-Yz. B. 439. 308x210, 220x125 mm. 266 yaprak, 14

satır, kısmen harekeli nesih, ok ve yay filigranlı kitap, söz başları kırmızı, miklebli kahverengi meşin cilt. 989 H.

26. *Kutbu'd-din Muhammed bin İznikî -821 H. / 1418 M. Mukaddime-i Kutbu'd-din;* Millî Kütüphane-Yz. B. 165. 260x175, 190x130 mm. 192 yaprak, 17 satır, kaba nesih, abadî kitap, söz başları kırmızı, miklebli, şemseli, kahverengi meşin cilt. 803 H. Mustafa bin Davud tarafından istinsah edilmiştir.

27. *Kutbu'd-din Muhammed bin İznikî -821 H. / 1418 M. Mukaddime-i Kutbu'd-din;* Millî Kütüphane-Yz. B. 474. 294x202, 206x123 mm. III+205 yaprak, 13 satır, harekeli sülüs, krem rengi çıpa filigranlı kitap, söz başları kırmızı, şirazesi dağınık, sırtı ve sertabı harap salbek şemseli, miklebli, vişne çürüğü meşin kaplı mukavva cilt.

Bunlardan başka Süleymaniye Kütüphanesi- Hamidiye 550/1 ve Ayasofya 1171'de kayıtlı bulunan nüshaların Millî Kütüphane'de mikrofilmleri; The British Library-Turkish and Turkic Collections'da Mukaddime'nin finely illuminated copies bulunmaktadır.

Bu çalışmada Mukaddime-i Kutbe'd-dîn'in Millî Kütüphanede 06 Mil. Yz. B. 474 arşiv numarası ile kayıtlı nüshası esas alınmıştır. Bu nüsha 290x200, 210x125 mm. boyutlarındadır ve 13 satır, III+205 yapraktan oluşmaktadır. Harekeli nesih ile yazılan nüshada yer yer rutubet lekeleri vardır.

Metni ortaya koyarken nüshada az da olsa rutubetten kaynaklandığı düşünülen lekeli/ okunamayan yerlerin mevcut olduğu saptanmıştır. Harekelerin neredeyse tam olarak doğru kullanılmış olması ve nüshanın okunaklı olması bu nüshanın esas alınmasının temel nedenidir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1. Cümle

2.1.1. Dilcilerin Cümle ile İlgili Görüşleri

Muharrem Ergin, ‘‘Türk Dil Bilgisi’’nde cümlenin bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubu olduğunu söylemiş ve cümlenin bir hüküm grubu olduğunu belirtmiştir²⁰.

Doğan Aksan, ‘‘Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim’’ adlı eserinde cümle ile ilgili ‘‘XX. yüzyıla gelinceye kadar bir yandan çeşitli dillerin dizim özellikleri üzerinde yapılan çalışmalarla yayımlanan dilbilgisi yapıtlarında dizim bölümlerine yer verilmiş, bir yandan da *tümce* teriminin tanımı üzerinde pek çok denemeye girişilmiştir. Tanınmış tanınmamış birçok dilcinin tümce için kendilerine göre bir tanıma gittiklerini görüyoruz. Tümce tanımında geleneksel dilbilgisi ve dilbilimde, genellikle üzerinde birleşilen nokta, tümcenin ‘‘bir düşüncenin, bir duygunun ya da bir yargının başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcüklerin sayısı sınırlı olmayan, dile ait bir birim’’ oluşudur.’’ ifadelerini kullanmıştır²¹.

Haydar Ediskun, ‘‘Türk Dilbilgisi’’ adlı kitabında cümlenin, içinde ya bir tek bağımsız yargı ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisi olduğunu söylemiştir²².

Leylâ Karahan, ‘‘Türkçede Söz Dizimi’’ adlı kitabında; bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denildiğini ve cümlenin dilin en küçük anlatım birimi olduğunu söylemiştir. Ayrıca duygular, düşünceler, olaylar ve durumların, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılandığını belirtmiştir²³.

Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar, Necat Birinci ile hazırladıkları ‘‘Türk Dili ve Kompozisyon’’ adlı kitapta; cümle, çeşitli duyguların, düşüncelere dönüştürüldüğü anlamlı söz

²⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2000, s. 398.

²¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara 2015, s. 122.

²² Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul 1999, s. 323.

²³ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara 2008, s. 9.

birimlerinin bir yargı bildirecek biçimde birtakım kurallara bağılı olarak bir araya getirildiğı dizidir, demişlerdir²⁴.

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşcı birlikte hazırladıkları ‘‘Türkiye Türkçesi Söz Dizimi’’nde; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir oluşu, bir kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denildiğini belirtmişlerdir²⁵.

Günay Karaağaç, ‘‘Türkçenin Söz Dizimi’’nde cümle ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanır: ‘‘İnsanın algı ve bilgilerinin tümü, varlık ve onun değişiminden oluşur. Varlıktaki değişim, başlıca iki yolla gerçekleşir: Olmak ve yapmak. Varlıkta görülen değişimlerin, varlığın gerçekleştirdiğı bu olma ve yapmaların diğeri adı ise zamandır; yani varlıktaki değişim süreçleri, zaman kavramının kaynağıdır. Bir yapma veya olmanın nitelendirildiğı dil yapılarına cümle denir biçiminde tanımlanabilecek cümle, varlığın adı olan söz ve söz öbekleri yanında, varlıkta gerçekleşen değişimin adıdır’’²⁶.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, birlikte hazırladıkları ‘‘Türkiye Türkçesi Söz Dizimi’’ adlı eserde; cümlenin en dar anlamıyla bir yargı grubu olduğunu ve içinde yargının bulunmadığı kelime topluluklarının cümle sayılamayacağını dile getirmişlerdir. Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteğı tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime dizisine *cümle* denildiğini; başka bir ifadeyle cümlenin, söz söylenirken ya da dinlenirken soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak -haber ya da dilek yoluyla- yargı bildiren kelimeler dizisi olduğunu söylemişlerdir²⁷.

Bilal Aktan, ‘‘Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi’’nde; bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümledenildiğini*

²⁴ Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar, Necat Birinci, *Türk Dili ve Kompozisyon*, Bursa 2010, s. 202.

²⁵ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşcı, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Konya 2016, s. 12.

²⁶ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul 2009, s. 183.

²⁷ Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, İstanbul 2011, s. 116.

söylemiştir. Aktan, düşüncenin oldukça karmaşık bir süreç sonucunda, genellikle yargılı bir biçimde oluştuğunu; yargının ise ancak cümlede gerçekleştiğini, cümlesiz bildirilemeyeceğini; öyleyse düşünmenin ve bir yargıda bulunmanın cümle oluşturmak demek olduğunu; bundan dolayı *düşünce, yargı ve cümlenin iç içe girmiş kavramlar olduğunu* belirtmiştir²⁸.

Cümle bir düşünce, duygu, yargı bildirir ve cümle ile ilgili tanımlamalara bakıldığında cümle, en basit hâliyle yargı bildiren unsurdur denilebilir. Cümle kelime ya da kelimelerden oluşabilir, tek kelimedenden oluşabileceği gibi birden çok yargı ya da temel yargıya bağlı birçok yan yargıdan da oluşabilir. Cümlenin yapısı, işleyişi, anlam özellikleri, görevleri ve türleri söz diziminin konusudur.

2.2. Cümle Çeşitleri

2.2.1. Dilcilerin Cümle Çeşitleri ile İlgili Görüşleri

Ergin, cümle çeşitlerini yüklemine ve yapısına göre ayırmış, anlamlarına göre cümlelere yer vermemiştir. Cümleleri fiil cümlesi, isim cümlesi, birleşik cümle olarak incelemiştir. Birleşik cümleyi de şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle olarak ele almıştır²⁹.

M. Metin Karaörs, cümle çeşitlerini; fiil cümlesi, isim cümlesi ve birleşik cümle olarak üçe ayırmıştır. Birleşik cümleyi de şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle olarak incelemiştir³⁰.

İsmet Cemiloğlu, cümleyi; yapılarına göre cümleler (basit cümleler, birleşik cümleler), yüklemine göre cümleler (isim cümleleri, fiil cümleleri), unsurların dizilişine göre cümleler (kurallı cümleler, devrik cümleler), manalarına göre cümleler (isnat tarzına göre cümleler, sübut durumuna göre cümleler, soru cümleleri) başlıkları altında incelemiştir. Basit cümleleri basit isim ve basit fiil cümleleri şeklinde; birleşik cümleleri ise şartlı birleşik cümle (geniş zaman şartının geçmiş zaman şartı yerine kullanılması, şartın istek ekiyle karşılanması, şart cümlesinin asıl hükümden sonra gelmesi), ki'li birleşik cümle (yardımcı cümlenin özne olarak kullanılması, yardımcı cümlenin nesne olarak kullanılması, yardımcı cümlenin zarf olarak kullanılması), iç

²⁸ Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Konya 2016, s. 81.

²⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2000, s. 401-406.

³⁰ M. Metin Karaörs, *Türkçenin Sözdizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri 1993, s. 44-50.

içe birleşik cümle, ‘‘çün’’lü veya ‘‘çünkü’’li birleşik cümle şeklinde ele almıştır. İsim cümlelerini yüklemi tek ek-fiil şeklinde olan cümleler, yüklemi kelime grubu ek-fiil şeklinde olan cümleler olarak; fiil cümlelerini yüklemi basit zamanlı olan fiil cümleleri, yüklemi birleşik zamanlı olan fiil cümleleri olarak ele almıştır. İsnat tarzına göre cümleleri haber cümleleri ve tasarlama cümleleri olarak iki şekilde incelemiştir. Sübut (sabit olma) durumuna göre cümleleri olumlu ve olumsuz cümleler olarak ele almış, olumsuz cümleleri de kendi içinde olumsuz fiil cümleleri ve olumsuz isim cümleleri olarak değerlendirmiştir. Soru cümlelerini kuruluşları yönünden soru cümleleri (soru ekiyle kurulanlar, soru sıfatlarıyla kurulanlar, soru zarflarıyla kurulanlar, soru zamirleriyle kurulanlar), fonksiyonları yönünden soru cümleleri (tasdik ettirme fonksiyonu, hayret ifadesi taşıma fonksiyonu, ihtimal ve karşılaştırma fonksiyonu, bilinmezlik fonksiyonu, suçlama-tezyif etme fonksiyonu, üzüntü ve kaygı fonksiyonu, imkânsızlık fonksiyonu) şeklinde incelemiştir³¹.

Karahan, cümle çeşitlerini; cümlelerin bağlanma şekilleri (bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler, ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler, ortak kip/şahıs ekleriyle bağlanan cümleler, anlam ilişkisiyle bağlanan cümleler), yüklem türüne göre cümleler (fiil cümleleri, isim cümleleri), yüklem yerine göre cümleler (kurallı / düz cümleler, devrik cümleler), cümlelerin anlam özellikleri (olumlu ve olumsuz cümleler, soru cümleleri) başlıkları altında ele almıştır³².

Korkmaz vd., cümle çeşitlerini yapılarına göre (basit, birleşik, sıralı cümleler), anlamlarına göre (olumlu, olumsuz, soru, olumsuz soru cümleleri), dizilişlerine göre (kurallı, devrik cümleler), yüklem türüne göre (fiil ve isim cümleleri) cümle çeşitleri olarak dört grupta ele almışlardır³³.

A. Özkan vd., cümle çeşitlerini yapısına göre cümleler basit, birleşik (şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle), sıralı cümleler (bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle); yüklem türüne göre cümleler (fiil cümlesi, isim

³¹İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Ankara 2000, s. 48-87.

³²Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara 2008, s. 85-107.

³³Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 236.

cümlesi); yüklemine yerine göre cümleler (kurallı cümle, devrik cümle); anlamına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi) şeklinde incelemiştir³⁴.

Karaağaç, cümle türlerini; yapılarına, yüklemine türüne, yüklemine yerine, anlamına göre cümleler olmak üzere dört başlık altında incelemiştir. Yapılarına göre cümleler; basit cümle, birleşik cümle (şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle), bağlı cümle (sıralı bağlı cümleler, açıklamalı bağlı cümleler), eksilteli cümle veya söz cümle şeklinde incelenmiştir. Yüklemine türüne göre cümleler; fiil cümlesi, isim cümlesi şeklinde incelenirken yüklemine yerine göre cümleler; kurallı cümle, devrik cümle şeklinde incelenmiştir. Anlamına göre cümleler (yüklemine anlamına göre); olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi şeklinde ele almıştır³⁵.

M. Özkan ve Sevinçli, cümle türlerini; yüklemine, anlamlarına, yüklemine yerine, yapılarına göre cümleler olmak üzere dört grupta incelemiştir. Yüklemine göre cümleleri; isim (basit zamanlı isim cümlesi, birleşik zamanlı isim cümlesi), fiilcümlesi (basit fiillerle kurulan cümleler, birleşik fiillerle kurulan cümleler, birleşik zamanlı fiillerle kurulan cümleler, geçişli fiillerle kurulan cümleler, geçişsiz fiillerle kurulan cümleler, etken çatılı fiillerle kurulan cümleler, edilgen çatılı fiillerle kurulan cümleler, ettirgen çatılı fiillerle kurulan cümleler, işteş çatılı fiillerle kurulan cümleler, dönüşlü çatılı fiillerle kurulan cümleler) şeklinde incelemiştir. Anlamlarına göre cümleleri; olumlu (olumlu isim cümlesi, olumlu fiil cümlesi), olumsuz (olumsuz fiil cümlesi, olumsuz isim cümlesi), soru (soru ekiyle yapılan cümleler, soru sıfatıyla kurulan cümleler, soru zamiri ile kurulan cümleler, soru zarfıyla kurulan cümleler, soru edatıyla kurulan cümleler), emir, ünlem cümlesi şeklinde incelemiştir. Yüklemine yerine göre cümleleri; kurallı, devrik cümle şeklinde, yapılarına göre cümleleri; basit, birleşik (şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, girişik cümle), sıralı (bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle), bağlı, ara sözlü (cümleli), eksilteli cümle (kesik cümle) şeklinde incelemiştir³⁶.

³⁴Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 126-149.

³⁵Günay Karaağaç, *age.*, s. 197-209.

³⁶Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 157-222.

Süer Eker, tümce çeşitlerini yapısına göre (basit tümce, birleşik tümce, sıralı ve bağlı tümce), yüklem türüne göre (eylem tümcesi, ad tümcesi), yüklem (öğelerin) yerine göre (kurallı tümce, devrik tümce, kesik tümce) ve anlamına göre (olumlu/ olumsuz/ soru/ emir/ ünlem tümceleri) olmak üzere dört başlık altında incelemiştir³⁷.

Aktan, cümle türlerini; yüklem türüne (isim cümlesi, fiil cümlesi), anlamına (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, emir cümlesi, ünlem cümlesi), yüklem yerine (kurallı cümle, devrik cümle), yapılarına göre cümleler (basit cümle, birleşik cümle, sıralı cümle, bağlı cümle, ara sözlü (cümleli) cümle, eksilti (kesik cümle) şeklinde incelemiştir³⁸.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz hazırladıkları ‘‘Türk Dili El Kitabı’’nda cümleleri yapılarına, anlamlarına ve yüklem türüne göre sınıflandırmışlardır³⁹.

Yukarıda verilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere cümle türlerinin değerlendirilmesinde farklılıklar vardır. Dilciler cümle unsurlarını umumiyetle dört grupta ele almışlardır. Üç grupta incelemek karışıklıklara veya eksikliklere neden olacağından cümle türlerini; yapısına, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlamına göre dört grupta incelemek doğru olacaktır.

Dilciler yüklem türüne, yüklem yerine göre cümle çeşitlerinde hemfikirler. Anlamına göre cümlelerin değerlendirilmesinde de (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi) hemfikirler. Ancak bu cümlelerin yanında emir, ünlem, haber ve tasarlama cümlelerine de yer veren dilcilerin olduğu görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda anlamlarına göre cümleleri olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Yapısına göre cümlelerde de (basit, birleşik ve sıralı cümleler) hemfikir olan araştırmacıların yanı sıra sıralı cümlelere yer vermeyen veya basit, birleşik ve sıralı cümlelere ek olarak bağlı, ara sözlü ve eksilti cümlelere yer veren araştırmacıların olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar bağlı, ara sözlü ve eksilti cümlelere bir başlık altında yer vermeseler de bunları yapısına göre cümleler içinde ele almışlardır. Bu bilgilere

³⁷ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara 2010, s. 416.

³⁸ Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Konya 2016, s. 110-133.

³⁹ Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, *Türkçe El Kitabı*, Ankara 2006, s. 212-216.

istinaden yapısına göre cümleleri basit cümle, birleşik cümle, sıralı cümle, bağlı cümle ve ara sözlü cümle olarak incelemek bizlere daha net ve ayrıntılı bilgiler verecektir.

2.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

2.2.2.1. Kurallı (Düz) Cümle

2.2.2.1.1. Dilcilerin Kurallı (Düz) Cümle ile İlgili Görüşleri

Karahan, yüklemi sonda bulunan cümleler kurallı (düz) cümlelerdir, demiş ve cümlenin ana ögesi olan yüklem Türkçede genellikle cümlenin sonunda yer aldığını belirtmiştir. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru dizilişin Türk cümle yapısının temel özelliği olduğunu vurgulayarak yüklemi tamamlayan ögelerin yüklemden önce geldiğini, yükleme en yakın ögenin genellikle belirtmek istenen öge olduğunu söylemiştir⁴⁰.

Korkmaz vd., kurallı cümlede ögelerin özne, tümleçler (nesne, zarf tümleci, dolaylı tümleç) ve yüklem sırasına göre dizildiğini belirtmiştir⁴¹.

A. Özkan vd., yüklemi sonda bulunan cümleye kurallı cümle denildiğini ve Türkçenin doğal söz diziminde cümlenin ana ögesi olan yüklem sonda, onu tamamlayan ögelerin ise yüklem önünde bulunduğunu ifade etmişlerdir⁴².

Karaağaç'a göre; yüklemi sonda bulunan cümle kurallı cümledir ve cümlenin ana ögesi olan yüklem, Türkçede, cümlenin sonunda yer alır. Karaağaç da yardımcı ögeden ana ögeye doğru dizilişin Türk cümle yapısının ana özelliği olduğunu belirtmiştir. Yine yüklemi tamamlayan ögeler, yüklem önünde sıralanır ve yükleme en yakın öge ise, genellikle belirtmek istenen ögedir⁴³.

M. Özkan ve Sevinçli, ister isim olsun ister fiil olsun yüklemi sonda bulunan cümleye kurallı cümle dendiğini, Türkçede söz diziminde kelimelerin sırasını belirleyen temel kuralın asıl unsurların sonda gelmesi olduğunu belirtmişlerdir.

⁴⁰ Leylâ Karahan, *age.*, s. 100.

⁴¹ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 243.

⁴² Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 145.

⁴³ Günay Karaağaç, *age.*, s. 206.

Cümlenin temel ögesi olan yüklem sonunda bulunduğunu ve bu cümle yapısının Türkçeye uygun bir yapı olduğuna değinmişlerdir⁴⁴.

Eker ise kurallı cümlenin, özne-tümleç-yüklem (ÖTY) dizilişine uygun tümce türü olduğunu belirtmiştir⁴⁵.

Aktan da kurallı cümlenin yüklemi sonunda bulunan cümle olduğunu, isim ve fiil cümlelerinde durumun aynı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yüklem Türk cümle yapısının ana ögesi olduğunu ve genellikle sonunda yer aldığını, yüklemi tamamlayan öğelerin yüklemden önce geldiğini söylemiştir⁴⁶.

Mehmet Dursun Erdem hazırladığı doktora tezinde, kurallı cümlelerin yüklemi cümlenin sonunda bulunan cümleler olduğunu ifade etmiştir Türkçe söz diziminde öğelerin sıralanışının basitçe Ö+T+Y (Özne+Tümleç+Yüklem) şeklinde olduğunu belirterek bu dizilişte cümleyi kurallı veya devrik yapan unsurun yüklem olduğunu söylemiştir. Erdem'e göre, özne ve tümlecin yer değiştirmesiyle kurallı cümlenin yapısı bozulmaz⁴⁷.

Görüldüğü gibi dilciler kurallı cümleyle ilgili benzer ifadeleri kullanmışlar ve ortak noktada birleşmişlerdir. Kurallı cümle, yüklemi sonunda bulunan cümledir görüşü ile metnimizden örnekler seçilmiştir.

2.2.2.1.2. Kurallı (Düz) Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

meşelâ bir rek' atda ur'ân oumaga unutsa eger secdeye itmedin aarsa ur'ân oıya[,] andan onra secdeye vara[,] onra secde sehvin ide[;] eger secdeye vardudan onra ur'ân oumaduın aarsa secdeden alkup ur'ân oımaq olmaz[.] (100-a/3,4,5,6,7)

pes ol ur'ân farzın tedârük itmek mümkün olmadı pes namâz bâıl olur[.] (100-a/7,8)

⁴⁴ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 191.

⁴⁵ Süer Eker, *age.*, s. 421.

⁴⁶ Bilal Aktan, *age.*, s. 120.

⁴⁷ Mehmet Dursun Erdem, *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalıması (Süleymânâme 74. Cilt)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2005, s. 261.

eger rükū^ʿ itmege unutsa eger ol unuttığı rükū^ʿ ı ikinci secdeden öñdin añarsa tura[.] rükū^ʿ ide[.] andan şoñra iki kez secde ide[.] (100-a/8,9,10)

zīrā evvel itdiği secde ikileyin itmek gerek[.] (100-a/11)

ammā iki secde dađı itse rükū^ʿ itmedigün andan şoñra añsa rükū^ʿ ı ikileyin itmek dürüst dürüst olmaz[.] (100-a/12,13)

pes namāzi bātıı olur[.] (100-b/1)

bilgil ki kaçan evvelki tađıyyātda ʿ abduhū ve resūluhū didükden şoñra eglense üçünci rek^ʿ ata tırmađa gicirek tırta secde sehvin itmek gerek[.] (100-b/1,2,3)

eger añul oğıcağ yirde katı oğısa bir uzun āyet kadarı yā iki kısa āyet kadarı secde sehv itmek gerek[.] (100-b/3,4)

evvelki tađıyyātı unıdup üçünci rek^ʿ ata tırta eger dizleri toğrulursa oturmaya[.] (100-b/5,6,7)

zīrā evvelki tađıyyāta oturmak vācibdür[.] üçünci rek^ʿ ata tırta farzdur[.] (100-b/7,8)

tırmağa yakın olıcağ otursa vācib yirine getürmek içün farz terk itmiş olur[.] (100-b/8,9)

eger tırmağa kaçd itse dizleri yirden ıalđımasa otursa secde sehvin itmeye[.] (100-b/11,12)

eger bişinci rek^ʿ atıñ secdesin itdükden şoñra añarsa secdeden ıalđup tađıyyāta oturup selām virürse cāizdür[.] (101-a/2,3,4)

ammā kılduğı namāz nāfile olur[.] (101-a/4)

zīrā bişinci rek^ʿ atı kaçdıla başlamadı eger bir rek^ʿ at dağı katup altı rek^ʿ at iderse dağı yıgdür[.] (101-a/5,6)

ammā farzı ikileyin ıılmağ gerek[.] (101-a/6,7)

eger ikinci tađıyyāta oturduğdan şoñra yañılıp bişinciye ıalđısa eger secde itmedin añarsa tađıyyāta otura[.] selām vire[.] secde sehvin ide[.] (101-a/7,8,9)

zīrā selām virmek vācib idi[.] (101-a/9)

yirinde itmedi eger bişinci rek'atun secdesin itdikden sonra aňarsa bir rek'at dağı kıla[,] altı rek'at ola[,] tađıyyāta otura[,] selām vire[,] dört rek'atı farz ola[,] iki rek'atı nāfile ola.] (101-a/10,11,12)

andan sonra kaçan tıracağ yirde otursa oturacağ yirde tırsa yā farzların iki evvel rek'atında yā sünnetlerin her rek'atında fātiha oğumağı yā fātihadan sonra süre oğumağı unutsa yā fātiha süresini iki kez oğısa yā evvel süre oğısa andan fātiha oğısa secde sehvin itmek gerek.] (101-a/12,13 – 101-b/1,2,3)

eger tırurken tađıyyāt ođısa evvelki tađıyyātı 'abduhū ve resūluhūdan artuđ ođısa secde sehvin itmek gerek.] (101-b/4,5,6)

eger kunūt ođumađı unutsa rükū' dayiken aňsa şahih budur ki tırup kunūt ođumaya[,] namāzin kıla[,] secde sehvin ide.] (101-b/9,10,11)

eger tırsa kunūt ođısa rükū' in giri itmeye.] (101-b/11,12)

eger rükū' dan kılđıduđından sonra aňsa kunūt ođumamađ gerek.] (101-b/12,13)

eger secdeye varduđdan sonra aňsa ol rek'atun kūr'anın ođımamıřsa dönüp kūr'an ođumađ yokdur.] (102-a/7,8)

eger rükū' da yā secdede yaňılsa dađı girü rükū' ya secde idecek deňlü tırsa fikir itse unuttuđını aňmađıçun secde sehvi itmek gerek.] (102-a/8,9,10)

bilgil ki fātiha süresin tamām oğumadın ayruğ süre oğumağa başlasa fātihanun çoğın oğumadısa secde sehvi lāzım degül.] (103-b/8,9)

hulāřada ve kıyında eger rükū' da yā secdede yā tađıyyāta oturmıřıkan kūr'an ođısa secde sehvi itmek gerek.] (104-a/8,9)

kaçan namāzun farzların[,] vāciblerin[,] sünnetlerin[,] müstecerlerin bilseň ve namāzı ve namāzı fāsıd idenleri ve mekrūh idenleri bilseň namāzı nice kıлмаđ gerek ki tamām ola[,] ammā dađı geňez olmađıçun namāzı nice kıлмаđ gerekidüđin tertıbbe bildürelüm.] (104-a/12,13 – 104-b/1,2,3)

andan sonra bilgil ki kaçan namāzun tamāmlasaň selām virmedin durup bir namāz kılsaň niyyet idüp elün kaldurup allāhu ekber dimedin dürüstdür.] (104-b/12,13 – 105-a/1)

bizüm kıatumuzda bir Őart birkaç namāzda yiter[,] zīrā namāzun Őartudur[;] ammā İmām Őāfi'ī kıyında rükū' dan pes her namāzda elin kıaldurup allāhu ekber demek gerek[.] (105-a/4,5,6)

elin baęladuędan Őońra sūbhāneke oęıya[,] andan e'uzü oęıya[,] eger imāma uysa ebsem ũura ayruę nesne oęımaya[,] İmām Muęammed kıyında e'uzü oęumazsa kıayırmaz[.] (105-b/7,8,9)

andan Őońra rükū' a vara[,] iki elin dizi üzerine barmaęların aça[,] (105-b/13 -106-a/1) rükū' da Őol kadar eęlene kim aręası dübdüz ola kim Őöyle düz ola kim çanāęıla Őoęusalar ũura ammā baŐı daęı aręasından aŐaęa itdürmeye[,] belki baŐıyıla aręası berāber ola[.] (106-a/1,2,3)

rükū' dayiken üç kez ya biŐ kez [']sūbhāne rabbiye'l-'azīm['] diye[,] andan Őońra rükū' dan kıalkarıken [']allāhu ekber['] diye[,] [']semi' allāhu limen ĥamide allāhu ekber['] diye, [']rabbenā leke'l-ĥamdu['] diye[;] eger baŐına kıılursa ikisin daęı bile diye[.] (106-a/3,4,5,6)

rükū' dan kıalkıcaę avadan toęrıla[,] andan Őońra [']allāhu ekber['] diye[,] secdeye vara[.] (106-a/6,7)

inerken evvel iki dizin kıoya[,] andan iki elin kıoya[,] başı berāberinen barmağlarının arasın açmaya[,] kıolların yire döşemeye[,] belki kıolların yuğaru kıaldura[,] Şol kadar kim altından kedi geçe doğunmaya[,] kıarnın dağı kıaldura avadan yuğaru uyluğı üzerine döşemeye alın burnın yire degüre[.] (106-a/8,9,10,11,12)

zīrā eger dülbendin yā üsküfin alnından gidermedin secde eyleser eger alnı yirüń kıatılığın ũuyamazsa namāzı dürüst olmaz[,] eger ũuyarsa dürüst olur[;] ammā mekrüh olur[.] (106-b/1,2,3,4)

secdedeyiken üç kez ya biŐ kez [']sūbhāne rabbiye'l-'alā['] diye[.] (106-b/7)

secdedeyiken ayaęı barmaęların kııbledin yańa yönelde[,] andan Őońra allāhu ekber diyüben kıalka[,] otura[,] girü secdeye vara[.] (106-b/8,9)

'avrat kışi dağı er adam gibi ide[;] ammā secdedeyiken kıolların yire döşeye[,] yuğaru kıaldurmaya[.] (106-b/9,10)

ammā her bir namāzıń aĥır taĥiyyātında gegerise iki rek' at namāz olsun gegerise üç rek' at olsun gegerise dört rek' at namāz olsun taĥiyyātuń Őalavātın daęı bile oęıya[.]

ardınca peygamberden işidilmiş du‘âlardan okıya[;] ammâ ol okuduğı du‘â şalavâtdan uzun olmaya[.] (107-a/3,4,5,6,7,8)

‘avrat taḥıyyâta oturucağ şol ayağı üzerine otura[.] iki ayağın çıkarı[.] selâm viricek eger imâm olursa sağ yanına ve şol yanına selâm viricek cemâ‘ata ḥâzır olan firıştelere niyyet eyleye[;] ammâ imâma uymış cemâ‘at olursa selâm viricek imâm kanķı yanında olursa ol yanına selâm viricek imâma daḥı bile niyyet eyleye[.] (107-a/9,10,11,12,13)

bundan soñra bilgil ki imâm olan kişi fâtiḥa okuduğdan soñra ḳur‘ânı üç âyet yâ biş âyet okuya[.] (107-b/1,2)

eger cemâ‘atda za‘îf kişi varısa ḳoca gibi yâ işine iver kişi gibi rükū‘da secdede tesbîḥi biş kez ide[.] (107-b/2,3,4)

rükū‘da secdede tesbîḥleri üç kez yâ biş kez yâ yidi kez yâ toḳuz kez diye[.] farzlarıñ iki evvelki rek‘atdan artuğında fâtiḥadan artuğ nesne okımaya[.] (107-b/5,6,7)

girü ḳalan namâzlarıñ her rek‘atında elbette fâtiḥadan soñra ḳur‘ân okımağ vâcibdür[.] (107-b/7,8)

bundan soñra bilgil ki sünnetleri evde ḳılıp andan soñra varup farzları imâmıla ḳılmağ yigdür[.] (107-b/8,9)

tâ ḥattâ eydüp ṭururlar ki aḥşâm namâzınıñ farizasın imâmıla ḳılduğdan soñra sünnetin varup evde ḳılmağ yigdür[.] eger ma‘nî olup ḳılmayam dirse mescidde ḳıla[.] (107-b/9,10,11,12)

ammâ İmâm Ebū Yūsuf ve Muḥammed ḳıyında gündüz ḳılıcağ dört rek‘atda bir selâm vire[.] gice ḳılıcağ iki rek‘atda bir selâm vire[.] bir selâmla dört rek‘atdan artuğ ḳılmaya[.] (107-b/13 – 108-a/1,2)

İmâm Ebū Ḥanîfe ḳıyında gice ḳılıcağ sekiz rek‘atda bir selâm virmek dürüstdür[.] (108-a/2,3)

bu faşılta imâm ve cemâ‘at ve mescid ḥükmin bildürelüm[.] (108-a/4)

pes cemâ‘at birle ḳılmağa güci yitmese terk itse namâzı nâķış olur[.] (108-a/6,7)

ḳuluñ ve gözsüzüñ ve zinâdan toğın oğlanuñ ve fâsıḳuñ ve ehl-i bid‘atuñ ve ehl-i bid‘at işleyenüñ kemḥa geymek gibi ve ḳulağına küpe geçürmek gibi imâmatlığı mekrühdür[.] (108-b/8,9,10)

eger zâhid kişiyise kim [‘]tonuma arısuz nesne degmiş bilmemişem[‘] dirse namâzların döndereler[,] kıur’ân bilmez kişi dilsüze uymağ dürüst degül ammâ dınsüz kıur’ân bilmeze uymağ dürüstdür[.] (109-a/2,3,4,5)

müsâfir muķīm kişiyse uymağ dürüstdür[,] ammâ namâzın tamâm kııla[.] (109-a/5)

müsâfirüñ namâzı kazâyâ kıalmış olsa muķīma uymağ dürüst degüldür ammâ muķīm müsâfire uymağ dürüstdür[,] vaķt namâzında dağı kazâyâ kıalmış namâzda dağı imâm müsâfir olsa selâm viricek muķīm tura[,] girü kıalan namâzın tamâmlaya[.] (109-a/6,7,8,9)

örü tıururken kıılan ‘özri olup oturup kıılana uymağ dürüstdür[,] abdest alan kişi teyemmüm alan kişi teyemmüm alana dürüstdür[;] ammâ İmâm Muħammed kııyında dürüst degül[.] (109-a/9,10,11)

bir kişi eyitse [‘]iki rek’at namâz baña nezr olsun[‘] dise bir kişi dağı eyitse [‘]iki rek’at namâz saña dağı nezr olsun[‘] dise birisi birisine uysa kıılsa dürüst degül[.] (109-a/13 – 109-b/1,2)

eger birisi dağı eyitse [‘]ölsen nezr itdügün namâz baña dağı nezr olsun[‘] dise birisi birisine kıııvirseñ dürüstdür[.] (109-b/2,3,4)

ammâ ikisi teıavvu’ namâz kıılmağa başlasa ikisi dağı bozsas birisi birisine uysa dürüst degüldür[.] (109-b/8,9)

ammâ bir kıavm imâma uysa teıavvu’ namâz kıılmağda dağı girü bozsalar anı ödemekte ba’ zısı ba’ zısına uysa dürüstdür[.] (109-b/9,10,11)

lâhık lâhıķa mesbūķ mesbūķa imâmlık itmek dürüst degül[.] (109-b/11,12)

ķan almış kıolın bağlamış kıan aldurmıyana imâmlık itmek dürüstdür[.] (109-b/12,13)

eger şaşıla diyü kıorķmazısa her bir yırdede kim imâmuñ imâmatı dürüst olmaya kendü namâzı dürüst olur[,] ammâ cemâ’at namâzı dürüst olmaz[,] ammâ İmâm Muħammed kııyında kendünün dağı dürüst olmaz[.] (109-b/13 – 110-a/1,2,3)

tıamında tıursa imâma uysa imâmuñ hâlin dağı bilse namâzı dürüst olmaz[,] gerçi tıam mescid tıamına ulaşmış olursa dağı dükkânında dursa dağı imâma uysa şafa kıarışıp namâzı dürüstdür[,] eger şafa kıarışıp tıurmazısa namâzı dürüst degül[.] (110-a/3,4,5,6,7)

eger imāma uysa müsāfir midür yirlü midür bilmese namāzı dürüst degül[.] (110-a/7,8)

kaçan cemā'ate irişmese evinde 'avratına yā hizmetkārına kılvirse yā 'ākıl oğlancuqlarına kılvirse cemā'at şevābın bulur[.] ammā bu 'özür olmadın kılvirse mekrūhdur[.] (110-a/8,9,10)

bir kişi başına namāz kılsa fātiha oquduqdan soñra bir kişi gelse uysa fātiha süresin ikileyin qatı oqıya[.] (110-a/10,11,12)

mescide gelse şafuñ qanqı azısa ol yanına tura[.] iki yanı dañı berāberise imāmuñ sağı yanına tura[.] (110-b/5,6)

cemā'at birden artuq olıcaq ayağı imām ayağından girü gerek[.] (110-b/6,7)

bilgil ki ayağı ilerü olup girü olmaqdan itibār inciginedür[.] eger baldurları imām baldurından ilerü olursa namāzı dürüst olmaz[.] (110-b/11,12,13)

hulāşa sözi tamām oldı[.] (110-b/13)

her kim cemā'at terk itse bu 'özürsüz fāsıq olur ve tanuqlığı geçmez[.] ta'zır vurmaq vācib olur[.] (111-a/2,3,4)

qonşuları söylemese naşihat itmese günāhkār olur[.] (111-a/4)

kendü maħallesi mescidin terk idüp ayruq mescide varmaya[.] (111-a/4,5)

ol mescid imāmı taqvāsı artuğuraq olduğıçun imām ol mescid imāmı va'zu ve naşihat dañı itse anda varmaq yigrekdür[.] (111-a/5,6,7)

iki dürlü şevāb hāşıl olmağıçun bir kişi gündüz fıqha meşğül olsa cimā'atla namāz kılmāğa gelmese tanuqlığı geçmez[.] (111-a/7,8,9)

bir imāmıla rükū'da ve sücūdda dölenmese tiz tiz itse anı qovup ayruq mescide varmaq yigrekdür[.] (111-a/10,11,12)

imām qunūt oqımağa unutsa rükū'a varsa cemā'at bile rükū'e eylemese imām tursa qunūt oqısa girü rükū'a varsa cemā'at dañı uysa cemā'at namāzı fāsıd olur[.] (111-a/12,13 – 111-b/1)

zırā cemā'at itdüğü rükū' farzdur[.] imām itdüğü nāfiledür[.] (111-b/1,2)

farzı nāfileye uydurmaq dürüst degüldür[.] (111-b/2,3)

kaçan ön şafda yir olsa ardşafı yarup ilerü geçmek gerek[.] (111-b/8,9)

bir kişi terāvīḥ imāmıla kılmasa vitri vācibise imāmıla kılsa dürüstdür[.] (112-a/6,7)

zīrā cemā' atsuz terāvīḥ kıлмақ dürüst degüldür[.] (112-a/13)

bir kişi taḥıyyāta otururken uyusa imām selām virdükden soñra uyansa taḥıyyātuñ girü kıalanın okıya[.] andan selām vire[;] eger taḥıyyātuñ girü kıalanın ne kıadar kıalduğın bilmese selām vire[.] (112-b/1,2,3)

mescid ḥamı üstinde namāz kıлмақ mekrühdür[.] (112-b/3)

'avratlar cemā' at olup birisin imām eylemek mekrühdür[.] (112-b/6,7)

eger mekrühiken cemā' at olursa imāmları ortalarında ḥura[.] (112-b/7,8)

eger gelüp er adamlar arasına girürse ol er adamuñ namāzı dürüst olmaz eger ol er adam kendü ḥıřmı ya kendü evi dağı olursa[.] (112-b/11,12,13)

pes bilgil ki kıaçan bir 'avrat gelse erenler arasında ḥursa iki yanında ḥuranuñ ve bir ardında ḥuranuñ namāzı dürüst olmaz[.] (112-b/13 – 113-a/1,2)

eger 'avrat biri biri yanında ḥursa er adam şaffı arasında iki kişi sağ yanına ḥurandan ve iki kişi şol yanına ḥurandan ve iki kişi çaқ ardında ḥurandan namāzı fāsıd olur[.] (113-a/2,3,4,5)

eger üç 'avrat biri biri yanına ḥursa er adama şaffı arasında üç kişi sağından üç kişi şolından üç kişi ardından ta āḥir şaffa değin namāzları dürüst olmaz[.] girü kıлмақ gerek[.] (113-a/5,6,7)

ammā namāzı dürüst olmamađuñ yidi şartı vardur[.] eger yidi şartdan biri eksük olursa ol er adamlaruñ namāzı dürüst olur[.] (113-a/7,8,9)

ammā kıarı olursa kim kimse aña imrenmez ola namāzı fāsıddür[;] zīrā yigıdken imrenürlerdi[.] (113-a/13 – 113-b/1)

ikinci şart oldur kim ol 'avrat 'ākıle ola[.] eger delü olursa ādemlerüñ namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/1,2)

üçüncü şart oldur kim 'avrat kııldığı namāzıla er adamlar kııldığı namāz bir ola[.] (113-b/2,3)

bir olduğı oldur kim ol kıılıdurduğları namāz bir imāma uymış ola[.] (113-b/4)

pes 'avrat dağı başına kılsa er adam dağı başına kılsa biri biri yanına ḥursalar er adamuñ namāzı dürüst olur[;] yaḥud namāzın bir rek' atına irişememiş olsalar 'avrat

ŗursa ol irişmediği namāzı kılrsa imām selām virdükden Őoŗra er adam dağı ũrsa girü imāma irişmediği namāzı kılrsa dağı ‘avrat yanına ũrsa kılrsa namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/5,6,7,8,9)

zīrā kıldığları namāzda imāma uymış olmaşlar[.] (113-b/10)

zīrā ol kıldığları namāzda imāma uymış gibi olur[.] anuŗıçundur kim ol kıldığlarında ũur’ān oğımaşlar[.] (113-b/11,12,13)

dördüncü Őarđ oldur kim kıldığları namāz rükü’lu sücüdü ol[.] eğer cenāze namāzı olursa adamuŗ namāzı dürüstdür[.] (113-b/13 – 114-a/1)

bişinci Őarđ oldur kim ikisi dağı bir yirde gerek[.] (114-a/2)

altıncı Őarđı oldur kim ortalarında nesne olmamağ gerek[.] (114-a/5)

eğer ‘avratıla er adam ortasında bir eğer ũařı deŗlü nesne olsa namāzı bāŗıl olmaz[.] (114-a/5,6,7)

yidinci Őarđı oldur kim imām olsa uyan ‘avratuŗ imāmatlıđına niyyet itse gerek[;] eğer niyyet itmediyse ‘avrat namāzı dürüst olmaz[.] er adamuŗ dürüst olur[.] (114-a/7,8,9)

eğer kıldığı namāz öyle namāzıyısa yā yatsu namāzıyısa ikinci rek’ata secde itmiş olsa ikinci rek’atı tamām ide[.] taŗıyyāt oğıya[.] selām vire[.] andan imāma uya[;] eğer üçüncü rek’ata secde itmiş olsa namāzın tamāmlaya[.] nāfile niyyetine imāma uya[.] (114-b/3,4,5,6,7)

eğer aŗřām namāzı yā irte namāzı yā ikindü namāzı olsa mādām ki ekserin kılmağısa [-]řunuŗ gibi kim irte namāzınuŗ ikinci rek’atına secde eylemiş olsa aŗřām namāzınuŗ ikinci rek’atına ikindü namāzınuŗ üçüncü rek’atına secde eylemiş ola[-] namāzın bozmaya[.] tamāmlaya[.] nāfile niyyetine imāma uymaya[;] zīrā nāfile bu şüretlerde mekrühdur[.] (114-b/7,8,9,10,11,12)

eğer bir kişi sünnet kılı ũururken ũāmet getürseler iki rek’at kıla[.] andan Őoŗra imāma uya[.] (114-b/12,13)

eğer evde sünnet kılmağın mescide gelse görse kim imām farđı kılıyor eğer imām kıldığı irte namāzı olursa göre[.] eğer sünnet kılınca imām irte namāzın tamāmlamazısa irte namāzı sünnetin kıla[.] andan imāma uya[.] (114-b/13 – 115-a/1,2,3)

eger kendü sünnet kılınca imâm tamâmlarisa sünnet kılmaya[,] imâma uya[,] (115-a/3,4)

eger imâm kıla tırduğı farz öyle namâzı olursa sünnet kılmaya[,] imâma uya[,] selâm virdüğinden soñra tura[,] ol kuduğı sünneti ödeye[,] gerekise evvelki sünneti kılsun gerekise soñrağı sünneti kılsun[,] ikisi dağı dürüstdür[.] (115-a/4,5,6,7,8)

eger imâm kıldığı farz ikindü farzı yâ yatsu farzıyisa sünnet kılmaya[,] imâma uya[,] ol kalan sünneti ödemeye[;] eger rükû' dayiken irişse ol rek' ata irişmiş olur[,] ol rek' atı imâm rükû' dayiken irişen birezcük elin bağlayup andan rükû' a varmak gerek[.] (115-a/9,10,11,12)

bir kişi and içse [‘]öyle namâzın cemâ' atıla kılmayam[‘] dise ol namâzuñ âhîr rek' atına irişse andı hanîş olmaz[,] ammâ cemâ' at sevâbın bulur[.] (115-a/12,13 – 115-b/1)

uyan kişi rükû' a yâ secdeye imâmdan öñdin inse namâzı mekrûh olur[.] (115-b/1,2)

eger imâm rükû' a varmadın ol girü kalksa namâzı bâtıl olur[,] ikileyin kılmak gerek[.] (115-b/3,4)

imâ birle müte' allık olan meseleler tamâm oldı[.] (116-b/6,7)

bundan soñra mescid hükümlerin bildürelüm[.] (116-b/7)

mescidde şu dökmek ve yakınlık itmek mekrûhdur[.] (116-b/7,8)

şimdiki zamânda mescidüñ kapusın yapmak mekrûh degül[.] (116-b/13)

kaçan bir mescide girse kim anda bañlamışlar olsa namâz kılmığıçun namâz kılmadın çıkup gitmek mekrûhdur[.] (117-a/3,4)

mescide kağırup haşır altına tükürmeyeler[.] (117-a/4,5)

mescid içinde abdest almak mekrûhdur[.] (117-a/8)

meşelâ evvel irta namâzın ödemek gerek[,] eger öyle namâzın ödeyüp andan irta namâzın öderse dürüst olmaz[.] (119-b/5,6)

nitekim zinâ ideni öldürürler ammâ bizüm kıyımızda [-]kim hanîfîlerüz[-] öldürmek i' tikâdı yoğdur[.] (120-b/1,2)

namâz katı ulu 'ibâdet oldığıçundur ki şol deñlü şayrılığıla kim başın depredi bile sâkıf olmaz[.] (121-a/12,13)

ancağ eger yağılık kâfir iline girse amân dilemedin dahı şulh itmedin dahı varsa bir yazıda yâ bir şehrinde on biş gün tırmağa niyyet itse muķīm olmaz[.] (122-b/8,9,10,11)

zevâlden öñdin huṭbe oķısa zevâldan soñra namâz kılsa dürüst olmaz[.] (123-b/6,7)

dânişmendise yâ seyyid yâ meşâyiḥlerden olursa ba‘zı ‘âlimler kıyında başına bir kaç arşun dülbend şarmağ yigdür[.] (132-b/11,12,13)

cenâze’i dört kişi getirmek sünnetdür[.] (134-a/1)

cenâzenüñ cemâ‘ati ardınca gitmek yigdür[.] (134-a/2)

cenâze’i omuzlarından ḳomadın cemâ‘at oturmağ mekrûhdur[.] (134-a/2,3)

cenâze’i ḳazılan sinün ḳıbledin yanına ḳoyalar[.] (134-a/3,4)

sini giñ ve yüksek ḳazmağ yigdür[.] (134-a/4)

‘avratları ölü üzerine yâ ardınca sinleye ḳomayalar[.] (134-b/3,4)

‘arabca bilmezse türkice du‘â ide[.] yalvara[.] (139-a/12,13)

2.2.2.2.Devrik Cümle

2.2.2.2.1. Dilcilerin Devrik Cümle ile İlgili Görüşleri

Karahan’a göre yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik cümlelerdir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacının, özellikle şiirde ahenk endişesinin diğer öğelerin olduğu gibi yüklem de yerini değiştirebileceğini söylemiştir. Devrik cümlelerin, sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanıldığını ve şiir dilinde de devrik cümlenin çok görüldüğünü ifade etmiştir⁴⁸.

Korkmaz vd., devrik cümlede, kurallı cümledeki sırayı göremeyeceğimizi ifade ederek devrik cümlenin yüklem öne alınarak nesnenin, öznenin, tümleçlerin yer değiştirmesi olduğunu belirtmiştir. Böyle cümleler yapmakta yazarların çeşitli amaçları bulunduğunu ve bu amaçlardan birinin konuşma dilini yazı diline yansıtmak olduğunu söylemişlerdir. Bazılarının devrik cümleye yazılarında yer vermekle daha etkili, daha ilgi çekici bir anlatım sağlamayı amaçladıklarına, tıpkı tiyatrodaki olduğu gibi ifadelerini konuşma üslubu içinde vermek ve bu yolla tek düzelikten kurtulmak

⁴⁸ Leylâ Karahan, *age.*, s. 100.

isteyenlerin olduğuna değinmişlerdir. Devrik cümlelerin, bilhassa roman ve tiyatro gibi türlerde, konuşmayı yazıya yansıtmak için kullanıldığını, bazan da üslûba hareketlilik katmak için seyrek başvurulan bir cümle türü olduğunu unutmamamız gerektiğini vurgulayarak devamlı devrik cümle kullanmanın bizi yeniden tek düze bir üslûba düşürebileceğini; üstelik Türkçenin kurallı yapısından da uzaklaşmamıza yol açacağını ifade etmişlerdir⁴⁹.

A. Özkan vd., yüklemi sonda bulunmayan cümleye devrik cümle denildiğini, devrik cümleye daha çok konuşma ve şiir dilinde rastlandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca atasözlerinde, konuşma ve sohbet üslubunun hâkim olduğu eserlerde de devrik cümlelerin yaygın olduğunu belirtmişlerdir⁵⁰.

Karaağaç, devrik cümlelerin yüklemi sonda bulunmayan cümle olduğunu ve bu tür cümlelerin daha çok, sözlü dil kullanımında, şiir dilinde ve atasözlerinde görüldüğünü belirtmiştir⁵¹.

M. Özkan ve Sevinçli'ye göre devrik cümle yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Yüklem başta ya da ortada olmasındaki gayenin, yargıya bir duygu değeri kazandırmak, anlatımda bir sıklık sağlamak olduğunu belirtmişler ve devrik cümlelerin daha çok şiirde karşılaşılan cümle türü olduğunu söylemişlerdir. Atasözlerinde, günlük konuşmalarda, sohbet yazılarında bu cümle yapısına sıkça rastlanmasının yanı sıra hikâye ve romanlarda da devrik cümlelerin kullanıldığını, ayrıca dilimizin eski metinlerinde devrik cümleleri görmenin mümkün olduğuna değinmişlerdir. Devrik yapı cümlelerin, dilin tabii akışına uygun olarak kullanıldığı takdirde, anlatıma bir samimilik, canlılık ve sıcaklık katılabileceğini ama sırf farklı olmak, yenilik yapmak ve bir özentiyile devrik cümle kullanılırsa, yapmacık olmaktan öteye geçilemeyeceğini ve düşünce akımının bozulacağını ifade etmişlerdir⁵².

Eker, yüklemi tümce sonunda bulunmayan tümce türünün devrik tümce (anacoluthon) olduğunu söylemiştir ve Türkçenin söz diziminde yüklem genel olarak sondadır. Ancak deyim ve atasözlerinde, duyguların, heyecanların yoğunlaştığı,

⁴⁹ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 243-244.

⁵⁰ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 146.

⁵¹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 206.

⁵² Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 192.

anlatımın farklı kalıplara dökülerek şiirselliğin amaçlandığı tümce yapılarında, günlük konuşmalarda, atasözü ve deyimlerde yüklem söz içinde ya da başında bulunabileceğini ifade etmiştir. Eker'e göre devrik tümce, edebî metinlerin dışında, genellikle sözlü dilde görülür⁵³.

Ediskun, konuşmada ya da nesirde, özne ya da özne öbeği ile yüklem ya da yüklem öbeğinin –anlam gereğine göre- yer değiştirdiklerinin görüldüğünü, böyle cümlelere ise devrik cümle adı verildiğini ifade etmiştir⁵⁴.

Aktan da benzer bir ifadeyle yüklemi sonda bulunmayan cümleye *devrik cümle* denildiğini söylemiştir. Yüklemden önce bazı kelimeler getirilebilirse de özne, nesne veya yer tamlayıcısından birinin yüklemden sonra kullanılmasıyla devrik cümlenin meydana geleceğini belirtmiştir. Çok eski dönemlerinden beri yazılı metinlerde de devrik cümle kullanıldığını, ancak Türkçenin söz diziminde daha çok bilinen kuralın yüklemi sonda kullanmak olduğunu, Türk düşünce yapısının işleyişinin bu şekilde olduğunu ifade etmiştir. Aktan'a göre devrik cümleye yönelmenin en önemli sebebi anlatıma bir duygu değeri kazandırmaktır ve devrik cümleye en çok atasözleri, günlük konuşmalar, şiir dili, sohbet yazıları, hikâye ve romanlarda başvurur⁵⁵.

Dilcilerin ortak görüşü olan devrik cümle, en yalın hâliyle yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Özne+tümleç+yüklem sıralaması Türkçenin belirleyici özelliklerindedir. Ancak, bazen monotonluğu kırmak için yüklemden sonraya bırakılan öğelerle ön plana çıkarılmak istenen bilgiyi vurgulamak amaçlanır. Metnimizde bu tür örneklere rastlanmaktadır.

2.2.2.2.2. Devrik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

bir namâzı tamâmlayup elin aldurmayup allâhu ekber dimedin ayru namâz ılma
dürüst degül Şâfi'î kıyında[.] (105-a/7,8)

dülbendin yâ üsküfin alnından şıyıra gidere secde iderken[,] ammâ eliyle şıyırmaya[;]
zîrâ namâzda a'zasın depretmemek gerek namâzı maşlaatından ziyâde iş için[.]
(106-a/12,13 – 106-b/1)

⁵³ Süer Eker, *age.*, s. 422.

⁵⁴ Haydar Ediskun, *age.*, s. 365.

⁵⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 121.

aşağı du‘ā bābında bildürevüz taḥiyyātı ve şalavātı ve du‘āyı nice oḳımaq gerekidügin[.] (107-a/8,9)

eger başına kılsa ne deñlü gerekise çok oḳıya ḳur‘ānı[.] (107-b/4)

eger farzdan ve sünnetden ayruḳ namāz kılsa dört rek‘ atda bir selām virmek evlādur İmām Ebū Ḥanīfe kıyında[.] (107-b/12,13)

Ḳınyede eydür [‘]cemā‘at farz-ı kifāyedür Ṭahāvī ve Gerḥī ve ba‘zı fuḳahā kıyında[.] (108-a/7,8)

iki kişi daḫı and içse namāz kıılmağa birisi birisine uysa dürüstdür tetāvvu‘ kıılan uyduğı gibi[.] (109-b/7,8)

bir kiři gelse evvel şafda yir bulmasa ard şafda kimse olmasa güya bir adam gelince eger imām rükū‘ itmege yakın olsa adam daḫı gelmese bir adamı şafdan çeke[.] yanına getüre yalıñız ṭurmamağıçun[.] (111-b/3,4,5,6)

meger kim şol kadar ırmaḳ ola kim uvaḳ gemiler yöriye üzerinde[.] (111-b/13 – 112-a/1)

ammā lāḫıḳ olsalar bu şüretde namāzı fāsıd olur er adamuñ[.] (113-b/10,11)

ol mes‘eleler çok vāḳi‘ olur namāz kıılan kişiye[.] (117-a/13)

ḳul efendisine tābi‘ olur niyyet itmekde[.] (122-b/11)

eger ḳuluñ efendisi yā çerinuñ bigi şehirde on biş gün ṭurmağa niyyet itse ḳul daḫı çeri daḫı muḳīm olur gerekse ṭurmağa niyyet itsinler gerekse itmesünler[.] (122-b/11,12,13 – 123-a/1)

bilgil ki bayram namāzın kıılmaq vācibdür şehirde olanave müsāfir olmayana ve er adam olana ve şayru olmayana ve gözi görene ve ayağı yürüyene ve ḳul olmayana[.] (123-a/8,9,10)

ammā oḳuduḳdan şoñra evine varsa yiyecek yise cimā‘ itse ḡusl itse gelse namāzı kılsa dürüst olmaz ḫuṭbeyi ikileyin oḳumayınca[.] (123-b/9,10,11)

bilgil ki kaçan yağı kāfirle uğraşsalar yā yol kesicilerle yā ‘Aliyi sevüp kıalan imāmları sevmeyüp anlar kāfir ...le yā imāma muṭī‘ olmayup varup dirilüp bāğı olup düşünleriyle uğraşsalar ölseler yaḫūd bunları kendü nefsinden yā malından ḳorurken ölseler yaḫūd bunlarıñ atları başsa öldürse yaḫūd bunlar od bıraḳsalar müslimānlarıñ

evlerine yâ şuşalsalar öldürseler şehîd olur fi'l-cümle bu didigümüz kişiler[.] (128-b/8,9,10,11,12,13 – 129-a/1)

öçinden ölen şehîd olur neyile geregise ölsün[.] (129-a/2)

ammâ eger bir kişi ölse kefen idecek nesnesi kalmasa nafaçası kimüñ üzerine vâcib ise kefen anuñ üzerinedür İmâm Muhammed kıyında[.] (133-a/12,13 – 133-b/1)

bu iki yüz deve yigirmi biş deve olunca yigirmi biş deve bir dişi deve virür iki yaşar[.] (145-a/1,2)

irkek olsun dişi olsun kırk şığırda kırk şığır olıcağ bir şığır virür üç yaşına gitmiş[.] (145-a/11,12)

altmış şığır olunca altmış şığır olıcağ iki şığır vire ikişer yaşar[.] (145-b/1,2)

eger bir kişiye otuz aqça zekât farz olsa otuz aqça ağırı gümüş virse dürüstdür İmâm Ebü Hanîfe kıyında[.] (147-b/12,13)

2.2.3.Anlamına Göre Cümleler

Karahan ‘‘Cümlelerin Anlam Özellikleri’’ başlığı altında; her cümlenin, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahip olduğuna değinmiş ve bir cümlenin hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşıyacağına, o hâlde cümlelerin temel anlam özelliğinin *olumluluk* veya *olumsuzluk* olduğuna değinmiştir. Karahan’a göre olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlamlar taşıyabilir. Burada temel anlam özelliklerinden olmaları ve kullanım sıklığı dikkate alınarak sadece *olumlu* ve *olumsuz* cümlelerle *soru* cümleleri üzerinde durulduğunu ifade etmiştir⁵⁶.

Aktan anlamına göre cümlelerle ilgili; her cümlenin, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahip olduğunu söyleyerek hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka olumlu ya da olumsuz bir anlam taşıyacağını ve o yüzden cümlelerin en temel özelliğinin olumluluk veya olumsuzluk olduğunu belirtmiştir. Bu arada olumlu ve

⁵⁶ Leylâ Karahan, *age.*, s. 103.

olumsuz cümlelerin ayrıca *soru, emir, istek, ünlem* vb. anlamlar taşıyabileceğini ifade etmiştir⁵⁷.

2.2.3.1. Olumlu Cümle

2.2.3.1.1. Dilcilerin Olumlu Cümle ile İlgili Görüşleri:

Cemiloğlu olumlu cümleyi ‘‘sübût (sabit olma) durumuna göre cümleler’’ başlığı altında ele alarak cümle ile ifade edilen haber veya temenni tarzındaki hükümün, ya müsbet ya menfi olduğuna değinmiştir. Haber cümlelerinde, verilen haberin sübût bulduğu, sabit olduğu; tasarlama cümlelerinde ise temenninin sübût bulmasının istendiği cümlelere müsbet (olumlu) cümle dendiğini söylemiştir⁵⁸.

Karahan, yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelerin, *olumlu cümleler* olduğunu ve böyle cümlelerin yüklemının *yapma, yapılma* veya *olma* bildirdiğini söylemiştir⁵⁹.

Korkmaz vd.’e göre olumlu cümle, yüklemın anlattığı işin yapıldığını bildiren isim ve fiil cümleleridir⁶⁰.

A. Özkan vd., yüklemi olumluluk kavramı içeren cümleye *olumlu cümle* dendiğini ve olumlu cümlede yargının gerçekleşmesi söz konusunun olduğunu söylemişlerdir⁶¹.

Karaağaç, yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelerin olumlu cümle olduğunu söylemiş; bu cümlelerin yüklemının, bulunma veya yapma ve olma bildirdiğini ifade etmiştir⁶².

M. Özkan ve Sevinçli, bir işin, oluşun, hareketin, düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümleye *olumlu cümle* dendiğini ve olumlu cümlelerde yüklemın, yapma, olma, yapılma anlamı taşıdığını ifade etmiştir⁶³.

⁵⁷ Bilal Aktan, *age.*, s. 112-113.

⁵⁸ İsmet Cemiloğlu, *age.*, s. 80.

⁵⁹ Leyla Karahan, *age.*, s. 103.

⁶⁰ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 241.

⁶¹ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 146.

⁶² Günay Karaağaç, *age.*, s. 207.

⁶³ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 172.

Eker ise; esas olarak, yüklemi olumlu bir yargı bildiren yani yüklem ifade ettiği işin yapıldığını gösteren tuncenin olumlu tuncce (affirmative sentence) olduğunu söylemiştir⁶⁴.

Aktan, olumlu cümleyi; yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümle olarak tanımlamış ve yüklemi dönüşlü fiil olan cümleler ile isim cümlelerinde *oluş*, öteki cümlelerde ise *yapma*, *yapılma* söz konusu olduğunu belirtmiştir⁶⁵.

Olumlu cümle konusunda dilciler ortak görüştedirler. Karaağaç ve Zülfikar olumlu cümleyi tek başlıkta ele alırken Özkan ve Sevinçli, Aktan olumlu cümleyi olumlu isim cümlesi ve olumlu fiil cümlesi olarak iki alt başlıkta incelemişlerdir. Ayrıca Karahan, A. Özkan vd., M. Özkan ve Sevinçli, Eker, Aktan ise yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümlelerin olumlu olabileceğine değinmişlerdir. Biz olumlu cümleyi ortak görüş doğrultusunda tek başlık altında inceledik ve bu doğrultuda örneklerimize yer verdik.

2.2.3.1.2. Olumlu Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

eydür [‘]namāz kılan kişi namāzuñ içindeki farzlarından birisin unutsa şoñra añsa eger ödemege yararsa ödeye[,] şoñra secde sehvin ide[;] eger ödemege yaramazsa namāzı bāṭıl olur[,] ikileyin kılmak gerek[‘][.] (100-a/1,2,3)

pes ol qur’an farzın tedārük itmek mümkün olmadı pes namāz bāṭıl olur[.] (100-a/7,8)

eger rükū‘ itmege unutsa eger ol unuttığı rükū‘ ı ikinci secdeden öñdin añarsa tura[,] rükū‘ ide[,] andan şoñra iki kez secde ide[.] (100-a/8,9,10)

zīrā evvel itdigi secde ikileyin itmek gerek[.] (100-a/11)

andan şoñra secde sehvin ide[.] (100-a/11,12)

pes namāzı bāṭıl olur[.] (100-b/1)

bilgil ki kaçan evvelki taḥiyyātda‘ abduhū ve resūluhū didükden şoñra eglense üçüncü rek‘ ata tırmağa gicirek tursa secde sehvin itmek gerek[.] (100-b/1,2,3)

⁶⁴ Süer Eker, *age.*, s. 423.

⁶⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 113.

eger añul okıcağ yirde katı okısa bir uzun āyet kadarı yā iki kısa āyet kadarı secde sehv itmek gerek[.] (100-b/3,4)

hulāşada eydür [‘’]ne deñlü az okısa secde sehv itmek gerek[‘’][.] (100-b/5)

zīrā evvelki taḥiyyāta oturmak vācibdür[,] üçünci rek‘ata tırmaq farzdur[.] (100-b/7,8)

tırmağa yakın olıcağ otursa vācib yirine getürmek içün farz terk itmiş olur[.] (100-b/8,9)

ba‘zılar eydür [‘’]ide dir[‘’][.] (100-b/12)

eger bişinci rek‘atun secdesin itdükden soñra añarsa secdeden kalkıp taḥiyyāta oturup selām virürse cāizdür[.] (101-a/2,3,4)

ammā kıldığı namāz nāfile olur[.] (101-a/4)

zīrā bişinci rek‘atı kaşdıla başlamadı eger birrek‘at dağı katup altı rek‘at iderse dağı yigdür[.] (101-a/5,6)

ammā farzı ikileyin kılmak gerek[.] (101-a/6,7)

eger ikinci taḥiyyāta oturduğdan soñra yañılıp bişinciye kalksa eger secde itmedin añarsa taḥiyyāta otura[,] selām vire[,] secde sehvin ide[.] (101-a/7,8,9)

zīrā selām virmek vācib idi[.] (101-a/9)

yirinde itmedi eger bişinci rek‘atun secdesin itdükden soñra añarsa bir rek‘at dağı kıla[,] altı rek‘at ola[,] taḥiyyāta otura[,] selām vire[,] dört rek‘atı farz ola[,] iki rek‘atı nāfile ola[.] (101-a/10,11,12)

andan soñra kaçan tıracağ yirde otursa oturacağ yirde tırursa yā farzlarun iki evvel rek‘atında yā sünnetlerun her rek‘atında fātiḥa okumağı yā fātiḥadan soñra sūre okumağı unutsa yā fātiḥa sūresini iki kez okısa yā evvel sūre okısa andan fātiḥa okısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-a/12,13 – 101-b/1,2,3)

eger tırurken taḥiyyāt okısa evvelki taḥiyyāti ‘abduhū ve resūluḥudan artuğ okısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-b/4,5,6)

Minyetü’l-Muşallīde eydür [‘’]Ebū Ḥanīfeden rivāyetdür kim bir ḥarf kadarı artuğ okısa ‘abduhū ve resūluḥudan soñra secde sehvin itmek gerek[‘’][.] (101-b/6,7,8)

ammā ayruḡ yirlerde eydür [‘’]allahümme şalli ‘ala muḡammedin diyecek ḡadar arturmayınca secde sehvi vācib olmaz[‘’][.] (101-b/8,9)

eger ḡunūt oḡumaḡı unutsa rükū‘ dayiken añsa şaḡīḡ budur ki ḡurup ḡunūt oḡumaya[.] namāzın ḡıla[.] secde sehvin ide[.] (101-b/9,10,11)

eger rükū‘ da yā secdede yañılsa daḡı girü rükū‘ ya secde idecek deñlü ḡursa fikir itse unutduḡını añmaḡıçun secde sehvi itmek gerek[.] (102-a/8,9,10)

bir kişi imām a uysa imām bir rek‘at ḡıldıḡdan şoñra daḡı imām secde sehvi itse eger imām sehvi itdüḡı evvelki rek‘atdayısa kim ol uyan kişi añı irişmedi uyana secde lāzım degül[.] eger ol uyduḡı namāzda sehvi itdiyse uyana daḡı lāzım olur[.] imāmıla secde sehvi itmese namāz āḡirinde secde sehvi ide[.] eger kendü daḡı sehvi itse ol başına ḡıldıḡı namāzda ikisiçün bir secde yiter[.] (102-a/10,11,12,13 – 102-b/1,2,3)

ḡıyında eydür [‘’]şaḡīḡ budur kim fātiḡa süresinüñ çoḡın idicek secde sehvi lāzım olur[‘’][.] ba‘zılar eydür [‘’]bismillahi dimese secde sehvi itmek gerek[;] ammā şol nesnelere kim anı işlemek bir ayruḡ nesneye tābi‘ olduḡıçundur anı terk itmegile secde sehvi lāzım olmaz namāz ortasındaḡı tekbīr ve tesbīḡler gibi subḡāneke ve eüzü oḡumaḡ gibi[‘’][.] (103-b/10,11,12,13 – 104-a/1)

ammā bayram tekbīrlerinden birisin unutsa namāz evvelinde yā āḡirinde getürmese secde sehvin itmek gerek ḡur‘ān oḡurken secde āyetin oḡısa yirinde secde itmese secde sehvin itmek gerek[.] (104-a/2,3,4)

ḡulāşada ve ḡıyında eger rükū‘ da yā secdede yā taḡıyyāta oturmışıkan ḡur‘ān oḡısa secde sehvi itmek gerek[.] (104-a/8,9)

ḡaçan namāzuñ farzların[.] vāciblerin[.] sünnetlerin[.] müstecerlerin bilseñ ve namāzı ve namāzı fāsıd idenleri ve mekrūḡ idenleri bilseñ namāzı nice ḡılmaḡ gerek ki tamām ola[.] ammā daḡı geñez olmaḡıçun namāzı nice ḡılmaḡ gerekidüḡün tertıbbe bildürelüm[.] (104-a/12,13 – 104-b/1,2,3)

bilgil ki evvel namāz ḡılmaḡa niyyet itmek[.] ḡıldıḡı namāz ḡanḡı namāzıduḡın bilmek[.] daḡı anı ḡılmaḡ dilemek[.] ḡıbleye yönelmeḡe dilemek[.] eger imāmısa cemā‘atde avrat varısa ‘avrata imāmıduḡına niyyet itmekdür[.] diliyle dimek sevgülüdür Tañrı Ta‘ālā ḡazretinde[.] (104-b/3,4,5,6)

andan sonra bilgil ki kaçan namâzun tamâmlasañ selâm virmedin durup bir namâz kılsañ niyyet idüp elüñ kaldurup allâhu ekber dimedin dürüstdür[.] (104-b/12,13 – 105-a/1)

geregise farz namâzın tamâmlaya nâfileye niyyet ide[.] gerekise nâfileyi tamâmlaya farza niyyet ide[.] gerekise vaqt namâzın tamâmlaya kazâyâ niyyet ide[;] zîrâ namâzda elin kaldurup allâhu ekber demek şartdur[.] (105-a/2,3,4)

bizüm kâtumuzda bir şart birkaç namâzda yiter[.] zîrâ namâzun şartudur[;] ammâ İmâm Şâfi'î kıyında rükû' dan pes her namâzda elin kaldurup allâhu ekber demek gerek[.] (105-a/4,5,6)

eger kendü imâmısa yâ başına kılsa anlaruñ ardınca bismillahi oқыya[.] fâtiha oқыya[.] andan kur'ân oқыya ammâ bilgil ki sübhâneke ve e' uzü ve bismillahi oқыyıcak añul oқыmak gerek evvelinde[.] ancak girü kalan rek' atlerde bismillahi oқыya ve kur'ân oқыya[.] (105-b/10,11,12,13)

andan sonra rükû' a vara[.] iki elin dizi üzerine barmağların aç[.] (105-b/13 -106-a/1)

rükû' da şol kadar eglene kim arçası dübdüz ola kim şöyle düz ola kim çanâğıla şokusalar tura ammâ başı dañı arçasından aşğa itdürmeye[.] belki başıyıla arçası berâber ola[.] (106-a/1,2,3)

rükû' dayiken üç kez ya biş kez [‘]sübhâne rabbiye'l-‘ azîm[‘] diye[.] andan sonra rükû' dan kalkarıken [‘]allâhu ekber[‘] diye[.] [‘]semi' allâhu limen hamide allâhu ekber[‘] diye, [‘]rabbenâ leke'l-hamdu[‘] diye[;] eger başına kılsa ikisin dañı bile diye[.] (106-a/3,4,5,6)

rükû' dan kalkıcak avadan toğrıla[.] andan sonra [‘]allâhu ekber[‘] diye[.] secdeye vara[.] (106-a/6,7)

inerken evvel iki dizin kıoya[.] andan iki elin kıoya[.] başı berâberinen barmağlarınun arasın açmaya[.] kıolların yire döşemeye[.] belki kıolların yukaru kıaldura[.] şol kadar kim altından kedi geçe doğunmaya[.] kıarnın dañı kıaldura avadan yukaru uyluğı üzerine döşemeye alın burnın yire degüre[.] (106-a/8,9,10,11,12)

zîrâ eger dülbendin yâ üsküfin alnından gidermedin secde eyleser eger alnı yirüñ kıatılığın tuymazısa namâzı dürüst olmaz[.] eger tuysa dürüst olur[;] ammâ mekrüh olur[.] (106-b/1,2,3,4)

secdedeyiken üç kez ya biş kez [‘]sübhâne rabbiye'l-‘ alâ[‘] diye[.] (106-b/7)

secdedeyiken ayağı barmağların kıbledin yaña yönelde[,] andan soñra allāhu ekber diyüben kılka[,] otura[,] girü secdeye vara[,] (106-b/8,9)

andan soñra ikinci secdeden kılka[,] evvel başın kaldura[,] yire tayanmadın tūru gele[,] ikinci rek' atda dağı eyle ide[,] kıla[,] (106-b/10,11,12)

aşağa du'ā bābında bildürevüz tađıyyātı ve şalavātı ve du'āyı nice oğımağ gerekidügin[,] (107-a/8,9)

'avrat tađıyyāta oturucağ şol ayağı üzerine otura[,] iki ayağın çıķara[,] selām viricek eger imām olursa şağ yanına ve şol yanına selām viricek cemā'ata hāzır olan firiştelere niyyet eyleye[;] ammā imāma uymış cemā'at olursa selām viricek imām kankı yanında olursa ol yanına selām viricek imāma dağı bile niyyet eyleye[,] (107-a/9,10,11,12,13)

bundan soñra bilgil ki imām olan kişi fātıha ođuduđdan soñra kūr'ānı üç āyet ya biş āyet ođuya[,] (107-b/1,2)

eger cemā'atda za'īf kişi varışa koca gibi ya işine iver kişi gibi rükū'da secdede tesbīhi biş kez ide[,] (107-b/2,3,4)

eger başına kılsa ne deñlü gerekise çok oğıya kūr'ānı[,] (107-b/4)

girü kalan namāzlaruñ her rek'atında elbette fātihadan soñra kūr'ān ođımađ vācibdür[,] (107-b/7,8)

bundan soñra bilgil ki sünnetleri evde kılip andan soñra varup farzları imāmıla kıлмаđ yıgdür[,] (107-b/8,9)

eger farzdan ve sünnetden ayruđ namāz kılsa dört rek'atda bir selām virmek evladur İmām Ebū Hanīfe kıyında[,] (107-b/12,13)

İmām Ebū Hanīfe kıyında gice kılıcağ sekiz rek'atda bir selām virmek dürüstdür[,] (108-a/2,3)

bu faşılta imām ve cemā'at ve mescid hükmin bildürelüm[,] (108-a/4)

hulāşada eydür [']cemā'atla kıлмаđ namāzı peygāberüñ ulu ve görklü sünnetidür['][,] (108-a/4,5)

pes cemā'at birle kıлмаğa güci yitmese terk itse namāzı nākış olur[,] (108-a/6,7)

Ꞑinyede eydür [‘]cemā‘at farz-ı kifāyedür Ṭahāvī ve Gerhī ve ba‘zı fuḫahā kıyında[;] ammā Dāvud bin İřfahānī ve Aḫmed bin Hambel ve ba‘zı řahābe kıyında farz-ı ‘ayndur[‘][.] (108-a/7,8,9,10)

iki kiři olsa bu didigümüz nesneler ikisinde dağı olsa řanķısı din ‘ilmin artuğ bilse imāmlıđı ol ide[,] eger ikisinüň dağı ‘ilmi berāber olsa řanķısınıň zühdı ve müslimānlıđı artuğısa ol kılamak yigrekdür[,] ikisi dağı müslimānlıđında berāber olsa řanķısı yaşlıysa ol kıla[,] yaşda dağı berāber olsa řanķısınıň nesebi ve aşlı uluysa ol kıla[,] eger ikisinin dağı aşlı ve nesli berāberse řanķısınıň yüzi şulıysa ḫulķı gökcegiŝe ol kıla[,] eger ḫulķda dağı berāber olsa řanķısın cemā‘at dilerse ol kıla[,] evlā budur[.] (108-b/1,2,3,4,5,6,7,8)

ķuluň ve gözsüzüň ve zinādan tođan ođlanuň ve fāřıķuň ve ehl-i bid‘atıň ve ehl-i bid‘at iřleyenüň kemḫa geymek gibi ve ķulađına küpe geĉürmek gibi imāmatlıđı mekrühdur[.] (108-b/8,9,10)

müsāfir muķīm kişiye uymağ dürüstdür[,] ammā namāzın tamām kıla[.] (109-a/5)

vaĉt namāzında dağı řazāya şalmış namāzda dağı imām müsāfir olsa selām viricek muķīm şura[,] girü şalan namāzın tamāmlaya[.] (109-a/7,8,9)

eger birisi dađı eyitse [‘]ölsen nezr itdüđün namāz baňa dađı nezr olsun[‘] dise birisi birisine kılıvirseň dürüstdür[.] (109-b/2,3,4)

iki kişi dağı and içse namāz kılamağa birisi birisine uysa dürüstdür teşavvu‘ kılan uyduğı gibi[.] (109-b/7,8)

ammā bir şavm imāma uysa teşavvu‘ namāz kılamağda dağı girü bozsalar anı ödemekte ba‘zısı ba‘zısına uysa dürüstdür[.] (109-b/9,10,11)

ķan almış ķolın bağlamış ķan aldurmayana imāmlıķ itmek dürüstdür[.] (109-b/12,13)

ķaçan cemā‘ate irişmese evinde ‘avratına yā ḫizmetķarına kılıvirse yā ‘ākil ođlancuķlarına kılıvirse cemā‘at řevābın bulur[,] ammā bu ‘özür olmadın kılıvirse mekrühdur[.] (110-a/8,9,10)

bir kiři bařına namāz kılsa fātiḫa ođuduđdan řoňra bir kiři gelse uysa fātiḫa sūresin ikileyin řatı ođıya[.] (110-a/10,11,12)

mescide gelse řafuň řanķı azısa ol yanına řura[,] iki yanı dađı berāberise imāmuň řađ yanına řura[.] (110-b/5,6)

cemā' at birden artuḡ olıcaḡ ayaḡı imām ayaḡından girü gerek[.] (110-b/6,7)

ḡulāşa sözi tamām oldı[.] (110-b/13)

ḡıyında eydür [‘’]ḡaçan ḡatı yaḡmur olsa yā ḡatı şovuk olsa yā ḡatı ḡarañulıḡ olsa cemā' ate varmamaḡa ‘özür olur[‘’][.] (110-b/13 – 111-a/1,2)

ḡoñşuları söylemese naşıḡat itmese günāhkār olur[.] (111-a/4)

ol mescid imāmı taḡvāsı artuḡuraḡ olduḡıçun imām ol mescid imāmı va' zu ve naşıḡat daḡı itse anda varmaḡ yigrekdür[.] (111-a/5,6,7)

ba' zılar eyitdi [‘’]eger ba' zı vaḡt gelüp ba' zı vaḡt gelmezse ḡanuḡlıḡı dürüstdür[‘’][.] (111-a/9,10)

bir imāmıla rükū' da ve sücūdda dölenmese tiz tiz itse anı ḡovup ayruḡ mescide varmaḡ yigrekdür[.] (111-a/10,11,12)

zīrā cemā' at itdüḡi rükū' farzıdur[.] imām itdüḡi nāfiledür[.] (111-b/1,2)

ḡaçan ön şafda yir olsa ard şafı yarup ilerü geçmek gerek[.] (111-b/8,9)

bir kişi terāvıḡ imāmıla ḡılmasa vitri vācibise imāmıla ḡılsa dürüstdür[.] (112-a/6,7)

bir kişi taḡıyyāta otururken uyusa imām selām virdükden şoñra uyansa taḡıyyātuñ girü ḡalanın oḡıya[.] andan selām vire[;] eger taḡıyyātuñ girü ḡalanın ne ḡadar ḡalduḡın bilmese selām vire[.] (112-b/1,2,3)

mescid ḡamı üstinde namāz ḡılmaḡ mekrūhdur[.] (112-b/3)

‘avratlar cemā' at olup birisin imām eylemek mekrūhdur[.] (112-b/6,7)

eger mekruhiken cemā' at olursa imāmları ortalarında ḡura[.] (112-b/7,8)

eger ‘avrat biri biri yanında ḡursa er adam şaffı arasında iki kişi şaḡ yanına ḡurandan ve iki kişi şol yanına ḡurandan ve iki kişi ḡaḡ ardında ḡurandan namāzı fāsıd olur[.] (113-a/2,3,4,5)

ammā namāzı dürüst olmamaḡuñ yidi şartı vardur[.] eger yidi şartdan biri eksük olursa ol er adamlaruñ namāzı dürüst olur[.] (113-a/7,8,9)

ammā ḡarı olursa kim kimse aña imrenmez ola namāzı fāsıddür[;] zīrā yigidken imrenürlerdi[.] (113-a/13 – 113-b/1)

üçüncü şartı oldur kim ‘avrat ḡılduḡı namāzıla er adamlar ḡılduḡı namāz bir ola[.] (113-b/2,3)

bir olduğı oldur kim ol kılıdurduğları namāz bir imāma uymış ola[.] (113-b/4)

ammā lāhıķ olsalar bu řūretde namāzı fāsid olur er adamuñ[.] (113-b/10,11)

dördüncü řartı oldur kim kılduđları namāz rükū' lu sücūdlu ola[.] eger cenāze namāzı olursa adamuñ namāzı dürüstdür[.] (113-b/13 – 114-a/1)

bişinci şartı oldur kim ikisi dağı bir yirde gerek[.] (114-a/2)

eger kılduğı namāz öyle namāzıyısıa yā yatsu namāzıyısıa ikinci rek' ata secde itmiş olsa ikinci rek' atı tamām ide[.] tađıyyāt oğıya[.] selām vire[.] andan imāma uya[;] eger üçüncü rek' ata secde itmiş olsa namāzın tamāmlaya[.] nāfile niyetine imāma uya[.] (114-b/3,4,5,6,7)

eger bir kiři sünnet kılı tūrurken kāmēt getürseler iki rek' at kıla[.] andan řoñra imāma uya[.] (114-b/12,13)

eger evde sünnet kılmadıñ mescide gelse görse kim imām farzı kılıyor eger imām kıldığı irte namāzı olursa göre[.] eger sünnet kılıñca imām irte namāzın tamāmlamazısıa irte namāzı sünnetin kıla[.] andan imāma uya[.] (114-b/13 – 115-a/1,2,3)

uyan kiři rükū' a yā secdeye imāmdan öñdin inse namāzı mekrūh olur[.] (115-b/1,2)

eger imām rükū' a varmadıñ ol girü kılksa namāzı bātıł olur[.] ikileyin kılmak gerek[.] (115-b/3,4)

imā birle müte' allıķ olan meseleler tamām oldı[.] (116-b/6,7)

bundan řoñra mescid hükümlerin bildürelüm[.] (116-b/7)

mescidde řu dökmek ve yakıñlıķ itmek mekrūhdur[.] (116-b/7,8)

kaçan bir mescide girse kim anda bañlamıřlar olsa namāz kılmadıđıñ namāz kılmadıñ çıķup gitmek mekrūhdur[.] (117-a/3,4)

mescid içinde abdest almak mekrūhdur[.] (117-a/8)

ol mes'eleler çok vāķi' olur namāz kılan kişiye[.] (117-a/13)

ķul efendisine tābi' olur niyyet itmekde[.] (122-b/11)

bilgil ki bayram namāzın kılmak vācibdür şehirde olana ve müsāfir olmayana ve er adam olana ve şayru olmayana ve gözi görene ve ayağı yüriyene ve ķul olmayana[.] (123-a/8,9,10)

dānişmendise yā seyyid yā meşāyihlerden olursa ba'zı 'ālimler kıyında başına bir kaç arşun dülbend şarmağ yigdür[.] (132-b/11,12,13)

ammā eger bir kişi ölse kefen idecek nesnesi kalmasa nafağası kimūñ üzerine vācib ise kefen anuñ üzerinedür İmām Muḥammed kıyında[.] (133-a/12,13 – 133-b/1)

2.2.3.2. Olumsuz Cümle

2.2.3.2.1. Dilcilerin Olumsuz Cümle ile İlgili Görüşleri

Karahan, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümlelere *olumsuz cümleler* dediğini ve böyle cümlelerin, *yapmama*, *yapılmama*, *olmama* bildirdiğini ifade etmiştir⁶⁶.

Korkmaz vd., yüklem anlattığı işin yapılmadığını, olayın gerçekleşmediğini bildiren isim ve fiil cümlelerinin olumsuz cümle olduğunu söylemişlerdir⁶⁷.

A. Özkan vd., yüklemi olumsuzluk kavramı bildiren cümlelerin *olumsuz cümle* olduğunu söyleyerek olumsuz cümlede yargının gerçekleşmemesi söz konusu olduğunu belirtmişlerdir⁶⁸.

Karaağaç, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümlelerin olumsuz cümle olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu cümlelerin yüklemine bulunmama ve var olmama ile yapmama ve olmama bildirdiğini ifade etmiştir⁶⁹.

M. Özkan ve Sevinçli'ye göre olumsuz cümle; yüklemi olumsuz bir yargı bildiren, yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümledir⁷⁰.

Eker; esas olarak, yüklemi olumsuz bir yargı bildiren yani yüklem ifade ettiği işin yapılmadığını gösteren ve *olumsuzluk eki* ya da *değil*, *yok* sözcüklerinden biri ile kurulan tümcenin olumsuz tümce (negative sentence) olduğunu söylemiştir⁷¹.

⁶⁶ Leyla Karahan, *age.*, s. 104.

⁶⁷ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 241.

⁶⁸ A. Özkan vd., *age.*, s. 147.

⁶⁹ Günay Karaağaç, *age.*, s. 207.

⁷⁰ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 176.

⁷¹ Süer Eker, *age.*, s. 424.

Aktan ise, yüklemi olumsuz yargı bildiren yani yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümlelerin *olumsuz cümleler* olduğunu ve olumsuzluğun, fiil cümlelerinde *-mA* eki, isim cümlelerinde *değil* edatıyla yapıldığını ifade etmiştir⁷².

Görüldüğü gibi dilciler olumsuz cümlelerin tanımı hakkında benzer hatta aynı ifadeleri kullanmışlardır. Dilciler olumsuz cümlede yargının gerçekleşmediğini söylemişlerdir. Karaağaç olumsuz cümleyi isim cümlesi olumsuz ve fiil cümlesi olumsuz olarak iki alt başlıkta incelemiştir. M. Özkan ve Sevinçli ile Aktan da olumsuz cümleyi olumsuz fiil cümlesi ve olumsuz isim cümlesi olarak alt başlıklarda ele almıştır. Karahan, A. Özkan vd., Eker, M. Özkan ve Sevinçli yapı bakımından olumlu olan bazı cümlelerin anlamca olumsuz olacağı konusuna değinmişlerdir.

İncelenen eserde yargının gerçekleşmemesi durumu olumsuzluk bildiren *-maz / -mez, -ma / -me* ekleriyle ve *degül, yok* sözcükleri ile sağlanmıştır.

2.2.3.2.2. Olumsuz Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

2.2.3.2.2.1. Olumsuz Fiil Cümleleri ile İlgili Metnimizden Örnekler

meşelâ bir rek' atda qur'an okumaga unutsa eger secdeye itmedin añarsa qur'an oqıya[,] andan soñra secdeye vara[,] soñra secde sehvin ide[;] eger secdeye varduqdan soñra qur'an oqumaduğın añarsa secdeden qalkup qur'an oqımaq olmaz[.] (100-a/3,4,5,6,7)

ammâ iki secde dahı itse rükû' itmedigün andan soñra añsa rükû'ı ikileyin itmek dürüst dürüst olmaz[.] (100-a/12,13)

evvelki tañıyyâtı unıdup üçünci rek' ata tursa eger dizleri toğrulursa oturmaya[.] (100-b/5,6,7)

eger tırmağa qaşd itse dizleri yirden qalkımasa otursa secde sehvin itmeye[.] (100-b/11,12)

eger tursa qunüt oqusa rükû' in giri itmeye[.] (101-b/11,12)

eger rükû' dan qalkduğında soñra añsa qunüt oqumamağ gerek[.] (101-b/12,13)

⁷² Bilal Aktan, *age.*, s. 114.

elin bağıladuğdan sonra sübhâneke okıya[,] andan e'uzü okıya[,] eger imâma uysa ebsem tura ayruğ nesne okımaya[,] İmâm Muhammed kıyında e'uzü okumazsa kayırmaz[.] (105-b/7,8,9)

dülbendin ya üsküfin alnından şıyıra gidere secde iderken[,] ammâ eliyle şıyırmaya[;]
zîrâ namâzda a'zasın depretmemek gerek namâzı maşlahatından ziyâde iş için[.]
(106-a/12,13 – 106-b/1)

andan sonra bilgil ki eger kalıñ döşek kalıñ nağalı gibi nesne üzerine secde eylese kim içinde kalıñ panbuğ ya kalıñ yün ola alnın başduğça aşığa gide yirün katılığın tuymaya namâzı dürüst olmaz[.] (106-b/4,5,6,7)

'avrat kişi dağı er adam gibi ide[;] ammâ secdedeyiken kolların yire döşeye[,] yukarı kaldurmaya[.] (106-b/9,10)

ammâ her bir namâzuñ ahîr tañhiyyâtında gerekise iki rek' at namâz olsun gerekise üç rek' at olsun gerekise dört rek' at namâz olsun tañhiyyâtuñ şalavâtın dağı bile okıya[,] ardınca peygamberden işidilmiş du'âlardan okıya[;] ammâ ol okuduğı du'â şalavâtdan uzun olmaya[.] (107-a/3,4,5,6,7,8)

rükû' da secdede tesbîhleri üç kez yâ biş kez yâ yidi kez yâ toğuz kez diye[,] farzlaruñ iki evvelki rek' atdan artuğında fâtihadan artuğ nesne okımaya[.] (107-b/5,6,7)

ammâ İmâm Ebü Yüsuf ve Muhammed kıyında gündüz kılıcağ dört rek' atda bir selâm vire[,] gice kılıcağ iki rek' atda bir selâm vire[,] bir selâmla dört rek' atdan artuğ kılmaya[.] (107-b/13 – 108-a/1,2)

eger şaşıla diyü korğmazısa her bir yirde kim imâmuñ imâmatı dürüst olmaya kendü namâzı dürüst olur[,] ammâ cemâ' at namâzı dürüst olmaz[,] ammâ İmâm Muhammed kıyında kendünüñ dağı dürüst olmaz[.] (109-b/13 – 110-a/1,2,3)

bilgil ki ayağı ilerü olup girü olmağdan itibâr inciginedür[,] eger baldurları imâm baldurından ilerü olursa namâzı dürüst olmaz[.] (110-b/11,12,13)

kendü mağallesi mescidin terk idüp ayruğ mescide varmaya[.] (111-a/4,5)

iki dürlü şevâb hâşıl olmağıçun bir kişi gündüz fığha meşğül olsa cimâ' atıla namâz kılmaga gelmese tanuğlığı geçmez[.] (111-a/7,8,9)

eger gelüp er adamlar arasına girürse ol er adamuñ namâzı dürüst olmaz eger ol er adam kendü hışmı ya kendü evi dağı olursa[.] (112-b/11,12,13)

pes bilgil ki kaçan bir ‘avrat gelse erenler arasında tursa iki yanında turanuñ ve bir ardında turanuñ namāzı dürüst olmaz[.] (112-b/13 – 113-a/1,2)

ikinci şart oldur kim ol ‘avrat ‘ākıle ola[,] eger delü olursa adamlaruñ namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/1,2)

pes ‘avrat daħı başına kılsa er adam daħı başına kılsa biri biri yanına tursalar er adamuñ namāzı dürüst olur[;] yaħud namāzın bir rek‘atına irişememiş olsalar ‘avrat tursa ol irişmedigi namāzı kılsa imām selām virdükden soñra er adam daħı tursa girü imāma irişmedigi namāzı kılsa daħı ‘avrat yanına tursa kılsa namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/5,6,7,8,9)

zırā kılduğları namāzda imāma uymış olmazlar[.] (113-b/10)

zırā ol kılduğları namāzda imāma uymış gibi olur[,] anuñçundur kim ol kılduğlarında kur‘ān oqımazlar[.] (113-b/11,12,13)

altıncı şartı oldur kim ortalarında nesne olmamağ gerek[.] (114-a/5)

eger ‘avratıla er adam ortasında bir eyer kaşı deñlü nesne olsa namāzı bātıl olmaz[.] (114-a/5,6,7)

mescide kağırıp haşır altına tükürmeyeler[.] (117-a/4,5)

meşelā evvel irte namāzın ödemek gerek[,] eger öyle namāzın ödeyüp andan irte namāzın öderse dürüst olmaz[.] (119-b/5,6)

namāz katı ulu ‘ibādet oldıgıçundur ki şol deñlü şayrulıgıla kim başın depredi bile sākıt olmaz[.] (121-a/12,13)

ancağ eger yağılık kāfir iline girse amān dilemedin daħı şulħ itmedin daħı varsa bir yazıda yā bir şehrinde on biş gün tırmağa niyyet itse muķīm olmaz[.] (122-b/8,9,10,11)

zevālden öñdin huṭbe oqısa zevāldan soñra namāz kılsa dürüst olmaz[.] (123-b/6,7)

el-ḥāşıl altundan ve gümüşden ayru māl olsa eger şatmağıçun olmasa daħı aldıktan soñra niyyet itse zekāt vācib olmaz[.] (142-b/5,6,7)

‘avratları ölü üzerine ya ardınca sinleye kıomayalar[.] (134-b/3,4)

ḥarāc alınur yirde baldan nesne almayalar[.] (149-a/6,7)

bu ‘öşrin virdüğü hâşılı şatmağıçun kosa üzerine bir yıl geçse zekât vâcib olmaz[.] (149-b/1,2)

2.2.3.2.2. Olumsuz İsim Cümleleri ile İlgili Metnimizden Örnekler

bir rek‘at dağı katmak vâcib degüldür[.] (101-a/4,5)

eger secdeye vardukdan soñra aña ol rek‘atunñ kur‘anın okımamışsa dönüp kurân okumak yokdur[.] (102-a/7,8)

bilgil ki fâtiha süresin tamâm okumadın ayruğ süre okumağa başlasa fâtihanuñ çoğın okumadısa secde sehvi lâzım degül[.] (103-b/8,9)

eger kıldığı sünnet olursa [‘]niyyet itdüm namâz kıлмаğa[‘] yiter[.] eger kıldığı vitirse[‘]niyyet itdüm vitir namâzın kıлмаğa[‘] diye[.] eger farz namâzısa [‘]niyyet itdüm işbu öyle namâzın ya ikindü namâzın kıлмаğa[‘] diye[.] kaç rek‘at idüğün demek hâcet degül[.] (104-b/8,9,10,11)

bir namâzı tamâmlayup elin qaldurmayup allâhu ekber dimedin ayruğ namâz kıлмаğ dürüst degül Şâfi‘î kıyında[.] (105-a/7,8)

evlâ oldur ki eline bir destüvâne gibi geye, elleri görünmeye, ayakların dağı göstermeye İmâm Ebü Hanifenün bu sözince ayağı görünicek namâzı dürüst degül[.] (105-b/5,6,7)

şevâbı yigirmi yidi kez başına kıлмаğ degüldür[.] (108-a/6)

örü tırurken kılan ‘özri olup oturup kıлана uymağ dürüstdür[.] abdest alan kişi teyemmüm alan kişi teyemmüm alana dürüstdür[;] ammâ İmâm Muhammed kıyında dürüst degül[.] (109-a/9,10,11)

bir kişi eyitse [‘]iki rek‘at namâz baña nezr olsun[‘] dise bir kişi dağı eyitse [‘]iki rek‘at namâz saña dağı nezr olsun[‘] dise birisi birisine uysa kılsa dürüst degül[.] (109-a/13 – 109-b/1,2)

ammâ ikisi tetavvu‘ namâz kıлмаğa başlasa ikisi dağı bozsa birisi birisine uysa dürüst degüldür[.] (109-b/8,9)

lâhık lâhıka mesbük mesbûka imâmlık itmek dürüst degül[.] (109-b/11,12)

şamında tursa imâma uysa imâmuñ hâlin dağı bilse namâzı dürüst olmaz[.] gerçi şam mescid şamına ulaşmış olursa dağı dükkânında dursa dağı imâma uysa şafa qarışup

namāzı dūrūstdūr[,] eger şafa qarışup tūrmazısa namāzı dūrūst degül[,] (110-a/3,4,5,6,7)

eger imāma uysa müsāfir midūr yirlü midūr bilmese namāzı dūrūst degül[,] (110-a/7,8)

farzı nāfileye uydurmağ dūrūst degüldür[,] (111-b/2,3)

zīrā cemā' atsuz terāvīh kıılmağ dūrūst degüldür[,] (112-a/13)

şimdiki zamānda mescidüñ kapusın yapmağ mekrūh degül[,] (116-b/13)

nitekim zinā ideni öldürürler ammā bizüm kıyımızda [-]kim hanīfilerüz[-] öldürmek i' tikādı yoğdur[,] (120-b/1,2)

ammā incüde ve taşda la'1 ve yāğūtda ve zebercetde ve peyrūze ve mercān gibide zekāt vācib degüldür[,] (142-a/9,10)

gümüş çoğısa iki yüz dirheme irmeyince zekāt yoğdur[,] eger altun çoğısa yigirmi mişkāle irmeyince zekāt yoğdur[,] (142-a/12,13)

eger ekmedin kendüsi biterse anda 'öşr yoğdur[,] (148-b/13 – 149-a/1)

bilgil ki 'öşür çıkarmağda bir kişinüñ milki olmağ şart degüldür[,] çıkararı dağı 'āğıl bāliğ ve āzād olmağ şart degüldür[,] (149-a/7,8,9)

2.2.3.3. Soru Cümlesi

2.2.3.3.1. Dilcilerin Soru Cümlesi ile İlgili Görüşleri

Cemiloğlu soru cümlelerini “Kuruluşları Yönünden Soru Cümleleri ve Fonksiyonları Yönünden Soru Cümleleri” olmak üzere iki alt başlıkta incelemiştir. Cemiloğlu, soru cümlelerinin esas itibariyle haberin veya temenninin, bir durumun sabit olup olmadığının öğrenilmesi maksadını taşıdığını belirtmiştir. Yapılışları bakımından Türkiye Türkçesine göre farklılık göstermeyen soru cümlelerinin, bugün olduğu gibi soru ekiyle, soru sıfatlarıyla, soru zarflarıyla ve soru zamirleriyle kurulmakta olduğuna değinmiştir. Cemiloğlu'na göre; esas maksat “öğrenme” olmakla beraber, her soru cümlesini, her zaman olumlu veya olumsuz cevabın beklendiği, bir şeyin öğrenilmek istendiği şekiller olarak görmemek lâzımdır. Ayrıca

anlatıma daha renkli ve canlı bir hususiyet kazandıran soru cümlelerinin birçok anlam özelliklerinin olduğunu da belirtmiştir⁷³.

Karahan, soru cümlelerinin soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler olduğunu belirtmiştir. Soru eki *-mI* ile *soru sıfatları*, *soru zamirleri*, *soru zarfları* ve *soru edatlarının* bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlar olduğuna ve konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapıldığına değinmiştir⁷⁴.

Korkmaz vd.; soru cümlesinin, işin yapılp yapılmadığını sormak ve cümlelerin ögelerinden herhangi biriyle ilgili bir durumu öğrenmek için kurulduğunu söylemiştir⁷⁵.

A. Özkan vd., herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümlelerin *soru cümlesi* olduğunu söylemişlerdir. Soru cümlesinin bilgi almak amacıyla oluşturulduğunu ve soru cümlesinin hem olumlu hem de olumsuz olabileceğine değinmişlerdir. Böyle cümlelerin, soru bildiren kelimelerle veya soru ekleriyle yapıldığını ve soru zamirleri, soru zarfları, soru sıfatları, soru edatlarının soru bildiren kelimeler olduğunu belirtmişlerdir⁷⁶.

Karaağaç'a göre soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle, soru cümlesidir ve soru, bildirme kavramının karşıtı bir kavramdır. Varlık bildirmelerinin (isim cümlesi), olayların (fiil cümlesi) ve olay bildirmelerinin (birleşik çekim) öbür ucunda, varlık ve olayların soru çekimlerinin durmakta olduğunu ifade etmiştir. Bildirme kavramında ve dolayısıyla ana yardımcı fiilde olduğu gibi, soru kavramı karşısında da varlık ve olayın aynı değerde olduğuna değinmiştir. Başka bir ifadeyle, soru, bir bildirme, bir yargı, kısacası bir cümledir ve bildirmenin öbür ucudur. Bu yüzden, dilin bütün sözlük ve söz dizimi birimlerinin, hem bildirilebilir hem de sorulabilir olduğunu ifade etmiştir⁷⁷.

M. Özkan ve Sevinçli, soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere *soru cümlesi* denildiğini, olumlu veya olumsuz şekilde kurulabileceğini söylemişlerdir.

⁷³ İsmet Cemiloğlu, *age.*, s. 83-86.

⁷⁴ Leylâ Karahan, *age.*, s. 107.

⁷⁵ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 242.

⁷⁶ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 149.

⁷⁷ Günay Karaağaç, *age.*, s. 208.

Soru anlamının, soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatı yardımıyla sağlanacağını ifade etmişlerdir⁷⁸.

Eker, herhangi bir ögesinde, olumlu ya da olumsuz, soru ifadesi bulunan tümce türüne soru tümcesi (interrogative sentence) dendiğini; sorunun ise bir cevap beklenen sözce (utterance) olduğunu belirtmiştir. Soru tümcelerinin; soru sözcükleri, soru sıfatları, soru zamirleri, soru edatları ya da soru ekiyle kurulabileceğini; tümcelere tonlamayla da soru anlamı kazandırılabilceğini ifade ederek sorunun olumlu ya da olumsuz olabileceğini söylemiştir⁷⁹.

Aktan'a göre; herhangi bir ögesinde soru kavramı bulunan cümleye *soru cümlesi* denir, olumlu ve olumsuz soru cümlesi kurulabilir. Soru anlamının, *mi* soru eki yahut sıfat, zamir, zarf ve edat olarak kullanılan kelimeler yardımıyla sağlandığını söyleyen Aktan, konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapıldığını belirtmiştir⁸⁰.

Ediskun ise soru cümlesinin, genel olarak, bir işin olup olmadığını sormak, bir şeyin iç yüzünü öğrenmek için kurulan cümle olduğunu söylemiştir⁸¹.

Karahan soru cümlesini; soru eki -mİ ile kurulan soru cümleleri, soru kelimeleri ile kurulan soru cümleleri, vurgu ile kurulan soru cümleleri olarak üç alt başlıkta incelemiştir. M. Özkan ve Sevinçli soru cümlesini; soru ekiyle yapılan, soru sıfatıyla kurulan, soru zamiri ile kurulan, soru zarfıyla kurulan, soru edatıyla kurulan cümleler şeklinde alt başlıklarda ele almışlardır. Aktan soru cümlesini; soru ekinin kullanıldığı cümleler, soru sıfatıyla kurulan soru cümleleri, soru edatıyla kurulan cümleler olmak üzere üç alt başlıkta ele almıştır.

Metinde kaçan, kaçık, kaç, nice, ne, -mı, -mi gibi soru sözcüklerine rastlanmıştır; bu soru birimlerini barındıran cümlelerin çoğu soru cümlesi değildir. Dolayısıyla metinde çok az soru cümlesi bulunmaktadır.

⁷⁸ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 179.

⁷⁹ Süer Eker, *age.*, s. 425.

⁸⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 115.

⁸¹ Haydar Ediskun, *age.*, s. 373.

2.2.3.3.2. Soru Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler

kaçan namāzuñ farzların[,] vāciblerin[,] sünnetlerin[,] müstecerlerin bilseñ ve namāzı ve namāzı fāsıd idenleri ve mekrūh idenleri bilseñ namāzı nice kılmak gerek[?] (104-a/12,13 – 104-b/1)

zīrā bellū bilmezüz kim ol namāz kılmaduğı i' tiķādı yoğlığından mıdur[?] (120-b/2)

iy kulum benüm katumda hācetūñ yođ mudur kim yalvarup dilemezsin[?] (139-a/6)

zekāt farz olanlarda zekāt nice farz olur[?] (144-a/1)

2.2.4. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Karahan, yüklemin türüne göre cümleleri fiil cümleleri ve isim cümleleri olarak iki alt başlıkta incelemiştir. Cümlenin yüklemimin, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isim olduğunu söylemiştir. Yüklemin isim veya fiil oluşunun, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkilediğini belirtmiştir⁸².

Korkmaz vd. yüklemin zaman, kişi ve tarz kavramlarını üzerinde bulunduran bir öge olduğuna; ayrıca olumlu, olumsuz, soru, olumsuz soru kavramlarını taşıyan ekleri bulundurduğuna; cümlenin yapısına bağlı olarak çatı ekleri aldığına değinmişlerdir. Daha başka görevleri de üzerine alan yüklemimin, bu karmaşık yapısıyla cümlede en önemli öge olduğunu vurgulamışlar; işte böyle bir yapıya sahip olan yüklemimin ya isim soyundan bir kelime ya da bir fiil olduğunu belirtmişlerdir. Yüklemini isim soyundan olan cümlelere isim cümlesi, yüklemi fiil olan cümlelere ise fiil cümlesi adını verdiğimizizi ifade etmişlerdir⁸³.

Karaağaç, yüklemin türüne göre iki çeşit cümlenin varlığından bahsetmiş; bunların da, varlığın bildirildiği isim cümlesi ve olayın nitelendiği fiil cümlesi olduğunu ifade etmiştir⁸⁴.

Eker ise, Türkçede söz varlığının çok genel olarak adlar ve eylemler olmak üzere ikiye ayrılabilceğini belirtmiştir. Söz diziminde, eylem olan yüklemimin eylem tümcelerini; eylem dışında kalan söz dizimsel öğelerin ad tümcelerini oluşturduğunu

⁸² Leylâ Karahan, *age.*, s. 96.

⁸³ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 242.

⁸⁴ Günay Karaağaç, *age.*, s. 202.

söylemiştir. Eker'e göre, ancak eylem ya da ad tümceleri arasında kesin bir ayrım yapmak her zaman mümkün olamamaktadır⁸⁵.

Görüldüğü üzere yüklem türüne göre cümleler konusunda dilciler ortak fikirdedirler. Yüklem türüne göre cümlelerin fiil cümlesi ve isim cümlesi olarak iki alt başlıkta incelenmesi uygun bulunmuştur.

2.2.4.1. Fiil Cümlesi

2.2.4.1.1. Dilcilerin Fiil Cümlesi ile İlgili Görüşleri

Ergin; predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan cümlenin fiil cümlesi olduğunu söylemiştir⁸⁶.

Karaörs; fiil cümlesinin, fiil unsuru çekimli bir fiil olan cümle olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda fiil cümlesinin bir tek çekimli fiilden veya bir çekimli fiille bu fiile bağlı unsurlardan meydana geldiğini belirtmiştir⁸⁷.

Karahan, yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerin fiil cümlesi olduğunu söylemiştir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiillerin yargı taşıdığını; bu yargının, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapıldığını; her türlü kılış ve oluşun, fiil cümleleri ile karşılandığını ifade etmiştir⁸⁸.

A. Özkan vd., yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye *fiil cümlesi* denildiğini söylemişlerdir. Çekimli bir fiilin, şekil ve zaman ekiyle birlikte şahıs eki alan fiil demek olduğunu belirtmişlerdir⁸⁹.

Karaağaç, yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlenin fiil cümlesi olduğunu; her türlü hareket, iş, oluş, yani yapma ve olmaların, fiil cümleleri ile bildirildiğini söylemiştir. Bu sebeple, fiil cümlelerinin, isim cümlelerine göre daha çok kullanıldığını belirtmiştir⁹⁰.

⁸⁵ Süer Eker, *age.*, s. 421.

⁸⁶ Muharrem Ergin, *age.*, s. 400.

⁸⁷ M. Metin Karaörs, *age.*, s. 46.

⁸⁸ Leyla Karahan, *age.*, s. 96.

⁸⁹ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 141.

⁹⁰ Günay Karaağaç, *age.*, s. 202.

M. Özkan ve Sevinçli, yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelerin *fiil cümlesi* olduğunu söylemişlerdir. Şart kipi dışında sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabileceğini belirtmişlerdir. Bildirme kipleriyle kurulan cümlelerin bir oluşu, bir durumu, zaman ve mekân içerisinde yargı yoluyla bildirdiklerini; tasarlama kipleriyle kurulan fiil cümlelerinin ise bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği belirtme ifadesi taşıdıklarını ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra tasarlama kiplerinde zaman kavramının olmadığını; şart kipinin, cümleye şart anlamı kattığını, yargının bir şarta bağlandığını; bu kipin aynı zamanda istek ve temenni işlevlerinin de olduğunu açıklamalarında kullanmışlardır⁹¹.

Aktan'a göre, yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye *fiil cümlesi* denir. Kip ve kişi bildiren bütün fiillerin yargı taşıdığını; yargının, emir kipinin 2. teklik kişi dışında daima ekle yapıldığını belirtmiştir. Her türlü oluş ve kılışın fiil cümleleri ile karşılandığını söyleyen Aktan'a göre fiil cümlesinin yüklemi, bildirme kipleri ile şart kipinin dışında kalan bütün tasarlama (dilek) kiplerinden herhangi biri olabilir. Bildirme kiplerinde fiillerin, belli bir zaman içinde ortaya çıkan kılış veya oluşları anlattığını; tasarlama kipleriyle kurulan fiil cümlelerinin ise bir duyguyu, bir isteği veya gerekliliği belirttiklerini; ancak şart kipinin ise cümleye şart anlamı katarak yargıyı bir şarta bağladığını ifade etmiştir. Fiil cümlelerini; yüklemi basit (yalın) kipli fiil cümleleri ve yüklemi birleşik kipli fiil cümleleri olarak iki alt başlıkta incelemiştir⁹².

Fiil cümlesi konusunda benzer hatta aynı ifadeleri kullanan dilcilerin bu konuda hemfikir oldukları açıktır. Bu ortak fikir doğrultusunda metinden örnekler seçilmiştir.

2.2.4.1.2. Fiil Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler

eydür [‘]namāz kılan kişi namāzuñ içindeki farzlarından birisin unutsa şoñra añsa eger ödemege yararsa ödeye[,] şoñra secde sehvin ide[;] eger ödemege yaramazsa namāzı bātıl olur[,] ikileyin kılmak gerek[‘] [.] (100-a/1,2,3)

meşelā bir rek‘ atda qur‘ān oqumaga unutsa eger secdeye itmedin añarsa qur‘ān oqıya[,] andan şoñra secdeye vara[,] şoñra secde sehvin ide[;] eger secdeye varduqdan

⁹¹ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 162.

⁹² Bilal Aktan, *age.*, s. 111-112.

şoñra  ur' n o ımaduğın añarsa secdeden  alk p  ur' n o ıma  olmaz[.] (100-a/3,4,5,6,7)

pes ol  ur' n farzın ted r k itmek m mkin olmadı pes nam z b t l olur[.] (100-a/7,8)

eger r k ' itmege unutsa eger ol unuttığı r k ' ı ikinci secdeden  ndin añarsa  ura[.] r k ' ide[.] andan şoñra iki kez secde ide[.] (100-a/8,9,10)

z r  evvel itdiği secde ikileyin itmek gerek[.] (100-a/11)

andan şoñra secde sehvin ide[.] (100-a/11,12)

amm  iki secde dağı itse r k ' itmedig n andan şoñra añsa r k ' ı ikileyin itmek d r st d r st olmaz[.] (100-a/12,13)

pes nam zı b t l olur[.] (100-b/1)

bilgil ki  a an evvelki ta ıyy tda' abduh  ve res luh  did kden şoñra eglense  c nci rek' ata  urmađa gicirek  ursa secde sehvin itmek gerek[.] (100-b/1,2,3)

eger añul o ıca  yirde  atı o ısa bir uzun  yet  adarı ya iki kısa  yet  adarı secde sehv itmek gerek[.] (100-b/3,4)

 ul şada eyd r [']ne deñl  az o ısa secde sehv itmek gerek['] [.] (100-b/5)

evvelki ta ıyy t  unıdup  c nci rek' ata  ursa eger dizleri  oğrulursa oturmaya[.] (100-b/5,6,7)

 urmağa ya ın olıca  otursa v cib yirine get rmek i  n farz terk itmiş olur[.] (100-b/8,9)

eger  urmağa  aşd itse dizleri yirden  alk msa otursa secde sehvin itmeye[.] (100-b/11,12)

ba' zılar eyd r [']ide dir['] [.] (100-b/12)

amm   ıldığı nam z n file olur[.] (101-a/4)

amm  farzı ikileyin  ılma  gerek[.] (101-a/6,7)

eger ikinci ta ıyy ta oturduğdan şoñra yañılıp bişinciye  alk sa eger secde itmedin añarsa ta ıyy ta otura[.] sel m vire[.] secde sehvin ide[.] (101-a/7,8,9)

yirinde itmedi eger bişinci rek' atıñ secdesin itd kden şoñra añarsa bir rek' at dağı  ıla[.] altı rek' at ola[.] ta ıyy ta otura[.] sel m vire[.] d rt rek' atı farz ola[.] iki rek' atı n file ola[.] (101-a/10,11,12)

andan sonra kaçan oturacak yerde otursa oturacak yerde tursa ya farzların iki evvel rek' atında ya sünnetlerin her rek' atında fātiha okumağı ya fātihadan sonra süre okumağı unutsa ya fātiha süresini iki kez okısa ya evvel süre okısa andan fātiha okısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-a/12,13 – 101-b/1,2,3)

eger otururken taḥiyyāt okısa evvelki taḥiyyāti 'abduhū ve resūluhūdan artuḳ okısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-b/4,5,6)

Minyetü'l-Muḥallīde eydür ['']Ebū Ḥanīfeden rivāyetdür kim bir ḥarf kadar artuḳ okısa 'abduhū ve resūluhūdan sonra secde sehvin itmek gerek[''] [.] (101-b/6,7,8)

ammā ayruḳ yirlerde eydür ['']allahümme ṣalli 'ala muḥammedin diyecek kadar arturmayınca secde sehvi vācib olmaz[''] [.] (101-b/8,9)

eger ḳunūt okumağı unutsa rükū' dayiken aḥsa ṣaḥīḥ budur ki oturup ḳunūt okumaya[,] namāzın kıla[,] secde sehvin ide [.] (101-b/9,10,11)

eger tursa ḳunūt okısa rükū' in giri itmeye [.] (101-b/11,12)

eger rükū' dan ḳalkduğından sonra aḥsa ḳunūt okumamak gerek [.] (101-b/12,13)

eger rükū' da ya secdede yañılsa daḥı girü rükū' ya secde idecek deñlü tursa fikir itse unuttuğunu aḥmağıçun secde sehvi itmek gerek [.] (102-a/8,9,10)

kıyında eydür ['']ṣaḥīḥ budur kim fātiha süresinüñ çoğın idicek secde sehvi lāzım olur[''] [.] ba' zılar eydür ['']bismillahi dimese secde sehvi itmek gerek[;] ammā şol nesnelere kim anı işlemek bir ayruḳ nesneye tābi' olduğıçundur anı terk itmegile secde sehvi lāzım olmaz namāz ortasındaḡı tekbīr ve tesbīḥler gibi subḥāneke ve eūzü okumağı gibi[''] [.] (103-b/10,11,12,13 – 104-a/1)

ammā bayram tekbīrlerinden birisin unutsa namāz evvelinde ya āḥirinde getürmece secde sehvin itmek gerek ḳur'ān okurken secde āyetin okısa yirinde secde itmese secde sehvin itmek gerek [.] (104-a/2,3,4)

Ebū Yūsufdan ba' zılar şöyle rivāyet itmiş kim ['']evvel rek' atde okuduğı ḳur'ānı ikinci rek' atde girü okısa secde sehvi lāzım olur[,] fātiha süresin iki kez okısa secde sehvi vācib degül[,] taḥiyyāti okumağı unutsa secde sehvi itmek gerek[''] [.] (104-a/4,5,6,7,8)

ḥulāşada ve kıyında eger rükū' da yā secdede yā taḥiyyāta oturmışiken ḳur'ān okısa secde sehvi itmek gerek [.] (104-a/8,9)

mecma' a şerhinde eydür [‘]eger taḥiyyāt oḳısa örü tırurken yā rükū' da yā secdede iken secde sehvi lāzım olmaz[‘]; ammä ḥulāşada eydür [‘]eger taḥiyyāta oturıcak taḥiyyātı oḳısa andan ḳur'ān oḳısa secde sehvi vācib olmaz[‘]. (104-a/9,10,11,12)

ḳaçan namāzuñ farzların[,] vāciblerin[,] sünnetlerin[,] müstecerlerin bilseñ ve namāzı ve namāzı fāsıd idenleri ve mekrūh idenleri bilseñ namāzı nice ḳılmaḳ gerek ki tamām ola[,] ammä daḫı geñez olmaḡıçun namāzı nice ḳılmaḳ gerekidüḡin tertıbbe bildürelüm. (104-a/12,13 – 104-b/1,2,3)

bazı 'ulema eydür [‘]diliyle dimek bid'atdur[,] illa meger diliyle dimeyince göñlin dölendürmeye[‘]. (104-b/6,7)

bizüm ḳatumuzda bir şart birkaç namāzda yiter[,] zīrā namāzun şartıdur[;] ammä İmām Şāfi'ī ḳıyında rükū' dan pes her namāzda elin ḳaldurup allāhu ekber dimek gerek. (105-a/4,5,6)

elin baḡladuḡdan soñra sübhāneke oḳıya[,] andan e'uzü oḳıya[,] eger imāma uysa ebsem tıra ayruḳ nesne oḳımaya[,] İmām Muḫammed ḳıyında e'uzü oḳumazsa ḳayırmaz. (105-b/7,8,9)

eger kendü imāmısa yā başına ḳılursa anlaruñ ardınca bismillahi oḳıya[,] fātiḫa oḳıya[,] andan ḳur'ān oḳıya ammä bilgil ki sübhāneke ve e'uzü ve bismillahi oḳıyıcak añul oḳımaḳ gerek evvelinde[,] ancaḡ girü ḳalan rek'atlerde bismillahi oḳıya ve ḳur'ān oḳıya. (105-b/10,11,12,13)

andan soñra rükū' a vara[,] iki elin dizi üzerine barmaḡların açā. (105-b/13 -106-a/1)

rükū' da şol kadar eglene kim arḳası dübdüz ola kimşöyle düz ola kim çanāḡıla şoḡusalar tıra ammä başı daḫı arḳasından aşaḡa itdürmeye[,] belki başıyıla arḳası berāber ola. (106-a/1,2,3)

rükū' dayiken üç kez ya biş kez [‘]sübhāne rabbiye'l-'azīm[‘] diye[,] andan soñra rükū' dan ḳalḳarıken [‘]allāhu ekber[‘] diye[,] [‘]semi' allāhu limen ḫamide allāhu ekber[‘] diye, [‘]rabbenā leke'l-ḫamdu[‘] diye[;] eger başına ḳılursa ikisin daḫı bile diye. (106-a/3,4,5,6)

rükū' dan ḳalḳıcaḡ avadan toḡrıla[,] andan soñra [‘]allāhu ekber[‘] diye[,] secdeye vara. (106-a/6,7)

inerken evvel iki dizin ḳoya[,] andan iki elin ḳoya[,] başı berāberinen barmaḡlarının arasın açmaya[,] ḳolların yire dösemeye[,] belki ḳolların yukaru ḳaldura[,] şol kadar

kim altından kedi geçe doğunmaya[,] ħarnın dağı ħaldura avadan yuğaru uyluğı
üzerine döşemeye alnın burnın yire degüre[.] (106-a/8,9,10,11,12)

dülbendin ya üsküfin alnından şıyıra gidere secde iderken[,] ammâ eliyle şıyırmaya[;]
zîrâ namâzda a'zasın depretmemek gerek namâzı maşlahatından ziyâde iş için[.]
(106-a/12,13 – 106-b/1)

zîrâ eger dülbendin yâ üsküfin alnından gidermedin secde eyleser eger alnı yirüñ
ħatılığın tuymazısa namâzı dürüst olmaz[,] eger tuyarsa dürüst olur[;] ammâ mekrüh
olur[.] (106-b/1,2,3,4)

andan soñra bilgil ki eger ħalıñ döşek ħalıñ naħalı gibi nesne üzerine secde eylese kim
içinde ħalıñ panbuğ ya ħalıñ yüñ ola alnın başduğça aşaa gide yirüñ ħatılığın
tuymaya namâzı dürüst olmaz[.] (106-b/4,5,6,7)

secdedeyiken üç kez ya biş kez [‘’]sübĥâne rabbiye'l-‘alâ[‘’] diye[.] (106-b/7)

secdedeyiken ayağı barmağların ħıbledin yaña yönelde[,] andan soñra allāhu ekber
diyüben ħalka[,] otura[,] girü secdeye vara[.] (106-b/8,9)

‘avrat kişi dağı er adam gibi ide[;] ammâ secdedeyiken ħolların yire döşeye[,] yuğaru
ħaldurmaya[.] (106-b/9,10)

andan soñra ikinci secdeden ħalka[,] evvel başın ħaldura[,] yire tayanmadın tu ru
gele[,] ikinci rek' atda dağı eyle ide[,] ħıla[;] ammâ bildün ki evvel rek' atdan artuğ
rek' atda sübhāneke ve e'üzü oğımazlar[,] [‘’]bismillahi errahim[‘’] dirler[,] fātiĥa ve
ħur'ān oğırlar[.] ikinci rek' atı ħıldıđdan soñra ayağın dıke[,] iki uyluğı üzerine
ħoya[,] barmađların uzada[,] taĥıyyāt ođıya ‘abduhū ve resūluhūya degin[.] (106-
b/10,11,12,13 – 107-a/1,2,3)

ammâ her bir namāzuñ aĥır taĥıyyātında gerekise iki rek' at namāz olsun gerekise üç
rek' at olsun gerekise dört rek' at namāz olsun taĥıyyātuñ şalavātın dağı bile oğıya[,]
ardınca peyğamberden işidilmiş du'ālardan oğıya[;] ammâ ol oğuduğı du'ā şalavātın
uzun olmaya[.] (107-a/3,4,5,6,7,8)

aşaa du'ā bābında bildürevüz taĥıyyātı ve şalavātı ve du'āyı nice oğımağ
gerekidügin[.] (107-a/8,9)

‘avrat taĥıyyāta oturucağ şol ayağı üzerine otura[,] iki ayağın ħıħara[,] selām viricek
eger imām olursa şağ yanına ve şol yanına selām viricek cemā'ata ĥāzır olan
firiştelere niyyet eyleye[;] ammâ imāma uymış cemā'at olursa selām viricek imām

kankı yanında olursa ol yanına selām viricek imāma dağı bile niyyet eyleye[.] (107-a/9,10,11,12,13)

bundan soñra bilgil ki imām olan kişi fātiħa oğuduğdan soñra ħur’ānı üç āyet ya biş āyet oğuya[.] (107-b/1,2)

eger cemā’ atda za’īf kiři varıřa ħoca gibi ya iřine iver kiři gibi rükū’ da secdede tesbīħi biř kez ide[.] (107-b/2,3,4)

eger başına kılursa ne deñlü geregise ođođ oğıya ħur’ānı[.] (107-b/4)

rükū’ da secdede tesbīħleri üç kez yā biř kez yā yidi kez yā tođuz kez diye[.] farzlaruñ iki evvelki rek’ atdan artuđında fātiħadan artuđ nesne ođımaya[.] (107-b/5,6,7)

tā ħattā eydüp tıururlar ki ağşam namāzınuñ farızasın imāmıla kıldığdan soñra sünnetin varup evde kılmağ yigdüre[.] eger ma’nī olup kılmağam dirse mescidde kıla[.] (107-b/9,10,11,12)

ammā İmām Ebū Yūsuf ve Muħammed ħıyında gündüz kılıcađ dört rek’ atda bir selām vire[.] gice kılıcađ iki rek’ atda bir selām vire[.] bir selāmıla dört rek’ atdan artuđ kılmaya[.] (107-b/13 – 108-a/1,2)

bu faşılda imām ve cemā’ at ve mescid ħükmin bildürelüm[.] (108-a/4)

ħulāřada eydür [‘’]cemā’ atla kılmağ namāzı peygāberuñ ulu ve görklü sünnetidür[‘’][.] (108-a/4,5)

pes cemā’ at birle kılmaga güci yitmese terk itse namāzı nākıř olur[.] (108-a/6,7)

ħınyede eydür [‘’]cemā’ at farz-ı kifāyedür Ŧaħāvī ve Gerħī ve ba’ zı fuħahā ħıyında[;] ammā Dāvud bin İřfahānī ve Aħmed bin Hambel ve ba’ zı řaħābe ħıyında farz-ı ‘ayndur[‘’][.] (108-a/7,8,9,10)

iki kişi olsa müslimānlıđda berāber olsa ve ‘ilimde dağı ħur’ānı birisi yig bilse yigrek ođıyānı şosalar cemā’ at birin imām idinseler kim ħur’ān bilmez yaramazlığ itmiş olurlar dağı bir imām eyitse [‘’]ben size bir ay abdestsüz namāz kılıvirdüm[‘’] dise eger yalan söylemekden şaşınmaz kişi olursa sözine inanmayalar[.] çatı dögelere[.] depeleyeler[.] (108-b/11,12,13 – 109-a/1,2)

müsāfir muđīm kişiye uymağ dürüstdür[.] ammā namāzın tamām kıla[.] (109-a/5)

müsāfiruñ namāzı řazāya şalmış olsa muğıma uymağ dürüst degüldür ammā muğım müsāfire uymağ dürüstdür[.] vağt namāzında dağı řazāya şalmış namāzda dağı imām

müsâfir olsa selâm viricek muķīm ıura[,] girü ıalan namâzın tamâmlaya[.] (109-a/6,7,8,9)

eger şaşıla diyü ıorıkmazısa her bir yirde kim imâmuñ imâmatı dürüst olmaya kendü namâzı dürüst olur[,] ammâ cemâ‘ at namâzı dürüst olmaz[,] ammâ İmâm Muıammed kıyında kendünüñ daıı dürüst olmaz[.] (109-b/13 – 110-a/1,2,3)

bir kişi başına namâz kılsa fâtiıa oıuduıdan şoıra bir kişi gelse uysa fâtiıa süresin ikileyin ıatı oııya[.] (110-a/10,11,12)

ıatın eydür [‘]imâma uymış kişi şek itse imâm üç rek‘ at mı kıldı yoıısa dört rek‘ at mı kıldı bilmese namâzı şoıra ikileyin kıla[,] iki imâma uysa imâm namâzuñ ba‘ zısın kıldıııdan şoıra [-]ammâ birisi bilmese ki imâm selâm virdigünden şoıra irişmedügi namâzı girü kılmak gerekdigün yaıud bilmese kaç rek‘ ata irişmedügin daıı ol bir yoldaşın gözetse kim nice kılırsa ol daıı eyle kıla[-] namâzı dürüst olmaz[‘][.] (110-a/12,13 – 110-b/1,2,3,4)

mescide gelse şafuñ ıankı azısa ol yanına ıura[,] iki yanı daıı berâberise imâmuñ řađ yanına ıura[.] (110-b/5,6)

cemâ‘ at birden artuı olıcaı ayağı imâm ayağından girü gerek[.] (110-b/6,7)

bilgil ki ayağı ilerü olup girü olmaııdan itibâr inciginedür[,] eger baldurları imâm baldurından ilerü olursa namâzı dürüst olmaz[.] (110-b/11,12,13)

ıulâşa sözi tamâm oldı[.] (110-b/13)

kıyında eydür [‘]ıaıan ıatı yağmur olsa yâ ıatı şovuk olsa yâ ıatı ıarañulıı olsa cemâ‘ ate varmamağa ‘özür olur[‘][.] (110-b/13 – 111-a/1,2)

her kim cemâ‘ at terk itse bu ‘özürsüz fâşık olur ve şanuılığı geımez[,] ta‘ zır vurmaı vâcib olur[.] (111-a/2,3,4)

ıoñřuları söylemese naşııat itmese günâhkâr olur[.] (111-a/4)

kendü maııallesi mescidin terk idüp ayrıuı mescide varmaya[.] (111-a/4,5)

iki dürlü şevâb ĩaşıl olmaıııun bir kişi gündüz fıııa meřđül olsa cimâ‘ atıla namâz kılmamağa gelmese şanuılığı geımez[.] (111-a/7,8,9)

ba‘ zılar eyitdi [‘]eger ba‘ zı vaııtgelüp ba‘ zı vaııt gelmezse şanuılığı dürüstdür[‘][.] (111-a/9,10)

imām künüt okımağa unutsa rükū‘a varsa cemā‘at bile rükū‘ eylemese imām tursa künüt okısa girü rükū‘a varsa cemā‘at dağı uysa cemā‘at namāzı fāsıd olur[.] (111-a/12,13 – 111-b/1)

bir kiři gelse evvel şafda yir bulmasa ard şafda kimse olmasa güya bir adam gelince eger imām rükū‘ itmege yakın olsa adam dağı gelmese bir adamı şafdan çeke[.] yanına getüre yalnız tırmamağıçun[.] (111-b/3,4,5,6)

ba‘zı ‘ulemā eydür [‘]yalıñuz tıra[.] adam çeküp şafdan yanına getürmeye[.] zırā bizüm zamānımızda hālkuñ çoğı cāhildür[.] çekicek namāzından çıkar[‘][.] (111-b/6,7,8)

kaçan ön şafda yir olsa ard şafı yarup ilerü geçmek gerek[.] (111-b/8,9)

ba‘zı ‘ālimler eydür [‘]kaçan bir kişi yatsu farzın ramazānda imāmıla kılmasa vitri imāmıla kıлмақ dürüst degüldür[‘][.] ba‘zılar eydür [‘]ba‘zısın imāmıla kılsa vitri dağı imāmıla kılsa dürüstdür[‘][.] ba‘zılar eydür [‘]dürüst degüldür[‘][.] (112-a/7,8,9,10)

bir kişi taḥıyyāta otururken uyusa imām selām virdükden soñra uyansa taḥıyyātuñ girü kalanın okıya[.] andan selām vire[.] eger taḥıyyātuñ girü kalanın ne kadar kalduğın bilmese selām vire[.] (112-b/1,2,3)

eger mekrühiken cemā‘at olursa imāmları ortalarında tıra[.] (112-b/7,8)

eger gelüp er adamlar arasına girürse ol er adamuñ namāzı dürüst olmaz eger ol er adam kendü hışmı ya kendü evi dağı olursa[.] (112-b/11,12,13)

pes bilgil ki kaçan bir ‘avrat gelse erenler arasında tırsa iki yanında tıranuñ ve bir ardında tıranuñ namāzı dürüst olmaz[.] (112-b/13 – 113-a/1,2)

eger ‘avrat biri biri yanında tırsa er adam şaffı arasında iki kişi sağ yanına tırandan ve iki kişi şol yanına tırandan ve iki kişi çaқ ardında tırandan namāzı fāsıd olur[.] (113-a/2,3,4,5)

eger üç ‘avrat biri biri yanına tırsa er adama şaffı arasında üç kişi sağından üç kişi şolından üç kişi ardından tā āḥir şaffa degin namāzları dürüst olmaz[.] girü kıлмақ gerek[.] (113-a/5,6,7)

ammā namāzı dürüst olmamağıñ yidi şartı vardur[.] eger yidi şartdan biri eksük olursa ol er adamlaruñ namāzı dürüst olur[.] (113-a/7,8,9)

ammā arı olursa kim kimse aña imrenmez ola namāzı fāsiddür[;] zīrā yigidken imrenürlerdi[.] (113-a/13 – 113-b/1)

ikinci şart oldur kim ol ‘avrat ‘āıle ola[,] eger delü olursa adamlaruñ namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/1,2)

üçüncü şart oldur kim ‘avrat ıldığı namāzıla er adamlar ıldığı namāz bir ola[.] (113-b/2,3)

bir olduğı oldur kim ol ılıdurduğları namāz bir imāma uymış ola[.] (113-b/4)

pes ‘avrat dağı başına ılsa er adam dağı başına ılsa biri biri yanına ursalar er adamuñ namāzı dürüst olur[;] yağud namāzın bir rek‘atına irişememiş olsalar ‘avrat ursa ol irişmediği namāzı ılsa imām selām virdükden řoñra er adam dağı ursa girü imāma irişmediği namāzı ılsa dağı ‘avrat yanına ursa ılsa namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/5,6,7,8,9)

zīrā ıldığları namāzda imāma uymış olmazlar[.] (113-b/10)

ammā lāıķ olsalar bu şüretde namāzı fāsıd olur er adamuñ[.] (113-b/10,11)

zīrā ol ıldığları namāzda imāma uymış gibi olur[,] anuñıçundur kim ol ıldığlarında ur‘ān oımazlar[.] (113-b/11,12,13)

bişinci şart oldur kim ikisi dağı bir yerde gerek[.] (114-a/2)

altıncı şartı oldur kim ortalarında nesne olmamaķ gerek[.] (114-a/5)

eger ‘avratıla er adam ortasında bir eyer aşı denlü nesne olsa namāzı bāıl olmaz[.] (114-a/5,6,7)

yidinci şartı oldur kim imām olsa uyan ‘avratuñ imāmatlıđına niyyet itse gerek[;] eger niyyet itmediyse ‘avrat namāzı dürüst olmaz[,] er adamuñ dürüst olur[.] (114-a/7,8,9)

eger ıldığı namāz öyle namāzıyısa ya yatsu namāzıyısa ikinci rek‘ata secde itmiş olsa ikinci rek‘atı tamām ide[,] tađıyyāt oıya[,] selām vire[,] andan imāma uya[;] eger üçüncü rek‘ata secde itmiş olsa namāzın tamāmlaya[,] nāfile niyyetine imāma uya[.] (114-b/3,4,5,6,7)

eger bir kişi sünnet ılı ururken āmet getürseler iki rek‘at ıla[,] andan řoñra imāma uya[.] (114-b/12,13)

eger evde sünnet kılmadın mescide gelse görse kim imām farzı kılıyor eger imām kıldığı irte namāzı olursa göre[,] eger sünnet kılinca imām irte namāzın tamāmlamazısa irte namāzı sünnetin kıla[,] andan imāma uya[.] (114-b/13 – 115-a/1,2,3)

eger kendü sünnet kılinca imām tamāmlarısa sünnet kılmaya[,] imāma uya[.] (115-a/3,4)

eger imām kıldığı farz ikindü farzı yâ yatsu farzıyısı sünnet kılmaya[,] imāma uya[,] ol kıalan sünneti ödemeye[;] eger rükū‘dayiken irişse ol rek‘ata irişmiş olur[,] ol rek‘atı imām rükū‘dayiken irişen birezcük elin bağlayup andan rükū‘a varmak gerek[.] (115-a/9,10,11,12)

bir kişi and içse [‘’]öyle namāzın cemā‘atla kılmayam[‘’] dise ol namāzuñ āhır rek‘atına irişse andı hanīs olmaz[,] ammā cemā‘at şevābın bulur[.] (115-a/12,13 – 115-b/1)

uyan kişi rükū‘a yâ secdeye imāmdan öñdin inse namāzı mekrüh olur[.] (115-b/1,2)

eger imām rükū‘a varmadın ol girü kıalksa namāzı bātil olur[,] ikileyin kılmak gerek[.] (115-b/3,4)

imā birle müte‘allik olan meseleler tamām oldı[.] (116-b/6,7)

bundan şöñra mescid hükümlerin bildürelüm[.] (116-b/7)

mescide kıağırup kıaşır altına tükürmeyeler[.] (117-a/4,5)

ol mes‘eleler çok vāki‘ olur namāz kıılan kışıye[.] (117-a/13)

meşelā evvel irte namāzın ödemek gerek[,] eger öyle namāzın ödeyüp andan irte namāzın öderse dürüst olmaz[.] (119-b/5,6)

namāz kıatı ulu ‘ibādet oldığıçundur ki şol deñlü şayrulığıla kim başın depredi bile sākıt olmaz[.] (121-a/12,13)

ancağ eger yağılık kāfir iline girse amān dilemedin dağı şulğ itmedin dağı varsa bir yazıda yâ bir şehrinde on biş gün kıurmağa niyyet itse muķīm olmaz[.] (122-b/8,9,10,11)

kıul efendisine tābi‘ olur niyyet itmekde[.] (122-b/11)

zevālden öñdin kıuḫbe okısa zevāldan şöñra namāz kıılsa dürüst olmaz[.] (123-b/6,7)

cenāze’i kıazılan sinün kıbledin yanına kıoyalar[.] (134-a/3,4)

‘avratları ölü üzerine ya ardınca sinleyle kıomayalar[.] (134-b/3,4)

‘arabca bilmezse türkice du‘ā ide[.] yalvara[.] (139-a/12,13)

2.2.4.2. İsim Cümlesi

2.2.4.2.1. Dilcilerin İsim Cümlesi ile İlgili Görüşleri

Ergin; predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümlelerin isim cümlesi olduğunu söylemiştir⁹³.

Karaörs; fiil unsuru, isim fiilinin ekleşmiş şekli olan bildirme unsuru ile bir ismin birleşmesinden oluşan durumdaki cümlelere isim cümlesi dendiğini söyleyerek isim cümlesinin fiil unsuruna ‘yüklem’ adı verildiğini belirtmiştir. İsim cümlesinin yüklemının iki kısımdan meydana geldiğini ve birinci kısımda ‘yüklem ismi’nin, ikinci kısımda ‘bildirme unsuru’nun bulunduğunu ifade etmiştir. Yüklem isminin, isim cinsi bir kelime veya isim cinsi kelime grubu olduğunu; isim cümlesinin başlıca fonksiyonunun bildirme ifade etmek olduğunu söylemiştir. Ayrıca isim cümlesinin yüklem unsurunda ‘-i-’ fiilinin ekleşmiş şekli olan bildirme unsurunun kullanılmayabileceğini dile getirmiştir⁹⁴.

Karahan, yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerin isim cümlesi olduğunu söylemiştir. İsim ve isim gruplarının, ‘-i-’ ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaptıklarına değinmiştir. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklemelerin, geniş zaman kipinde olduklarını belirtmiştir. Ayrıca bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek veya yükleme *ihtimal* anlamı katmak üzere *-dır* ekinin de kullanıldığını ifade etmiştir⁹⁵.

A. Özkan vd., yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümlelerin *isim cümlesi* olduğunu ve isim cümlesinin yüklemının isim, isim soylu bir kelime grubu olduğunu söylemişlerdir. Ek fiilin yüklem fiil kısmını, isim unsurunun ise yüklem isim kısmını oluşturduğunu ifade etmişlerdir⁹⁶.

⁹³ Muharrem Ergin, *age.*, s. 403.

⁹⁴ M. Metin Karaörs, *age.*, s. 46-47.

⁹⁵ Leylâ Karahan, *age.*, s. 96.

⁹⁶ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 142.

Karaağaç'a göre; yüklemi çekimli bir fiil değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle, isim cümlesidir. Karaağaç, isim cümlesinin, bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirdiğini; çünkü taşıdığı tek fiilin, var oluş bildiren ana yardımcı fiil olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca isim cümlesinin, yalnızca, ana yardımcı fiille kurulabilen bir cümle olduğunu belirtmiştir⁹⁷.

M. Özkan ve Sevinçli, isim cinsinden bir kelime ya da kelime grubunun ek-fiille çekimlenerek yargı bildirmesine *isim cümlesi* denildiğini söylemişlerdir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarfların; isim hükmünde olan kelime gruplarının, isim cümlesinin yüklemi olabileceğini belirtmişlerdir⁹⁸.

Eker, ad tümcesinin (nominal sentence), yüklemi ad veya ad soylu olan ve ek eylemle hükme bağlanan tümceler olduğunu söylemiştir⁹⁹.

Aktan ise, yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olan ve ek fiil (i-mek) ile çekime giren cümleye *isim cümlesi* dendiğini ifade etmiştir. İsim ve isim soylu sayılan sıfatlar, zamirler, edatlar, zarflar ile isim hükmündeki kelime gruplarının, isim cümlesinde yüklem olabileceğini belirtmiştir. İsim cümlelerindeki yargıyı ek fiilin sağladığını; ayrıca isimler ve isim görevindeki kelime gruplarının, *i-mek* ek fiili ile görülen geçmiş ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaptıklarını söylemiştir. Aktan, isim cümlesinde kip eki taşımayan yüklemelerin, geniş zaman kipinde olduklarını; bu kipte anlamı pekiştirmek için veya yükleme ihtimal anlamı katmak üzere *-dir* ekinin de kullanıldığını belirtmiştir. Yüklemin tek isim veya kelime grubundan oluşması bakımından a) Yüklemi İsim + Ek fiil Şeklinde Olan Cümleler, b) Yüklemi Kelime Grubu + Ek fiil Şeklinde Olan Cümleler olarak iki türlü isim cümlesinden söz edilebileceğini söylemiştir¹⁰⁰.

Dilcilerin çoğunlukla aynı fikirde oldukları isim cümlesi konusunda M. Ergin ayrıca bir fiil unsuru ihtiva etmesi itibariyle, şüphesiz, isim cümlesinin de bir fiil cümlesinden başka bir şey olmadığını belirtmiş; onun için bu cümleyi fiil

⁹⁷ Günay Karaağaç, *age.*, s. 204.

⁹⁸ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 157.

⁹⁹ Süer Eker, *age.*, s. 421.

¹⁰⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 110.

cümlesinden büsbütün ayrı bir şey sanmamak, bu cümlelerin fiil cümlesinin hususî bir şekli olduğunu unutmamak gerektiğini söylemiştir¹⁰¹.

Cemiloğlu, isim cümlesini “yüklemi tek ek-fiil şeklinde olan cümleler ve yüklemi kelime grubu ek-fiil şeklinde olan cümleler” olarak; M. Özkan ve Sevinçli ise isim cümlesini “basit zamanlı isim cümlesi ve birleşik zamanlı isim cümlesi” olarak alt başlıklarda incelemişlerdir. Genel kabul doğrultusunda isim cümleleri tek başlık altında incelenmiştir.

2.2.4.2.2. İsim Cümlesi ile İlgili Metnimizden Örnekler

zîrâ evvelki taḥiyyâta oturmak vâcibdür[,] üçüncü rek‘ata ṭurmak farzdur[,] (100-b/7,8)

eger bişinci rek‘atun secdesin itdükden sonra añarsa secdeden kalkup taḥiyyâta oturup selâm virürse câizdür[,] (101-a/2,3,4)

bir rek‘at daḥî katmak vâcib degüldür[,] (101-a/4,5)

zîrâ bişinci rek‘atı kaşdıla başlamadı eger bir rek‘at daḥî katup altı rek‘at iderse daḥî yigdür[,] (101-a/5,6)

zîrâ selâm virmek vâcib idi[,] (101-a/9)

eger secdeye varduḡdan sonra añsa ol rek‘atun ḡur‘anın oḡımamışsa dönüp ḡurân oḡumak yoḡdur[,] (102-a/7,8)

bilgi ki fâtiḡa sūresin tamâm oḡumadın ayruḡ süre oḡumaḡa başlasa fâtiḡanuñ çoḡın oḡumadısa secde sehvi lâzım degül[,] (103-b/8,9)

bilgi ki evvel namâz kılmaḡa niyyet itmek[,] kıldıḡı namâz ḡanḡı namâzıduḡın bilmek[,] daḥî anı kılmaḡ dilemek[,] kıbleye yönelmeḡe dilemek[,] eger imâmisâ cemâ‘atde avrat varısa ‘avrata imâmudıḡına niyyet itmekdür[,] diliyle dimek sevgülüdür Tañrı Ta‘âlâ ḡazretinde[,] (104-b/3,4,5,6)

eger kıldıḡı sünnet olursa [‘]niyyet itdüm namâz kılmaḡa[‘] yiter[,] eger kıldıḡı vitirse[‘]niyyet itdüm vitir namâzın kılmaḡa[‘] diye[,] eger farz namâzısa [‘]niyyet itdüm işbu öyle namâzın yâ ikindü namâzın kılmaḡa[‘] diye[,] kaç rek‘at idüḡin dimek ḡâcet degül[,] (104-b/8,9,10,11)

¹⁰¹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 403.

andan sonra bilgil ki kaçan namâzun tamâmlasañ selâm virmedin durup bir namâz kılsañ niyyet idüp elüñ qaldurup allâhu ekber dimedin dürüstdür[.] (104-b/12,13 – 105-a/1)

geregise farz namâzın tamâmlaya nâfileye niyyet ide[.] geregise nâfileyi tamâmlaya farza niyyet ide[.] geregise vaqt namâzın tamâmlaya qazâya niyyet ide[;] zîrâ namâzda elin qaldurup allâhu ekber demek şartdur[.] (105-a/2,3,4)

bir namâzı tamâmlayup elin qaldurmayup allâhu ekber dimedin ayruq namâz kıлмақ dürüst degül Şâfi'î kıyında[.] (105-a/7,8)

evlâ oldur ki eline bir destüvâne gibi geye, elleri görünmeye, ayakların dağı göstermeye İmâm Ebü Hanîfenün bu sözince ayağı görünicek namâzı dürüst degül[.] (105-b/5,6,7)

girü qalan namâzlarıñ her rek'atında elbette fâtihadan sonra qur'ân oqımaq vâcibdür[.] (107-b/7,8)

bundan sonra bilgil ki sünnetleri evde kılıp andan sonra varup farzları imâmla kıлмақ yigdür[.] (107-b/8,9)

eger farzdan ve sünnetden ayruq namâz kılsa dört rek'atda bir selâm virmek evladur İmâm Ebü Hanîfe kıyında[.] (107-b/12,13)

İmâm Ebü Hanîfe kıyında gice kılıcaq sekiz rek'atda bir selâm virmek dürüstdür[.] (108-a/2,3)

şevâbı yigirmi yidi kez başına kıлмақ degüldür[.] (108-a/6)

quluñ ve gözsüzüñ ve zinâdan toğan oğlanuñ ve fâsiquñ ve ehl-i bid'atıñ ve ehl-i bid'at işleyenüñ kemha geymek gibi ve qulağına küpe geçürmek gibi imâmatlığı mekrühdur[.] (108-b/8,9,10)

eger zâhid kişiyise kim [‘]tonuma arısuz nesne degmiş bilmemişem[‘] dirse namâzların döndereler[.] qur'ân bilmez kişi dilsüze uymaq dürüst degül ammâ dinsüz qur'ân bilmeze uymaq dürüstdür[.] (109-a/2,3,4,5)

örü tururken kılan 'özri olup oturup kılına uymaq dürüstdür[.] abdest alan kişi teyemmüm alan kişi teyemmüm alana dürüstdür[;] ammâ İmâm Muḥammed kıyında dürüst degül[.] (109-a/9,10,11)

bir kiři eyitse [‘’]iki rek‘ at namāz baña nezr olsun[‘’] dise bir kiři dađı eyitse [‘’]iki rek‘ at namāz saña dađı nezr olsun[‘’] dise birisi birisine uysa kılsa dūrüst degül[.] (109-a/13 – 109-b/1,2)

eger birisi dađı eyitse [‘’]ölsen nezr itdügün namāz baña dađı nezr olsun[‘’] dise birisi birisine kılıvirseñ dūrüstdür[.] (109-b/2,3,4)

iki kiři dađı and içse namāz kıılmağa birisi birisine uysa dūrüstdür teťavvu‘ kılan uyduğı gibi[.] (109-b/7,8)

ammā ikisi teťavvu‘ namāz kıılmağa başlasa ikisi dađı bozsa birisi birisine uysa dūrüst degüldür[.] (109-b/8,9)

ammā bir řavm imāma uysa teťavvu‘ namāz kıılmağda dađı girü bozsalar anı ödemekde ba‘ zısı ba‘ zısına uysa dūrüstdür[.] (109-b/9,10,11)

lāhık lāhıķa mesbūk mesbūķa imāmlık itmek dūrüst degül[.] (109-b/11,12)

ķan almıř ķolın bađlamıř ķan aldurmayana imāmlık itmek dūrüstdür[.] (109-b/12,13)

ťamında źursa imāma uysa imāmuñ ĥālın dađı bilse namāzı dūrüst olmaz[.] gerçi źam mescid źamına ulařmıř olursa dađı dükkānında dursa dađı imāma uysa řafa ķarıřup namāzı dūrüstdür[.] eger řafa ķarıřup źurmazısa namāzı dūrüst degül[.] (110-a/3,4,5,6,7)

eger imāma uysa müsāfir midür yirlü midür bilmese namāzı dūrüst degül[.] (110-a/7,8)

ķaçan cemā‘ ate irişmese evinde ‘avratına yā ĥızmetķārına kılıvirse yā ‘ākıl ođlancuķlarına kılıvirse cemā‘ at řevābın bulur[.] ammā bu ‘özür olmadın kılıvirse mekrühdür[.] (110-a/8,9,10)

ol mescid imāmı taķvāsı artuğuraķ olduğıçun imām ol mescid imāmı va‘ zu ve nařıťat dağı itse anda varmaķ yigrekdür[.] (111-a/5,6,7)

bir imāmıla rükū‘ da ve sücüdda dölenmese tiz tiz itse anı ķovup ayruķ mescide varmaķ yigrekdür[.] (111-a/10,11,12)

zīrā cemā‘ at itdüğü rükū‘ farźdur[.] imām itdüğü nāfiledür[.] (111-b/1,2)

farźı nāfileye uydurmaķ dūrüst degüldür[.] (111-b/2,3)

bir kiři terāvıť imāmıla kıılmasa vitri vācibise imāmıla kılsa dūrüstdür[.] (112-a/6,7)

zīrā cemā' atsuz terāvīh kılmak dūrüst degüldür[.] (112-a/13)

mescid tāmı üstinde namāz kılmak mekrūhdur[.] (112-b/3)

'avratlar cemā' at olup birisin imām eylemek mekrūhdur[.] (112-b/6,7)

dördüncü şart oldur kim kıldukları namāz rükū' lu sücūdlu ola[,] eger cenāze namāzı olursa adamuñ namāzı dūrüstdür[.] (113-b/13 – 114-a/1)

eger aḥşam namāzı yā ırte namāzı yā ikindü namāzı olsa mādām ki ekserin kılmadısa [-]şunuñ gibi kim ırte namāzınuñ ikinci rek'atına secde eylemiş olsa aḥşam namāzınuñ ikinci rek'atına ikindü namāzınuñ üçüncü rek'atına secde eylemiş ola[-] namāzın bozmaya[,] tamāmlaya[,] nāfile niyyetine imāma uymaya[;] zīrā nāfile bu şüretlerde mekrūhdur[.] (114-b/7,8,9,10,11,12)

eger imām kıla tırduğı farz öyle namāzı olursa sünnet kılmaya[,] imāma uya[,] selām virdüğinden soñra tıra[,] ol kōduğı sünneti ödeye[,] gerekise evvelki sünneti kılsun gerekise soñrağı sünneti kılsun[,] ikisi dağı dūrüstdür[.] (115-a/4,5,6,7,8)

mescidde şu dōkmek ve yaqınlık itmek mekrūhdur[.] (116-b/7,8)

şimdiki zamānda mescidüñ k̄apusun yapmak mekrūh degül[.] (116-b/13)

k̄açan bir mescide girse kim anda bañlamışlar olsa namāz kılmagıçun namāz kılmadın çıkup gitmek mekrūhdur[.] (117-a/3,4)

mescid içinde abdest almak mekrūhdur[.] (117-a/8)

nitekim zinā ideni öldürürler ammā bizüm kıyımızda [-]kim ḥanīfilerüz[-] öldürmek i' tıqādı yoğdur[.] (120-b/1,2)

bilgil ki bayram namāzın kılmak vācibdür şehirde olana ve müsāfir olmayana ve er adam olana ve şayru olmayana ve gözi görene ve ayağı yüriyene ve k̄ul olmayana[.] (123-a/8,9,10)

bundan soñra bilgil ki her nesne kim namāzda ḥarāmdur ḥuṭbe okurken dağı ḥarāmdur[.] (124-a/9,10)

dānişmendise yā seyyid yā meşāyihlerden olursa ba'zı 'ālimler kıyında başına bir kaç arşun dūlbend şarmak yigdür[.] (132-b/11,12,13)

ammā eger bir kışı ölse kefen idecek nesnesi k̄almasa nafaqası kimüñ üzerine vācib ise kefen anuñ üzerinedür İmām Muḥammed kıyında[.] (133-a/12,13 – 133-b/1)

cenāze’i dört kiři getirmek sūnnetdūr[.] (134-a/1)

cenāzenūñ cemā’ati ardınca gitmek yigdūr[.] (134-a/2)

cenāze’i omuzlarından řomadın cemā’at oturmak mekrūhdur[.](134-a/2,3)

sini giñ ve yüksek řazmak yigdūr[.] (134-a/4)

sinleye varan kiřiler ölü gōmūlmedin ölü issi destūrınsız gitmek mekrūhdur[.] (134-b/7,8)

2.2.5. Yapısına Gōre Cūmleler

Karaōrs, Tūrkte de yapı bakımından aslī olarak fiil cūmlesi ve isim cūmlesi olmak üzere iki řeřit cūmlenin varlıđından, bir de bu aslī cūmle řeřitlerinin geniřletilmiř řekillerinden ibaret olan birleřik cūmle tiplerinin de kullanılmakta olduđundan sōz etmiřtir. Birleřik cūmlenin fiil cūmlesi veya isim cūmlenin yardımcı cūmlelerle geniřletilmiř řekillerinden ibaret olduđunu belirtmiř ve cūmleleri yapılarına gōre ‘‘1. Fiil cūmlesi, 2. İsim cūmlesi, 3. řartlı birleřik cūmle, 4. Ki’li birleřik cūmle, 5. İ ie birleřik cūmle’’ olmak üzere beř kısma ayırmıřtır¹⁰².

Cemilođlu, yapısına gōre cūmleri ‘‘basit cūmleler, birleřik cūmleler’’ olmak üzere iki bařlıkta toplamıřtır. Basit cūmleri, ‘‘basit isim cūmleri ve basit fiil cūmleri’’ olmak üzere iki alt bařlıkta; birleřik cūmleri ise ‘‘řartlı birleřik cūmle, ki’li birleřik cūmle, i ie birleřik cūmle, ‘ūn’lū veya ‘ūnki’li birleřik cūmle’’ olmak üzere dōrt alt bařlıkta ele almıřtır¹⁰³.

Karahan, cūmlerin yapı bakımından sınıflandırılmasına ihtiya olmadıđı gōrūřindedir ve ‘‘Yapı Bakımında Cūmle Sınıflandırmaları Üzerine’’ bařlıklı alıřmasında; cūmler topluluđunda bađlantıya gramatikal unsurlar destek veriyorsa, *cūmlerin bađlanıř řekillerinin* bir sınıflandırma konusu olabileceđine deđinmiřtir¹⁰⁴. Karahan, bu gōrūřü dođrultusunda ‘‘Cūmlerin Bađlanma řekilleri’’ bařlıđı altında; duygular, dūřünceler, olaylar ve durumların, cūmle veya cūmlerden meydana gelen dil birlikleri ile karřılandıđını sōylemiřtir. Cūmlenin, dilin en kūuk anlatım birimi

¹⁰² M. Metin Karaōrs, *age.*, s. 44-45.

¹⁰³ İsmet Cemiloğlu, *age.*, s. 58-63.

¹⁰⁴ Leylā Karahan, ‘‘Yapı Bakımından Cūmle Sınıflandırmaları Üzerine’’, *Tūrkte Dili*, Temmuz 2000, S. 583., s. 23.

olduğu belirtmiştir. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurduğunu; bu birliklerin, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle ögeleriyle, ortak kip / şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluştuğunu söylemiştir¹⁰⁵. Karahan, cümleleri bağlanış şekillerine göre sınıflandırmış ve ‘‘Cümlelerin Bağlanma Şekilleri’’ başlığı altında ‘‘Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler, Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler, Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler, Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler’’ olmak üzere dört grupta ele almıştır¹⁰⁶.

A. Özkan vd., cümleleri yapılarına göre asıl olarak *basit cümle* ve *birleşik cümle* şeklinde iki gruba ayırmanın mümkün olduğunu; aralarındaki ilişki daha çok bir anlam ilişkisine dayanan *sıralı cümleleri* de üçüncü bir grup olarak almak gerektiğini söylemişlerdir. Bu sebeple yapı bakımından cümleleri; *basit cümle*, *birleşik cümle*, *sıralı cümle* olarak üç gruba ayırdıklarını belirtmişlerdir. Birleşik cümleyi ‘‘şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle’’ şeklinde; sıralı cümleleri de ‘‘bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle’’ şeklinde incelemişlerdir¹⁰⁷.

Karaağaç; bir cümlenin varlığının, bir yüklem varlığıyla gerçekleştiğini ve cümleleri yapısına göre incelemenin de, cümleyi, yüklemnin bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmek olduğunu söylemiştir. Karaağaç’a göre; yapılarına göre, yani yüklem sayısına göre, basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle vardır. Basit cümlenin sözler ve söz öbekleri ile kurulduğunu; birleşik cümlenin, basit cümle özelliğine sahip birden fazla basit cümle ile kurulduğunu belirtmiştir. Basit cümlenin yapısının, söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle ögelerinden oluştuğunu belirten Karaağaç; birleşik cümlenin ise, her biri kendi içinde bir bütün oluşturan birden fazla cümleden oluştuğunu ifade etmiştir. Yapılarına göre cümleyi ‘‘a. Basit cümle, b. Birleşik cümle (1. Şartlı birleşik cümle, 2. İç içe birleşik cümle, 3. Ki’li birleşik

¹⁰⁵ Leylâ Karahan, *age.*, s. 85.

¹⁰⁶ Leylâ Karahan, *age.*, s. 85-99.

¹⁰⁷ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 128-141.

cümle), c. Bağlı cümle (1. Sıralı bağlı cümleler, 2. Açıklamalı bağlı cümleler), ç. Eksiltili cümle veya söz cümle’’ şeklinde incelemiştir¹⁰⁸.

Dilciler cümlelerin sınıflandırılmasında birçok noktada birleşmişlerse de cümlelerin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütlerden birisi olan cümlelerin yapısı konusunda ayrıma düşmüşlerdir. Bu ayırım en çok birleşik cümle konusunda görülmektedir.

İsim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grubu içeren cümleleri kimi dilciler basit cümle kabul ederken kimi dilciler birleşik cümle olarak kabul etmişlerdir. Basit cümle olarak değerlendiren dilciler isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil sözcük grupları bulunan öbeklerin yargı bildirmediğini dolayısıyla bu cümleleri basit cümle kabul etmek gerektiğini savunurlar. Karahan, A.Özkan vd., Eker, Zülfikar basit cümle görüşünde olanlardandır. Bazı dilciler de bu unsurların yarım yargı veya yan yargı bildirdikleri gerekçesiyle içinde isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil unsuru barındıran cümlelerin birleşik cümle olduğunu savunurlar. Haydar Ediskun, Jean Deny, Vecihe Hatipoğlu ise birleşik cümle veya girişik birleşik cümle görüşünde olanlardandır.

Fiilimsiler yargı bildirmezler; cümle içerisinde isim, sıfat veya zarf görevini üstlenirler. Fiilimsiler esas yargıya bir cümle unsuru olarak yardım eden kelime gruplarıdır. Birleşik cümleler, en az iki çekimli fiilden meydana gelmektedir. Fiilimsiler bir çekimli fiil değildirler, bir kip ifadesi taşımamaktadırlar, dolayısıyla cümle değildirler. Bu görüş doğrultusunda içinde fiilimsi barındıran cümle grupları basit cümle olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmacılar arasında sıralı cümle ile bağlı cümle konusunda da farklılıklar vardır. Birçok araştırmacı sıralı cümleler ile bağlı cümleleri yapı bakımından cümlelere ya da biçimine göre cümlelere dâhil etmiş, birleşik cümle çeşitlerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Karahan sıralı ve bağlı cümleleri ‘‘cümlelerin bağlanma şekilleri’’ başlığı altında incelemiştir, H. İbrahim Delice sıralı ve bağlı cümleleri ‘‘kullanımlarına göre cümleler’’ başlığı altında değerlendirmiştir. Eker de aslında bağlı ve sıralı tümceler arasında kesin bir ayırımın olmadığını; bağlama edatlarıyla

¹⁰⁸ Günay Karaağaç, *age.*, s. 197.

(bağlaç) birbirine bağlanmış ve aralarında anlamca ilişki bulunan sıralı tümcelere *bağlı tümce* adı da verildiğini söylemiştir¹⁰⁹.

Zülfikar, bağlı cümleleri ayrı bir başlık altında incelemeyerek sıralı cümleler başlığı altında, sıralı cümlelerdeki diğer cümlelerin bazen bağlaçlarla birbirine bağlandığını ifade etmişlerdir¹¹⁰. A. Özkan vd. de Zülfikar ile aynı görüşü paylaşmakta ve bağımlı sıralı cümle konusunu ele alırken, bu cümlelerin, anlamca birbirine bağımlı olduklarını ve virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirlerine bağlandıklarını ifade etmişlerdir¹¹¹. Görüldüğü üzere bağlı cümleleri Karaağaç, M. Özkan ve Sevinçli ayrıca bir başlık altında incelemişlerdir. Eksilteli cümle veya ara sözlü cümleyi ayrı bir başlık altında ele alanlar yine Karaağaç, M. Özkan ve Sevinçli olmuştur.

2.2.5.1. Basit Cümle

2.2.5.1.1. Dilocilerin Basit Cümle ile İlgili Görüşleri

Karahan, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi” başlıklı çalışmasında cümlelerin, anlam bakımından başka cümlelerle bağlantılı olsa da yapı bakımından müstakil olduğunu; bu müstakil yapının, bir yüklemden veya bir yüklem ile onu tamamlayan birtakım unsurlardan meydana geldiğini ve bu unsurların şekil ve anlam bakımından yükleme bağlı olduğunu söylemiştir. Cümlede, isim sıfat ve zarf görevi yapan bu unsurların, doğrudan veya dolaylı olarak yüklem anlamını tamamladıklarını belirtmiştir. Bu unsurların, kelime veya kelime grubu hâlinde, isimden veya fiilden yapılmış olabileceklerini; yapıları ne olursa olsun, şekil ve anlam bakımından yükleme bağlı olarak cümlede görev yaptıklarını ifade etmiştir. İşte bir yüklemden ve gerektiğinde onun etrafında kümelenen unsurlardan meydana gelen bu tek yargılı cümlelerin, taşıdığı unsurların yapısı ne olursa olsun bir “basit cümle” olduğunu söyleyerek; basit cümlelerin yapısında, isimden yapılmış isim, sıfat ve zarflarla, fiilden yapılmış isim, sıfat ve zarflar bulunabileceği ifadelerine yer vermiştir¹¹².

¹⁰⁹ Süer Eker, *age.*, s. 420.

¹¹⁰ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 241.

¹¹¹ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 139.

¹¹² Leylâ Karahan, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Dili*, Ocak 1994, S. 505, s. 21.

Karahan, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine” adlı çalışmasında ise basit cümleyle ilgili “... Basit cümle, cümleyi *temel ve yan yargılı bir ifade şekli* kabul eden bakış açısına göre cümlenin bir çeşidi olabilir. Burada eleştirilecek olan her şeyden önce hareket noktasıdır; yani *yan yargı, temel yargı* kavramlarıdır; *bitmemişliği* yan yargı saymak anlayışıdır; sonuç değildir. Cümle, *tek yargı* ekselidir ve yargı da bir *bitmişlik* ifade eder. Bu kabule göre cümle ve basit cümle tanımları örtüşmektedir. Yani *cümle* kavramı, *basit cümle* kavramına denktir, eşittir. Cümle kavramı aynı zamanda *basitlik* niteliğini de içinde taşımaktadır. Sınıflandırmalarda parça, bütünün kendisi olabilir mi? Olamaz. ...” ifadelerini kullanmıştır¹¹³.

Korkmaz vd.’e göre; yalın cümle, içinde bir tek çekimli yüklem bulunan, bütün öğeleriyle bir tek yargı bildiren cümle türüdür¹¹⁴.

A. Özkan vd., bir tek çekimli fiil bulunan cümlenin *basit cümle* olduğunu söylemişler; böyle cümlelerin, tek yargıdan ibaret ve tek yüklemi olan cümleler olduğunu belirtmişlerdir¹¹⁵.

M. Özkan ve Sevinçli; kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümlenin basit cümle olduğunu belirtmişlerdir. Basit cümlede tek bir yargının bulunduğunu; bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem olduğunu söylemişlerdir. Bu yüklem, ya çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış isim veya isim gibi kullanılan kelime grubu olduğunu söyleyerek bu cümle yapısının yalın bir anlatım bildirdiğini ve bağımsız bir yargı ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir¹¹⁶.

Karaağaç’a göre, yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle basit cümledir. Ayrıca basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki öğelerin varlığı ve sayısı değildir. İçlerinde birçok sözün yer aldığı söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle ögesi barındıran cümleler, tek yüklem taşıyorlarsa, bu cümlelerin basit cümle olduğunu söylemiştir¹¹⁷.

¹¹³ Leylâ Karahan, agm., s. 1.

¹¹⁴ Zeynep Korkmaz vd., age., s. 237.

¹¹⁵ Abdurrahman Özkan vd., age., s. 128.

¹¹⁶ Özkan ve Sevinçli, age., s. 195.

¹¹⁷ Günay Karaağaç, age., s. 197.

Eker, bir tek çekimli eylemle kurulan yani yalnız bir yüklemi bulunan tümcenin basit tümce (simple sentence) olduğunu söylemiş; yüklem ad ya da eylem olabilir, demiştir¹¹⁸.

Ediskun, içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümlenin basit cümle olduğunu ifade etmiştir¹¹⁹.

Aktan'a göre, tek çekimli fiil ile kurulan cümleye *basit (yalın) cümle* denir ve basit cümlenin özelliği tek yükleme sahip olmasıdır. Cümlede ya çekimli bir fiil ya da ek fiil (*i-mek*) almış bir isim, isim soylu bir kelime veya isim gibi kullanılan bir kelime grubu bulunduğunu söylemiştir. Ek fiilin bazen cümle sonunda kullanılmayabileceğini ifade etmiştir¹²⁰.

Bir tek çekimli yüklemi bulunan cümleler basit cümledir ve içinde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil veya bunlarla kurulmuş olan kelime grupları bulunan cümleler basit cümledir. Bu doğrultuda metinden örnekler seçilmiştir.

2.2.5.1.2. Basit Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

pes ol qur'an farzın tedârük itmek mümkün olmadı[,] pes namâz bâtil olur[,] (100-a/7,8)

zîrâ evvel itdigi secde ikileyin itmek gerek[,] (100-a/11)

andan şoñra secde sehvin ide[,] (100-a/11,12)

pes namâzı bâtil olur[,] (100-b/1)

ammâ kılduğı namâz nâfile olur[,] (101-a/4)

bir rek' at dağı kıtmak vâcib degüldür[,] (101-a/4,5)

ammâ farzı ikileyin kılmak gerek[,] (101-a/6,7)

zîrâ selâm virmek vâcib idi[,] (101-a/9)

bir namâzı tamâmlayup elin qaldurmayup allâhu ekber dimedin ayruq namâz kılmak dürüst degül Şâfi'î kıyında[,] (105-a/7,8)

¹¹⁸ Süer Eker, *age.*, s. 416.

¹¹⁹ Haydar Ediskun, *age.*, s. 379.

¹²⁰ Bilal Aktan, *age.*, s. 122.

aşağı du'â bābında bildürevüz taḥiyyâtı ve şalavâtı ve du'âyı nice okımağ
gerekidügin[.] (107-a/8,9)

girü kalan namāzlarıñ her rek'atında elbette fātiḥadan soñra ḳur'ān okımağ
vācibdür[.] (107-b/7,8)

İmām Ebū Ḥanīfe kıyında gice ḳılıcağ sekiz rek'atda bir selām virmek dürüstdür[.]
(108-a/2,3)

bu faşılta imām ve cemā'at ve mescid ḥükmin bildürelüm[.] (108-a/4)

şevābı yigirmi yidi kez başına ḳılmağ degüldür[.] (108-a/6)

ḳuluñ ve gözsüzüñ ve zinādan toğan oğlanuñ ve fāsıḳuñ ve ehl-i bid'atuñ ve ehl-i
bid'at işleyenüñ kemḥa geymek gibi ve ḳulağına küpe geçürmek gibi imāmatlığı
mekrūhdur[.] (108-b/8,9,10)

lāḥıḳ lāḥıḳa mesbūḳ mesbūḳa imāmlıḳ itmek dürüst degül[.] (109-b/11,12)

ḳan almıḳ ḳolın bağılamıḳ ḳan aldurmayana imāmlıḳ itmek dürüstdür[.] (109-b/12,13)

cemā'at birden artuḳ olucağ ayağı imāmayağından girü gerek[.] (110-b/6,7)

ḥulāşa sözi tamām oldı[.] (110-b/13)

kendü maḥallesini mescidin terk idüp ayrıḳ mescide varmaya[.] (111-a/4,5)

farzı nāfileye uydurmağ dürüst degüldür[.] (111-b/2,3)

zīrā cemā'atsuz terāvīḥ ḳılmağ dürüst degüldür[.] (112-a/13)

mescid ḫamı üstinde namāz ḳılmağ mekrūhdur[.] (112-b/3)

'avratlar cemā'at olup birisinimām eylemek mekrūhdur[.] (112-b/6,7)

zīrā ḳılduḳları namāzda imāma uymıḳ olmazlar[.] (113-b/10)

imā birle müte'allıḳ olan meseleler tamām oldı[.] (116-b/6,7)

bundan soñra mescid ḥükümlerin bildürelüm[.] (116-b/7)

şimdiki zamānda mescidüñ ḳapusını yapmağ mekrūh degül[.] (116-b/13)

mescide ḳağırup ḥaşır altına tükürmeyeler[.] (117-a/4,5)

mescid içinde abdest almağ mekrūhdur[.] (117-a/8)

bu faşılta bir ḳaç mes'ele bildürelüm[.] (117-a/12)

ol mes'eleler çok vâkı' olur namâz kılan kişiye[.] (117-a/13)

każâ namâzın aña dururken vaqt namâzın kılmak dürüst olur[.] (119-a/9,10)

imândan soñra ulu ibâdet namâz kılmakdur[.] (119-b/12,13)

zîrâ âdem oğlanınıñ gönlindekin Tañrı Ta'âlâ bilür[.] (120-a/4)

kul efendisine tâbi' olur niyyet itmekde[.] (122-b/11)

hıṭbe ve cum'a namâzın kılmak öyle namâzı vaḫti giricek gerek[.] (123-b/5,6)

każihân vâkı'âtında iki yirde yirde cum'a kılundıgında ḫilâf olduğın imâm Ebü Yûsuf birile imâm Muḫammed kıyında getürmiş[.] (125-b/2,3,4)

cenâze'i dört kişi getirmek sünnetdür[.] (134-a/1)

cenâzenüñ cemâ'ati ardınca gitmek yigdür[.] (134-a/2)

cenâze'i omuzlarından ḫomadın cemâ'at oturmak mekrûhdur[.] (134-a/2,3)

cenâze'i ḫazılan sinün kıbledin yanına koyalar[.] (134-a/3,4)

sini giñ ve yüksek ḫazmak yigdür[.] (134-a/4)

sinleye varan kişiler ölü gömülmedin ölü issi destürinsiz gitmek mekrûhdur[.] (134-b/7,8)

'avratları ölü üzerine yâ ardınca sinleye ḫomayalar[.] (134-b/3,4)

2.2.5.2. Birleşik Cümle

2.2.5.2.1. Dilcilerin Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri

Ergin, birleşik cümlenin bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül ettiğini söylemiştir¹²¹.

Karaörs, birleşik cümlenin bir asıl bir de yardımcı cümle olmak üzere en az iki cümleden meydana gelen bir cümle şekli olduğunu; yardımcı cümlenin de asıl cümlenin mânâsını tamamlayan onu destekleyen ve açıklayan bir durumda bulunduğunu ifade etmiştir¹²².

¹²¹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 404.

¹²² M. Metin Karaörs, *age.*, s. 48.

Korkmaz vd., bu tür cümlelerde birden çok yargı bulunduğunu söylemişlerdir. Yargılardan birinin esas cümlede yargısı olduğunu; ötekilerin ise, bu esas cümleyi çeşitli yönlerden tamamladıklarını ve açıklığa kavuşturduklarını; yan yargıların ise esas yargının anlam yönünden tamamlayıcıları olduğunu ifade ederek birleşik cümlelerde bir esas cümlede, bir de yan cümlelerin varlığından söz ederek yan cümlede, fiili çekimli olan ve esas cümleyi anlamca ve görevce tamamlayan cümle olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca, esas cümlede yapı bakımından önemli bir özellik göstermezken yan cümlede türleri ve özelliklerinin çeşitliliğinden bahsetmişlerdir. Bu bakımdan yan cümlede çeşitlere ayrıldığını ifadelerine eklemiştir¹²³.

A. Özkan vd., bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümleye *birleşik cümle* denildiğini; birleşik cümlede birden fazla yargı ve birden fazla çekimli fiil bulunduğunu söylemişlerdir¹²⁴.

Karaağaç, birleşik cümlede, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümle olduğunu; bu yapının ise, bir ana cümle ve bu ana cümlede anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulduğunu söylemiştir¹²⁵.

M. Özkan ve Sevinçli, içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere *birleşik cümle* denildiğini; başka bir ifadeyle birleşik cümlede, içinde birden çok yargı bulunan cümle olduğunu söylemişlerdir. Özkan ve Sevinçli, bu yapıdaki cümlede bir cümlede bir diğerinin başlangıcı olabileceğini; hatta belli kurallar ölçüsünde birbirine bağlandıklarını veya başka bir cümlede içerisinde yer aldıklarını ifade etmişlerdir¹²⁶.

Eker, birleşik tümcenin (compound sentence), temel (asıl, esas) tümce ile temel tümceyi; şart, sebep, dilek, açıklama vb. anlamlarla tamamlayan yan tümce(ler)den oluştuğunu söylemiştir. Birleşik tümcelerde, temel tümcelerin ana düşünceyi taşıdığını ve esas yargıyı üzerinde bulundurduğunu ifade etmiştir. Yan tümcelerin kuruluş bakımından tümce değerinde olduğunu ve bir yargı bildirdiğini,

¹²³Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 238.

¹²⁴ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 129.

¹²⁵ Günay Karaağaç, *age.*, s. 197.

¹²⁶ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 197.

ancak bu yargının, temel tümcenin yargısını tamamlayıcı, destekleyici nitelikte olduğunu belirtmiştir¹²⁷.

Aktan, içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümleye *birleşik cümle* dendiğini söylemiştir. Birleşik cümlelerin biri temel, diğer(ler)i yardımcı olmak üzere en az iki cümleden meydana geldiğini belirtmiştir. Bu yapıdaki cümlelerde bir cümlelerin diğerinin başlangıcı olabileceğini; hatta belli kurallar ölçüsünde birbirine bağlandığını veya başka bir cümlelerin içinde yer aldığını söylemiştir. Yardımcı cümle(ler)nin, temel cümlelerin anlamını tamamlayan, açıklayan, destekleyen bir görev üstlendiğini ifadelerine eklemiştir¹²⁸.

Ediskun'a göre; bileşik cümle, içinde bir tek temel yargıyla yeteri kadar yan yargı bulunan bir cümledir¹²⁹.

K. Mehmet Gece, "Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle" başlıklı çalışmasında birleşik cümleden söz ederek; birleşik yapıda cümlelerin, iki veya daha fazla cümleden meydana gelen, tek bir cümle vurgusuna sahip, birden çok fikri toplu veya birleşik şekilde ifade eden dizimsel yapılar olduğunu belirtmiştir. Bu tür cümlelerin yalnız cümlelerden ve onların çeşitli şekillerde birleşmelerinden oluştuklarını söylemiştir. Birleşik cümleyi meydana getiren cümleler arasında, birbirine öge olma ilişkisi varsa burada "birleşik cümle"nin ortaya çıkacağını; yani, birleşik cümleyi meydana getiren cümlelerden biri diğerinin bir ögesi durumunda olduğunu söylemiştir. Bu durumda, biri bağımsız olarak cümleye doğrudan iştirak eden ve üstün vaziyette bulunan, gramer kitaplarımızdaki adlandırılışı ile bir "temel cümle"; diğeri temel cümleye bağımlı, onun anlamını tamamlamak için cümleye dolayısıyla iştirak eden ve gramer kitaplarında "yan cümle" denilen iki cümlelerin söz konusu olduğunu ifade etmiştir¹³⁰.

¹²⁷ Süer Eker, *age.*, s. 417.

¹²⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 123.

¹²⁹ Haydar Ediskun, *age.*, s. 381.

¹³⁰ K. Mehmet Gece, "Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle", *Türk Dili*, Ekim 1998, S. 562, s. 333-334.

Erdem, birleşik cümle çeşitli ilgilerle birbirini tamamlayan, içinde birden çok çekimli fiil, yani yüklem bulunan cümle türüne denir, demiştir¹³¹.

Araştırmacıların ortak görüşü, bir asıl cümle ile bir veya birden fazla yardımcı cümleden oluşan cümle birleşik cümledir. Birleşik cümle ortak kabul doğrultusunda şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve ki'li birleşik cümle olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

2.2.5.2.2. Şartlı Birleşik Cümle

2.2.5.2.2.1. Dilelerin Şartlı Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri

Ergin, bu birleşik cümle Türkçenin aslî birleşik cümlesidir, başlangıçtan beri Türkçede vardır ve temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır, demiştir. Şart kipinin, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmeyeceğini, bitimli bir hareket göstermeyeceğini; bu yüzden müstakil cümle yapamayacağını ifade etmiştir. Şart şeklin ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir hüküm göstereceğini ve müstakil cümle yapabileceğini söyleyerek şu örneklere yer vermiştir: *dizinde ağlasam, otursana*. Şart şeklinin bu istek ve temenni fonksiyonunda bile bir kısalma ve klişeleşme olduğunu belirtmiştir. Şart kipinin bu durumunun onun yaptığı cümlelerin müstakil olmasına imkân vermediğini ve onları asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler hâline sokmadığını ifadelerine eklemiştir¹³².

Karaörs, ‘Eski Türkçe devrinden beri var olan bu cümle tipinin Türkçenin asıl birleşik cümlesi olduğunu söylemiştir. Şart kipinin şart ifadesi bitimli bir hareket göstermeyip hüküm ifade etmediğinden tek başına cümle kuramadığını ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman hüküm gösterip cümle haline gelebildiğini ifade etmiştir. Şart kipinin bu durumunun birleşik cümle içinde asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler kurmaya yarayan bir şekle soktuğunu ve şartlı birleşik cümlede şart kipindeki yardımcı cümlenin önce, asıl cümle sonra geldiğini söylemiştir. Bu diziliş şeklinin de Türkçenin söz dizimi kanunlarına uygun şekilde olduğunu belirtmiştir¹³³.

Karahan, şartlı birleşik cümleyi farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. -sA ekli bir kelime veya kelime grubunun, şart, zaman vb. ifadelerle yüklem anlamını

¹³¹ M. Dursun Erdem, *agt.*, s. 216.

¹³² Muharrem Ergin, *age.*, s. 405.

¹³³ M. Metin Karaörs, *age.*, s. 48.

tamamladığını; zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi, -sA ekli bir kelime veya kelime grubunda da yargı yani bitmişlik anlamı olmadığını söylemiştir. Yani bu yapının cümle değil; cümlelerin bir unsuru olduğunu, bu unsurun da genellikle zarf olduğunu söylemiştir. Bu görüşünü örneklerle açıkladıktan sonra; içinde zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiil bulunan cümleleri bu unsurlar yargı bildirmediği hâlde birleşik cümle sayan bir yaklaşımın, içinde -sA ekli bir kelime veya kelime grubu bulunan bir cümleyi de birleşik cümle saymasının tabii olabileceğini söylemiştir. Ancak, zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiilli cümleyi birleşik cümle kabul etmeyen bir yaklaşımın -sA ekli bir kelime veya kelime grubu taşıyan cümleleri *şartlı birleşik cümle* kategorisine dahil etmesinin bir çelişki olacağını belirtmiş; çünkü her iki yapının da *yargı bildirmeme* gibi bir özelliğe sahip olmaları bakımından aralarında fark olmadığını ifade etmiştir¹³⁴.

A. Özkan vd., şartlı birleşik cümlelerin bir ana cümle ile bir yardımcı cümleden oluştuğunu; yardımcı cümlelerin şart cümlesi olduğunu; şart kipinin diğer kiplerin aksine tam bir yargı ifade etmediğini ve bu sebeple şart kipinin yüklem olarak kullanıldığı şart cümlesinin tek başına tam bir yargı bildirmediği için bağımsız bir cümle olarak kullanılamayacağını söylemişlerdir. Şartlı birleşik cümlelerin Türkçenin asli birleşik cümlesi olduğunu belirtmişler ve şart cümlesinin bir başka cümleyi *zaman, şart, sebep* gibi anlamlarla tamamladığını söylemişlerdir. -sA ekli yapının istek ve temenni ifade ettiği zaman bir yargı bildirdiğini ve bağımsız bir cümle olabileceğini ifade etmişlerdir¹³⁵.

Karaağaç; şart cümlesinin, bütün dillerde yardımcı cümle olduğunu ve bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümle olduğunu söylemiştir. Şart cümlesinin tek başına yargı bildirmediğini belirterek; bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamladığını ifade etmiştir. Ayrıca şart cümlesinin genellikle, ana cümle yüklemine zarfı gibi olduğunu ve ana cümlelerin başında veya içinde bulunduğunu belirtmiştir¹³⁶.

¹³⁴ Leylâ Karahan, agm., s. 19.

¹³⁵ Abdurrahman Özkan vd., age., s. 131-132.

¹³⁶ Günay Karaağaç, age., s. 198.

M. Özkan ve Sevinçli şarlı birleşik cümle için, şart ifadesine dayalı bir yan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümledir, demişlerdir. Şart cümlelerinin, oluş ve kılışın bir şarta bağlandığı cümleler olduğunu; bu oluş ve kılışların şart (-sA) ekiyle yapıldığını söylemişlerdir. Tam bir yargı bildirmeyen bu cümlelerin, istek ve temenni ifade ettiklerini; bu özellikleriyle temel cümleye yardımcı cümle hazırladıklarını: bu yardımcı cümlelerin temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin, benzetme gibi anlamlarla tamamladıklarını ifade etmişlerdir¹³⁷.

Ediskun, yan cümlecığı kendinden sonraki bir cümlecığın şartı, sebebi, tahmini olan bileşik cümleye şart bileşik cümlesi denir, demiştir. Şart, sebep, tahmin bildiren cümlecığe başlama ya da şart cümlecığı; şart, sebep ya da tahminin sonucu olan cümlecığe de ceza ya da sonuç cümlecığı adı verildiğini söylemiştir¹³⁸.

Aktan, şart kipiyle kurulmuş yüklemi bulunan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleye *şartlı birleşik cümle* dendiğini ve bu cümlenin de şart kipi -sA ekiyle kurulduğunu söylemiştir. Böyle bir cümlede yan cümlenin, temel cümledeki oluş veya kılışı bir şarta bağladığını ifade ederek; şart kipinin şart ifadesi, bitimli bir oluş, kılış ve hareket gösterip yargı bildirmediğinden tek başına cümle kuramayacağını; ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman yargı bildirip cümle hâline gelebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca şart kipinin bu durumunun, birleşik cümle içindeki temel cümleyi tamamlayan yardımcı cümleler kurmaya yarayan bir şekle sokmakta olduğunu söylemiştir. Şart cümlesinin temel cümleden önce geldiğini ve de zarf işleviyle temel cümleye bağlandığını; bu diziliş şeklinin, çoğu zaman temel unsuru sonda bulunan Türkçenin söz dizimi kurallarına uygun bir diziliş olduğunu belirtmiştir¹³⁹.

Karahan, şartlı birleşik cümle konusunda farklı bir görüşe sahip olsa da diğer araştırmacılar şartlı birleşik cümle konusunda ortak görüştedirler. Bu ortak görüş doğrultusunda metinden örnekler seçilmiştir.

¹³⁷ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 197.

¹³⁸ Haydar Ediskun, *age.*, s. 384.

¹³⁹ Bilal Aktan, *age.*, s. 125.

2.2.5.2.2.2. Şartlı Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

eger rükū' itmege unutsa eger ol unuttığı rükū' ı ikinci secdeden öndin añarsa tura[.] rükū' ide[.] andan şoñra iki kez secde ide[.] (100-a/8,9,10)

eger añul oqıcağ yirde katı oqısa bir uzun āyet kadarı ya iki kısa āyet kadarı secde sehv itmek gerek[.] (100-b/3,4)

ammā iki secde dağı itse rükū' itmedigün andan şoñra añsa rükū' ı ikileyin itmek dürüst dürüst olmaz[.] (100-a/12,13)

eger añul oqıcağ yirde katı oqısa bir uzun āyet kadarı ya iki kısa āyet kadarı secde sehv itmek gerek[.] (100-b/3,4)

evvelki taḥiyyāti unıdup üçünci rek' ata tursa eger dizleri toğrulursa oturmaya[.] (100-b/5,6,7)

turmağa yakın olıcağ otursa vācib yirine getürmek için farz terk itmiş olur[.] (100-b/8,9)

eger turmağa kaçd itse dizleri yirden kalkmasa otursa secde sehvin itmeye[.] (100-b/11,12)

eger bişinci rek' atıñ secdesin itdükden şoñra añarsa secdeden kalkıp taḥiyyāta oturup selām virürse cāizdür[.] (101-a/2,3,4)

zīrā bişinci rek' atı kaçdıla başlamadı eger birrek' at dağı katıp altı rek' at iderse dağı yigdür[.] (101-a/5,6)

andan şoñra kaçan turaçağ yirde otursa oturacağ yirde tursa yā farzlarıñ iki evvel rek' atında yā sünnetleriñ her rek' atında fātiḥa oqumağı yā fātiḥadan şoñra süre oqumağı unutsa yā fātiḥa süresini iki kez oqısa yā evvel süre oqısa andan fātiḥa oqısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-a/12,13 – 101-b/1,2,3)

eger tırurken taḥiyyāt oqısa evvelki taḥiyyāti 'abduhū ve resūluḥudan artuğ oqısa secde sehvin itmek gerek[.] (101-b/4,5,6)

eger tursa kunūt oqısa rükū' in giri itmeye[.] (101-b/11,12)

eger rükū' dan kalkduğından şoñra añsa kunūt oqumamağ gerek[.] (101-b/12,13)

eger secdeye varduğdan şoñra añsa ol rek' atıñ kur'anın oqımamışsa dönüp kur'an oqumağ yokdur[.] (102-a/7,8)

eger rükū' da ya secdede yañılsa dađı girü rükū' ya secde idecek deñlü tursa fikir itse unutuđını añađıçun secde sehvi itmek gerek[.] (102-a/8,9,10)

ammā bayram tekbirlerinden birisin unutsa namāz evvelinde ya āhirinde getürmese secde sehvin itmek gerek kıur'ān okurken secde āyetin okısa yirinde secde itmese secde sehvin itmek gerek[.] (104-a/2,3,4)

hulāşada ve kıyında eger rükū' da yā secdede yā tađıyyāta oturmışıkan kıur'ān okısa secde sehvi itmek gerek[.] (104-a/8,9)

eger cemā' atda za'ıf kişi varısa kıoca gibi yā işine iver kişi gibi rükū' da secdede tesbıhi biş kez ide[.] (107-b/2,3,4)

eger başına kıılursa ne deñlü gerekise çok okıya kıur'ānı[.] (107-b/4)

eger farzdan ve sünnetden ayruğ namāz kıılsa dört rek' atda bir selām virmek evladur İmām Ebū Hanıfe kıyında[.] (107-b/12,13)

pes cemā' at birle kıılmağa güci yitmese terk itse namāzı nākış olur[.] (108-a/6,7)

eger birisi dağı eyitse [‘’]ölsen nezr itdüğüñ namāz baña dağı nezr olsun[‘’] dise birisi birisine kıılıvirseñ dürüstdür[.] (109-b/2,3,4)

iki kişi dağı and içse namāz kıılmağa birisi birisine uysa dürüstdür teğavvu' kıılan uyduğı gibi[.] (109-b/7,8)

ammā ikisi teğavvu' namāz kıılmağa başlasa ikisi dağı bozsa birisi birisine uysa dürüst degüldür[.] (109-b/8,9)

ammā bir kıavm imāma uysa teğavvu' namāz kıılmağa dağı girü bozsalar anı ödemekde ba' zısı ba' zısına uysa dürüstdür[.] (109-b/9,10,11)

eger imāma uysa müsāfir midür yirlü midür bilmese namāzı dürüst degül[.] (110-a/7,8)

bir kişi başına namāz kıılsa fātiha okuduğdan şöñra bir kişi gelse uysa fātiha süresin ikileyin kıatı okıya[.] (110-a/10,11,12)

kõñşuları söylemese naşıhat itmese günāhkār olur[.] (111-a/4)

ol mescid imāmı taqvāsı artuğurağ olduğıçun imām ol mescid imāmı va' zu ve naşıhat dağı itse anda varmağ yigrekdür[.] (111-a/5,6,7)

iki dürlü şevâb hâşıl olmağıçun bir kişi gündüz fıkhâ meşğül olsa cimâ' atıla namâz kıılmağa gelmese şanuqlığı geçmez[.] (111-a/7,8,9)

bir imâmıla rükû' da ve sücûdda dölenmese tiz tiz itse anı kıovup ayruş mescide varmaş yigrekdür[.] (111-a/10,11,12)

imâm kıunût okımağa unutsa rükû' a varsa cemâ' at bile rükû' eylemese imâm kıursa kıunût okısa girü rükû' a varsa cemâ' at dağı uysa cemâ' at namâzı fâsid olur[.] (111-a/12,13 – 111-b/1)

kıaçan ön şafda yir olsa ard şafı yarup ilerü geçmek gerek[.] (111-b/8,9)

bir kişi terâvîh imâmıla kıılmasa vitri vâcibise imâmıla kıılsa dürüstdür[.] (112-a/6,7)

eger mekrûhiken cemâ' at olursa imâmları ortalarında kıura[.] (112-b/7,8)

eger gelüp er adamlar arasına girürse ol er adamuñ namâzı dürüst olmaz eger ol er adam kendü kışımı yâ kendü evi dağı olursa[.] (112-b/11,12,13)

eger 'avrat biri biri yanında kıursa er adam şaffı arasında iki kişi sağ yanına kıurandan ve iki kişi şol yanına kıurandan ve iki kişi çak ardında kıurandan namâzı fâsid olur[.] (113-a/2,3,4,5)

ammâ lâhık olsalar bu şüretde namâzı fâsid olur er adamuñ[.] (113-b/10,11)

eger 'avratıla er adam ortasında bir eyer kıaşı denlü nesne olsa namâzı bâtil olmaz[.] (114-a/5,6,7)

uyan kişi rükû' a yâ secdeye imâmdan öñdin inse namâzı mekrûh olur[.] (115-b/1,2)

ancaş eger yağılık kâfir iline girse amân dilemedin dağı şulh itmedin dağı varsa bir yazıda yâ bir şehrinde on biş gün kıurmağa niyyet itse muķım olmaz[.] (122-b/8,9,10,11)

dânişmendise yâ seyyid yâ meşâyihlerden olursa ba' zı 'âlimler kıyında başına bir kıaç arşun dülbend şarmaş yigdür[.] (132-b/11,12,13)

ammâ eger bir kişi ölse kefen idecek nesnesi kıalmasa nafaķası kimüñ üzerine vâcib ise kefen anuñ üzerinedür İmâm Muħammed kıyında[.] (133-a/12,13 – 133-b/1)

el-hâşıl altundan ve gümüşden ayru mâl olsa eger şatmağıçun olmasa dağı aldıktan şoñra niyyet itse zekât vâcib olmaz[.] (142-b/5,6,7)

zevâlden öñdin huşbe okısa zevâldan şoñra namâz kıılsa dürüst olmaz[.] (123-b/6,7)

kaçan ‘öşri alınur yiri kiriye virseler yâ ‘arıyyete virseler yâ ortaklığa virseler yâ bir kişi ol hâşıl olan yiri issinûñ elinden gücile alsa ol yir issinûñ tanuğı olsa yir kendünñ idigüne ol yirden hâşıl olanuñ ‘öşrin virmek gerek[.] (149-b/3,4,5,6)

2.2.5.2.3. İç İçe Birleşik Cümle

2.2.5.2.3.1. Dilelerin İç İçe Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri

Ergin iç içe birleşik cümleyle ilgili olarak, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümle olduğunu ve bu birleşik cümlede bir cümlenin başka bir cümlenin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunduğunu söylemiştir¹⁴⁰.

Karaörs, bir cümlenin başka bir cümlenin unsuru olması veya başka bir cümlenin içine girmesi sonunda meydana gelen birleşik cümle tipinin iç içe birleşik cümle olduğunu ifade etmiştir¹⁴¹.

A. Özkan vd. bu cümle türünün, bir cümlenin başka bir cümle içine girmesiyle meydana gelen birleşik cümle olduğunu söylemişlerdir. Tam bir birleşik cümle sayılmayan iç içe birleşik cümlelerde yardımcı cümle ana cümlenin bir unsuru veya o unsurun bir parçası durumundadır, demişlerdir. İç içe birleşik cümlelerde, cümlenin bir unsuru olan yardımcı cümleyle *iç cümle* adı verildiğini ifade etmişlerdir¹⁴².

Karaağaç’a göre iç içe birleşik cümle, bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir¹⁴³.

M. Özkan ve Sevinçli, bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer almasıyla oluşan birleşik cümleyle *iç içe birleşik cümle* denir, demişlerdir¹⁴⁴.

Aktan’a göre, bir cümle ile o cümlede görev alan başka bir cümlenin yer almasıyla kurulan birleşik cümleyle *iç içe birleşik cümle*; iç içe birleşik cümlede temel cümleyle *dış cümle*, yan cümleyle *iç cümle* de denir. Temel cümlede yüklem çöğü

¹⁴⁰ Muharrem Ergin, *age.*, s. 406.

¹⁴¹ M. Metin Karaörs, *age.*, s. 50.

¹⁴² Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 133.

¹⁴³ Günay Karaağaç, *age.*, s. 198.

¹⁴⁴ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 201.

zaman çekimli bir fiil olurken iç cümlede çekimli bir yüklem fiil olabileceği gibi ek fiil almış bir yüklem isminin de olabileceğini söylemiştir. İç cümlenin her zaman temel cümlenin ya doğrudan nesnesi olacağını ya da iç cümledeki herhangi bir kelime grubuna ait bir isim görevi üstleneceğini ifade etmiştir. Temel cümlenin yüklemine çok zaman *bilmek, görmek, görünmek, saymak, sayılmak, sanmak, zannetmek, hissetmek, farz etmek, duymak, işitmek, ummak* gibi geçişli fiillerden oluştuğunu söyleyerek; iç içe birleşik cümlelerin kullanımına en çok alıntılar ve aktarmalarda başvurulduğunu dile getirmiştir¹⁴⁵.

Erdem, iç içe birleşik cümle, bir cümlenin başka bir cümlenin unsuru durumuna gelerek onun içine girmesi ile oluşan birleşik cümle türüdür, demiştir. Bu birleşik cümlede, cümlelerden birinin öbürünün ögesi işlevinde olduğunu ifade etmiştir¹⁴⁶.

2.2.5.2.3.2. İç İçe Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

eydür [‘]namāz kılan kişi namāzuñ içindeki farzlarından birisin unutsa şoñra aña eger ödemege yararsa ödeye[,] şoñra secde sehvin ide[;] eger ödemege yaramazsa namāzı bāṭıl olur[,] ikileyin kılmak gerek[‘][.] (100-a/1,2,3)

hulāşada eydür [‘]ne deñlü az oqısa secde sehv itmek gerek[‘][.] (100-b/5)

Minyetü’l-Muşallīde eydür [‘]Ebū Ḥanīfeden rivāyetdür kim bir ḥarf qadarı artuq oqısa ‘abduhū ve resūluḥūdan şoñra secde sehvin itmek gerek[‘][.] (101-b/6,7,8)

ammā ayruq yirlerde eydür [‘]allahümme şalli ‘ala muḥammedin diyecek kadar arturmayınca secde sehvi vācib olmaz[‘][.] (101-b/8,9)

kıyında eydür [‘]şahīḥ budur kim fātiḥa süresinüñ çoğın idicek secde sehvi lāzım olur[‘][.] (103-b/10,11)

ba‘zılar eydür [‘]bismillahi dimese secde sehvi itmek gerek[;] ammā şol nesnelere kim anı işlemek bir ayruq nesneye tābi‘ olduğıçundur anı terk itmegile secde sehvi lāzım olmaz namāz ortasındağı tekbīr ve tesbīḥler gibi subḥāneke ve eüzü oqumak gibi[‘][.] (103-b/11,12,13 – 104-a/1)

¹⁴⁵ Bilal Aktan, *age.*, s. 126.

¹⁴⁶ M. Dursun Erdem, *agt.*, s. 223.

hulâşada eydür [‘‘]cemâ‘atla kılmak namâzı peygâmberrün ulu ve görklü sünnetidür[‘‘][.] (108-a/4,5)

Ûatın eydür [‘‘]imâma uymış kişi şek itse imâm üç rek‘at mı kıldı yoğsa dört rek‘at mı kıldı bilmese namâzı şöra ikileyin kıla[,] iki imâma uysa imâm namâzuñ ba‘zısın kıldıktan şöra [-]ammâ birisi bilmese ki imâm selâm virdigünden şöra irişmedügi namâzı girü kılmak gerekdigün yağud bilmese kaç rek‘ata irişmedügin dağı ol bir yoldaşın gözetse kim nice kılsa ol dağı eyle kıla[-] namâzı dürüst olmaz[‘‘][.] (110-a/12,13 – 110-b/1,2,3,4)

kıyında eydür [‘‘]kaçan kıtı yağmur olsa yâ kıtı şovuk olsa yâ kıtı karañulık olsa cemâ‘ate varmamağa ‘özür olur[‘‘][.] (110-b/13 – 111-a/1,2)

ba‘zılar eyitdi [‘‘]eger ba‘zı vaqt gelüp ba‘zı vaqt gelmezse tanıklığı dürüstdür[‘‘][.] (111-a/9,10)

ba‘zı ‘ulemâ eydür [‘‘]yalıñuz tura[,] adam çeküp şafdan yanına getürmeye[,] zırâ bizüm zamânımızda halkuñ çoğı câhildür[,] çekicek namâzından çıkar[‘‘][.] (111-b/6,7,8)

ba‘zılar eydür [‘‘]şehr oldur ki her şan‘at ehlinüñ işi anda geçe[,] ayruk şehre gitmeğe muhtâc olmaya[‘‘][.] (124-b/7,8,9)

İbni Şucâ‘ eydür [‘‘]şehr oldur kim namâz vâcib olan kişiler dirilseler ol şehrüñ gey ulu mescidine girseler şığmayalar[‘‘][.] (124-b/9,10)

Ravzada eydür [‘‘]eger imâm yâ kaızı yâ sultân hâzır olmasa mağalle imâmı yigdür[,] ölüñüñ namâzın kılmaga mağalle imâmı hâzır olmasa ol kabilenüñ imâmı yigdür[,] eger ol dağı hâzır olmasa ölüñüñ velisi kıla[‘‘][.] (127-a/13 – 127-b/1,2)

Nihâyede eydür [‘‘]zâhir rivâyet budur kim dördünci tekbirden şöra selâm vire[‘‘][.] (137-b/3,4)

ammâ ba‘zı ‘âlimler eyitmiş [‘‘]namâzlara hatmolunduğı du‘âlardan okıya[,] dördünci tekbirden şöra selâm vire[‘‘] dimiş[.] (137-b/4,5)

İmâmü’s Serahsî eydür [‘‘]şağih oldur zulmıla aldukları nesne zekât yerine geçer[‘‘][.] (147-b/10,11,12)

Muhtaşar-ı Muḥīṭde eydür [‘’]vaḳf yirüñ daḡı ḡaşılmuñ ‘öşrin virmek gerek[,] mükāteb olan ve delü olan ve bāliḡ olmaduḡ yirinüñ ḡaşılında daḡı onda birin çıḡarmāḡ gerek[‘’][.] (149-a/9,10,11)

2.2.5.2.4. Ki’li Birleşik Cümle

2.2.5.2.4.1. Dilelerin Ki’li Birleşik Cümle ile İlgili Görüşleri

Ergin, yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan *ki* edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan *kim* edatıyla yapılan birleşik cümledir, demiştir¹⁴⁷.

Karaörs ki’li birleşik cümlelerin, kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmayan ve Farsçadan gelen ‘ki’ edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan ‘kim’ edatıyla yapılan bir cümle tipi olduğunu söylemiş¹⁴⁸.

A. Özkan vd., Türkçe cümle yapısına aykırı olan ki’li birleşik yapının günümüzde pek yaygın olmadığını, geçmişte ise yaygın bir şekilde kullanıldığını, ki’li birleşik cümlede ana cümle ile yardımcı cümleyi birbirine bağlamak için Farsçadan Türkçeye geçen *ki* bağlacının yanında Türkçe *kim* bağlacının da kullanılmakta olduğunu söylemişlerdir. *Kim* kelimesinin asıl itibarıyla tek başına bir soru zamiri olduğunu belirterek, birbiri ile ilgili iki dil birliği arasında bağlama zamiri olarak kullanılan *kim*’in zamanla bağlaç fonksiyonu kazandığını ifade etmişlerdir. *Kim* ile *ki* bağlaçlarının bir süre yan yana kullanıldığını, daha sonra *kim* bağlacının tamamen kullanımdan düştüğünü belirtmişlerdir¹⁴⁹.

Karağaç, ki’li birleşik cümlelerin Türkçenin söz dizimi yapısına ters olarak, yardımcı cümlelerin ana cümleden sonra geldiği bir cümle türü olduğunu ve Türkçenin yapısına aykırı olan bu kullanımın Türkçeye komşu dillerden alındığını söylemiştir. Eski Uygur Türkçesinden başlayarak, Türkçenin *kim* soru zamirinin bu *ki* bağlama zamiri yerine de kullanıldığını gördüğünü belirtmiştir. Türkçede bağlama zamiri ihtiyacı olmamasına rağmen *kibağlama* edatının *kim* soru zamiri ile ve *kim* zamirine

¹⁴⁷ Muharrem Ergin, *age.*, s. 405.

¹⁴⁸ M. Metin Karaörs, *age.*, s. 49.

¹⁴⁹ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 135.

işlev değiştirilerek gerçekleşen bu kullanımın, zamanla yerini *ki*'ye bıraktığını ifade etmiştir¹⁵⁰.

M. Özkan ve Sevinçli, *ki* bağlacıyla kurulan birleşik cümlelere *ki*'li birleşik cümle denir, demişler ve eski metinlerde bu bağlacın "kim" şeklinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu tür birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan *ki* bağlacı olduğunu, bu cümlelerin bir temel cümle ile onu çeşitli bakımlardan tamamlayan yardımcı cümleden meydana geldiğini söylemiştir¹⁵¹.

Eker, *ki*'li birleşik tümcenin, bir temel tümce ile temel tümceye *ki* ile bağlanan bir yardımcı tümceden oluştuğunu söylemiş ve bu tümce türünün, asıl ögenin başta bulunması nedeniyle, art zamanlı Türkçe söz dizimi kurallarına aykırı olduğunu ifade etmiştir¹⁵².

Aktan, bağlaç olan *ki* ile kurulan birleşik cümleye *ki*'li birleşik cümle denir, demiştir. Türkçenin değişik dönemlerine ait eski metinlerinde *ki*'nin yanı sıra *kim*'in de kullanıldığını ve "ki" bağlacının Farsça, soru zamiri olduğu hâlde bağlaç görevinde kullanılan *kim* kelimesinin Türkçe olduğunu belirtmiştir. "Ki"nin bir cümleyi bir cümleye / cümle topluluğuna, bir cümle topluluğuna da bir başka cümleye / cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç ve amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurduğunu söylemiştir. Aktan'a göre; *ki*'li birleşik cümlede yardımcı cümle, ya doğrudan doğruya temel cümlelerin yüklemine bağlı olup yüklem tamamlayıcı bir ögesidir (*özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı, yüklem ismi*) ya da temel cümlelerin öğelerinden birine bağlı olup onu belirten, tamamlayan, niteleyen bir unsurdur. Ancak bu yapıdaki cümlelerde temel cümlelerin yardımcı cümleden önce yer aldığını belirten Aktan, bunun ise söz dizimi bakımından yardımcı unsuru genellikle başta, temel unsuru sonda bulunan Türk cümle yapısına uymadığını ifade etmiştir¹⁵³.

Metinde *kim*'in, *ki*'den daha çok kullanıldığı görülmekte ve bu birleşik cümle türüne oldukça fazla rastlanmaktadır.

¹⁵⁰ Günay Karaağaç, *age.*, s. 199.

¹⁵¹ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 204.

¹⁵² Süer Eker, *age.*, s. 418.

¹⁵³ Bilal Aktan, *age.*, s. 126-127.

2.2.5.2.4.2. Ki'li Birleşik Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

bilgil ki kaçan evvelki taḥiyyātda‘ abduhū ve resūluhū didükden şoñra eglense üçünci rek‘ ata ṭurmağa gicirek ṭursa secde sehvin itmek gerek[.] (100-b/1,2,3)

bilgil ki fātiḥa sūresin tamām oқumadın ayruқ sūre oқumağa başlasa fātiḥanuñ çoğın oқumadısıa secde sehvi lāzım degül[.] (103-b/8,9)

bilgil ki evvel namāz kıılmağa niyyet itmek[,] kııldığı namāz kıanķı namāzıduğın bilmek[,] dağı anı kıılmaқ dilemek[,] kııbleye yönelmege dilemek[,] eger imāmısa cemā‘atde avrat varısa ‘avrata imāmudıđına niyyet itmekdür[,] diliyle dimek sevgülüdür Tañrı Ta‘ālā ḥazretinde[.] (104-b/3,4,5,6)

andan şoñra bilgil ki kaçan namāzun tamāmlasañ selām virmedin durup bir namāz kıılsañ niyyet idüp elüñ kıaldurup allāhu ekber dımedin dürüstdür[.] (104-b/12,13 – 105-a/1)

andan şoñra bilgil ki niyyet itdükden şoñra iki elin başı beraberine ilede[,] baş barmaқların kıulağı yumşađınıñ altına ilede[,] koya[,] barmaқların aça[,] allāhu ekber diye[,] elin ilede[,] göbegi altına bağlaya[,] sağ elin şol eli üzerine kıoya[,] sağ elinüñ şırça parmağıla yanındağı parmağın dağı baş parmağın şol bilegi altından bağlaya girü kıalan barmaқların şol bilegi üzerine uzada[,] elin kıatı serpmeye[,] tā ki varup öñinden yaña uzamaya[,] ellerin ardından yaña çekmeye[;] ‘avrat kışı iki elin omuzı berāberine ilede[,] allāhu ekber diye[,] elin göğüsü üzerine bağlaya ammā ellerin yiñi içine kıoya[,] inerken çıkarken ellerin açmaya zırā iki eli bir ‘uzvun rub‘ı kadarı vardur açılıcaқ namāzı dürüst olmaz[.] (105-a/8,9,10,11,12,13 – 105-b/1,2,3,4,5)

evvelā oldur ki eline bir destüvāne gibi geye, elleri görünmeye, ayakların dağı göstermeye İmām Ebū Ḥanīfenün bu sözince ayağı görünicek namāzı dürüst degül[.] (105-b/5,6,7)

andan şoñra bilgil ki eger kıalıñ döşek kıalıñ naḥalı gibi nesne üzerine secde eylese kim içinde kıalıñ panbuқ yā kıalıñ yüñ ola alnın başduқça aşığa gide yirüñ kıatılığın ṭuymaya namāzı dürüst olmaz[.] (106-b/4,5,6,7)

bundan şoñra bilgil ki imām olan kışı fātiḥa oқuduқdan şoñra kıur‘anı üç āyet yā biş āyet oқuya[.] (107-b/1,2)

bundan şoñra bilgil ki sünnetleri evde kıılıp andan şoñra varup farzları imāmıla kıılmaқ yıgdür[.] (107-b/8,9)

tā hattā eydüp tūrurlar ki aḥṣām namāzınuñ farızasın imāmıla kıldukdan soñra sünnetin varup evde kılmak yigdür[,] eger ma‘nī olup kılmayam dirse mescidde kıla[.] (107-b/9,10,11,12)

bilgil ki ayağı ilerü olup girü olmağdan itibār inciginedür[,] eger baldurları imām baldurından ilerü olursa namāzı dürüst olmaz[.] (110-b/11,12,13)

pes bilgil ki kaçan bir ‘avrat gelse erenler arasında tursa iki yanında turanuñ ve bir ardında tūrānuñ namāzı dürüst olmaz[.] (112-b/13 – 113-a/1,2)

üçüncü şart oldur kim ‘avrat kılduğı namāzıla er adamlar kılduğı namāz bir ola[.] (113-b/2,3)

bir olduğı oldur kim ol kıldurdukları namāz bir imāma uymış ola[.] (113-b/4)

bişinci şart oldur kim ikisi dağı bir yerde gerek[.] (114-a/2)

altıncı şartı oldur kim ortalarında nesne olmamak gerek[.] (114-a/5)

namāz katı ulu ‘ibādet olduğıçundur ki şol deñlü şayrulığıla kim başın depredi bile sākıt olmaz[.] (121-a/12,13)

bilgil ki bayram namāzın kılmak vācibdür şehirde olana ve müsāfir olmayana ve er adam olana ve şayru olmayana ve gözi görene ve ayağı yürüyene ve kul olmayana[.] (123-a/8,9,10)

bilgil ki zekāt farzdur şol kişiye kim müslimān ola ve bāliğ olmuş ola ve āzād ola ve uşlu ola[.] (141-a/2,3)

bir şartı dağı cum‘a namāzın kılmāğın oldur kim kıldukları bir şehir ola[.] (124-b/6,7)

bilgil ki her nesne kim anı ekerler andan hāşıl biter andan onda birin virmek gerek[.] (148-b/12,13)

pes müslimān olan kişiye vācibdür ki taḥlın ve yimişin ve panbuğın ve za‘ ferānın ve kettānın ve bostānın hisāblaya[,] onda birin çıkara[,] ne deñlü az olursa imāma ya sultāna vire[.] (149-2,3,4)

2.2.5.3. Sıralı Cümleler

Zülfikar, yapıca birbirine bağımlı fakat yalnız tek tek kullanıldıklarında bir anlam taşıyan cümlelerin yan yana gelmesi sıralı cümleleri oluşturur, demiştir. Bu

özelliğinin yanı sıra cümlelerin bir metin bütünlüğü içinde birbirleriyle ilişkili olduğunu ve sıralı cümlelerin yüklemelerinin çekimli fiil olduğunu belirtmiştir¹⁵⁴.

A. Özkan vd., yalnız başlarına kullanıldıklarında birer anlam taşıyan hükümlü cümlelerin virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla kurulan cümlelere *sıralı cümleler* denildiğini; bu cümlelerin her birinin yapı ve anlam bakımından farklı niteliklere sahip olduğunu söylemişlerdir. Sıralı cümlelerin aslında, ayrı ayrı cümleler olduğunu ve arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluştuğunu belirtmişlerdir. Ancak bunlar arasında az veya çok bir anlam ilişkisinin varlığından, bir kısmında ise bazı öğelerin ortak olduğundan söz etmişlerdir¹⁵⁵.

M. Özkan ve Sevinçli sıralı cümlelerin, arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluştuğunu ifade etmişlerdir. Her cümlenin kendi başına bir yargı bildirmekle birlikte, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi olup, birbirlerine sıralama bağlacıyla veya virgül ya da noktalı virgülle bağlandıklarını söylemişlerdir. Cümleler arasında temel cümle, yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme ilgisi olduğunu belirtmişlerdir. Sıralı cümlelerin yapı ve anlam bakımından farklı özellikler taşıyabileceğini vurgulayarak; sıralı cümleler, *bağımlı sıralı cümle* ve *bağımsız sıralı cümle* olmak üzere ikiye ayrılır, demişlerdir¹⁵⁶.

Eker, sıralı tümce (coordinate sentence), yapıcı ve/veya anlamca birbirine bağlı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü bulunan tümcelerden oluşan birleşik tümce türüdür, demiştir¹⁵⁷.

Aktan sıralı cümlelerin, her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği hâlde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümleler olduğunu ifade etmiştir. Her cümlenin birbirine sıralama bağlaçları, virgül ya da noktalı virgül ile bağlandığını belirtmiştir. Aralarında birleşik cümlede olduğu gibi, temel – yardımcı cümle ilgisi bulunmadığını; art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma – denkleştirme gibi anlam ilgisi bulunduğunu söylemiştir. Sıralı cümlelerinin her birinin yapı ve anlam

¹⁵⁴ Zeynep Korkmaz vd., *age.*, s. 240.

¹⁵⁵ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 138.

¹⁵⁶ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 209.

¹⁵⁷ Süer Eker, *age.*, s. 420.

bakımından farklı özellikler taşıyabileceğini söylemiştir. Sıralı cümleler; *bağımlı sıralı cümle* ve *bağımsız sıralı cümle* olmak üzere ikiye ayrılır, demiştir¹⁵⁸.

Erdem, ‘‘Sıralı cümlelerde en az iki cümlenin bir araya gelerek birlik oluşturduklarını ve bu cümlelerin her birisinin, aslında birbirinden anlamca bağımsız cümleler olduğunu söylemiştir. Ancak bu cümlelerde ortak öge söz konusuna değinmiş; sıralı cümlelerde, ilk cümledeki ögenin öbür cümlelerde tekrar edilmediğini ve ilk cümledeki bu ögenin, ortak öge olarak kullanıldığını söylemiştir. Bu bağlamda sıralı cümlelerle eksilteli cümleler arasında ortak öge açısından bir ilgi söz konusu olduğunu belirtmiştir. İlk cümle görülmeksizin, arkadan gelen cümlelerin anlaşılmasız olacağını ve eksik kalacağını; ayrıca bu cümlelerin kip ve şahıs eklerinin de aynı olduğunu ifade etmiştir¹⁵⁹.

Serdal Kara, ‘‘Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme’’ başlıklı çalışmasında sıralı cümleyi; bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle ve karma sıralı cümle olmak üzere üç alt başlıkta incelemiş ve tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde virgül, noktalı virgül gibi bir imle ya da bir bağlaçla birbirine bağlanarak sıralanmasından oluşan cümleye sıralı cümle denir, demiştir. Sıralı cümlenin en az iki cümleden oluştuğunu belirtmiştir. Sıralı cümlede yer alan cümlelerin yapıcı basit, birleşik, girişik ya da iç cümle şeklinde olabileceğini ifade etmiştir¹⁶⁰.

Bazı araştırmacılar sıralı cümleye yer vermemişlerdir. Muharrem Ergin cümleleri ‘‘fiil cümlesi, isim cümlesi ve birleşik cümle’’ olmak üzere üç bölümde, birleşik cümleyi de ‘‘şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle’’ şeklinde üç alt bölümde incelemiş sıralı cümleden bahsetmemiştir. Karaörs ve Cemiloğlu sıralı cümlelere yer vermeyen diğer araştırmacılarıdır. Karaörs cümle türlerini ‘‘fiil cümlesi, isim cümlesi, şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle’’ olarak beş başlık altında ele almış ve sıralı cümlelere yer vermemiştir. Cemiloğlu da yapılarına göre cümleleri ‘‘basit cümleler ve birleşik

¹⁵⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 128.

¹⁵⁹ M. Dursun Erdem, *agt.*, s. 256.

¹⁶⁰ Serdal Kara, ‘‘Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme’’, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4 Fall 2012, p.2169-2170.

cümleler’’ olmak üzere iki başlıkta inceleyerek sıralı cümlelerden bahsetmemiştir. Daha ayrıntılı ve açık bilgiler verebilmek amacıyla sıralı cümlelere yer verilmiş ve sıralı cümleler de bağımsız sıralı cümleler ve bağımlı sıralı cümleler olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

2.2.5.3.1. Bağımsız Sıralı Cümle

2.2.5.3.1.1. Dilcilerin Bağımsız Sıralı Cümle ile İlgili Görüşleri

A. Özkan vd., *bağımsız sıralı cümleler*, yalnız başlarına kullanıldıklarında bir anlam taşıyan, anlamca birbirlerini bütünleyen fakat özne, tümleç ve yüklemeleri ortak olmayan cümlelerden oluşur, demişlerdir. Bu cümlelerin virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlandıklarını belirtmişlerdir¹⁶¹.

M. Özkan ve Sevinçli, ‘‘Sıralı cümleler arasında ögeler bakımından ortaklık olmadığını; ortaklığın, anlatılan konunun cümleleri arasındaki anlam yakınlığı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu cümlelerin, yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamı olan ve bir araya gelince de aralarında anlam ilişkisi bulunan; ancak ortak cümle ögesi (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı, yüklem) bulunmayan cümleler olduklarını söylemişlerdir¹⁶².

Eker, aralarında yalnızca anlam ilgisi bulunan sıralı tümcelere *bağımsız sıralı tümce* (parataxis) denir, demiştir¹⁶³.

Aktan, aralarında belli bir anlam ilgisi bulunmayan bağımsız cümlelerin oluşturduğu cümleler dizisine *bağımsız sıralı cümle* denir, demiş; bağımsız sıralı cümlelerin birbirlerine virgül (,) veya noktalı virgül (;) ile bağlandıklarını belirtmiştir. Bağımsız sıralı cümlelerde yer alan her cümlelerin söz dizimi bakımından bağımsız birer cümle olduğunu; başka bir cümlelerin veya ögenin varlığını gerektirmediğini söylemiştir. Bu cümlelerin bir arada bulunmalarının sebebinin aralarındaki anlam yakınlığı olduğunu; özne, tamlayıcı ve yüklemelerinin ortak olmadığını belirtmiştir. Yani bu cümlelerin yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamı olduğunu ve bir araya

¹⁶¹ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 140.

¹⁶² Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 215.

¹⁶³ Süer Eker, *age.*, s. 420.

gelince de aralarında anlam ilişkisi bulunduğunu, ortak cümle ögesi (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı) bulunmayan cümleler olduklarını ifade etmiştir¹⁶⁴.

2.2.5.3.1.2. Bağımsız Sıralı Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

zīrā evvelki taḥiyyāta oturmak vācibdür[,] üçüncü rek'ata ṭurmak farzdur[,] (100-b/7,8)

kaçan namāzuñ farzların[,] vāciblerin[,] sünnetlerin[,] müstecerlerin bilseñ ve namāzı ve namāzı fāsīd idenleri ve mekrūh idenleri bilseñ namāzı nice kılmak gerek ki tamām ola[,] ammā daḥı geñez olmağıçun namāzı nice kılmak gerekidügin tertibce bildürelüm[,] (104-a/12,13 – 104-b/1,2,3)

bizüm ḳatumuzdabir şart birkaç namāzda yiter[,] zīrā namāzun şartudur[;] ammā İmām Şāfi'ī kıyında rükū'dan pes her namāzda elin ḳaldurup allāhu ekber demek gerek[,] (105-a/4,5,6)

eger zāhid kişiyise kim [‘’]tonuma arısuz nesne degmiş bilmemişem[‘’] dirse namāzların döndereler[,] ḳur'ān bilmez kişi dilsüze uymak dürüst degül ammā dinsüz ḳur'ān bilmeze uymak dürüstdür[,] (109-a/2,3,4,5)

meşelā evvel irtē namāzın ödemek gerek[,] eger öyle namāzın ödeyüp andan irtē namāzın öderse dürüst olmaz[,] (119-b/5,6)

2.2.5.3.2. Bağımlı Sıralı Cümle

2.2.5.3.2.1. Dilelerin Bağımlı Sıralı Cümle ile İlgili Görüşleri

A. Özkan vd., yalnız başlarına kullanıldıklarında bir anlam taşıyan, fakat özneleri, tümleçleri veya yüklemeleri ortak olan cümlelerin *bağımlı sıralı cümleler* olduğunu söylemişlerdir. Bu cümlelerin anlamca birbirlerine bağımlı olduklarını ve virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirlerine bağlandıklarını ifade etmişlerdir¹⁶⁵.

M. Özkan ve Sevinçli, anlam ve öğelerinin ortak olmaları yönünden birbirine bağlı olan cümlelere *bağımlı sıralı cümle* denir, demişlerdir. Bu cümlelerin yalnız başlarına kullanıldıklarında da belirli bir anlama sahip olduklarını belirtmişlerdir¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Bilal Aktan, *age.*, s. 129.

¹⁶⁵ Abdurrahman Özkan vd., *age.*, s. 139.

¹⁶⁶ Özkan ve Sevinçli, *age.*, s. 209.

Eker, ögelerinden en az biri veya yüklemelere gelen ekleri ortak olan sıralı tümcelere *bağımlı sıralı tümce* adı verilir, demiştir¹⁶⁷.

Aktan, hem anlam yönünden hem de ögelerinin ortak olmaları yönünden birbirleriyle bağlı olan cümlelerdir, demiş ve sıralı cümlelerin yalnız başına kullanıldıkları zaman bir anlama sahip olduklarını; ancak ögelerinden bazılarının ortak olduğunu belirtmiştir. Bu cümleler arasındaki yargının, herhangi bir kurucu öge, kişi eki, bildirme eki (-*dIr*), çokluk eki (-*lAr*) vb. tarafından sağlandığını ifade etmiştir¹⁶⁸.

Yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamları olan, virgül, noktalı virgül veya bağlaçla birbirine bağlanan; ancak ortak ögesi bulunan cümleler bağımlı sıralı cümlelerdir. Bu görüş doğrultusunda metinden örnekler seçilmiştir

2.2.5.3.2.2. Bağımlı Sıralı Cümle ile İlgili Metnimizden Örnekler

eger ikinci taḥiyyāta oturduḡdan ṣoḡra yaḡırlup biṣinciye ḡalḡsa eger secde itmedin aḡarsa taḥiyyāta otura[,] selām vire[,] secde sehvin ide[,] (101-a/7,8,9)

yirinde itmedi eger biṣinci rekʿ atıñ secdesin itdükden ṣoḡra aḡarsa bir rekʿ at daḡı ḡıla[,] altı rekʿ at ola[,] taḥiyyāta otura[,] selām vire[,] dört rekʿ atı farz ola[,] iki rekʿ atı nāfile ola[,] (101-a/10,11,12)

eger ḡunüt oḡumaḡı unutsa rükūʿ dayiken aḡsa ṣaḡıḡ budur ki ṡurup ḡunüt oḡumaya[,] namāzın ḡıla[,] secde sehvin ide[,] (101-b/9,10,11)

bir kiṣi imāma uysa imām bir rekʿ at ḡıldıḡdan ṣoḡra daḡı imām secde sehviitse eger imām sehv itdüḡi evvelki rekʿ atdayısa kim ol uyan kiṣi aḡa iriṣmedi uyana secde lāzım degül[,] eger ol uyduḡı namāzda sehv itdiyse uyana daḡı lāzım olur[,] imāmıla secde sehvi itmese namāz āḡirinde secde sehvi ide[,] eger kendü daḡı sehvitse ol başına ḡıldıḡı namāzda ikisiḡün bir secde yiter[,] (102-a/10,11,12,13 – 102-b/1,2,3)

geregise farz namāzın tamāmlaya nāfileye niyyet ide[,] geregise nāfileyi tamāmlaya farza niyyet ide[,] geregise vaḡt namāzın tamāmlaya ḡazāya niyyet ide[;] zīrā namāzda elin ḡaldurup allāhu ekber dimeḡ ṣarṡdur[,] (105-a/2,3,4)

¹⁶⁷ Süer Eker, *age.*, s. 420.

¹⁶⁸ Bilal Aktan, *age.*, s. 128.

elin bağıladuğdan sonra sübhâneke okıya[,] andan e'uzü okıya[,] eger imâma uysa ebsem tura ayruğ nesne okımaya[,] İmâm Muhammed kıyında e'uzü okumazsa kayırmaz[.] (105-b/7,8,9)

eger kendü imâmısa yâ başına kılsa anlarıñ ardınca bismillahi okıya[,] fâtiha okıya[,] andan kur'an okıya ammâ bilgil ki sübhâneke ve e'uzü ve bismillahi okıyıcak añul okımağ gerek evvelinde[,] ancak girü kalan rek'atlerde bismillahi okıya ve kur'an okıya[.] (105-b/10,11,12,13)

andan sonra rükû' a vara[,] iki elin dizi üzerine barmağların aç[.] (105-b/13 -106-a/1) rükû' da şol kadar eglene kim arçası dübdüz ola kim şöyle düz ola kim çanâğıla şokusalar tura ammâ başı dağı arçasından aşağı itdürmeye[,] belki başıyla arçası berâber ola[.] (106-a/1,2,3)

rükû' dayiken üç kez ya biş kez [']sübhâne rabbiye'l-azîm['] diye[,] andan sonra rükû' dan kalkarıken [']allâhu ekber['] diye[,] [']semi' allâhu limen hamide allâhu ekber['] diye, [']rabbenâ leke'l-hamdu['] diye[;] eger başına kılsa ikisin dağı bile diye[.] (106-a/3,4,5,6)

rükû' dan kalkıcağ avadan toğrıla[,] andan sonra [']allâhu ekber['] diye[,] secdeye vara[.] (106-a/6,7)

inerken evvel iki dizin kıya[,] andan iki elin kıya[,] başı berâberinen barmağlarının arasın açmaya[,] kılların yire döşemeye[,] belki kılların yukaru kıldura[,] şol kadar kim altından kedi geçe doğunmaya[,] kırnın dağı kıldura avadan yukaru uyluğı üzerine döşemeye alnın burnın yire degüre[.] (106-a/8,9,10,11,12)

dülbendin yâ üsküfin alnından şıyıra gidere secde iderken[,] ammâ eliyle şıyırmaya[;] zîrâ namâzda a'zasın depretmemek gerek namâzı maşlahatından ziyâde iş için[.] (106-a/12,13 – 106-b/1)

zîrâ eger dülbendin yâ üsküfin alnından gidermedin secde eylerse eger alnı yirüñ kıtlılığın tuymazısa namâzı dürüst olmaz[,] eger tuyarsa dürüst olur[;] ammâ mekrüh olur[.] (106-b/1,2,3,4)

secdedeyiken ayağı barmağların kıbledin yaña yönelde[,] andan sonra allâhu ekber diyüben kalka[,] otura[,] girü secdeye vara[.] (106-b/8,9)

'avrat kışi dağı er adam gibi ide[;] ammâ secdedeyiken kılların yire döşeye[,] yukaru kıldurmaya[.] (106-b/9,10)

andan sonra ikinci secdeden kalka[,] evvel başın kaldura[,] yire tayanmadın turu gele[,] ikinci rek'atda dağı eyle ide[,] kıla[;] ammā bildün ki evvel rek'atdan artuğ rek'atda sübhāneke ve e'uzü oğımazlar[,] [']bismillahi errahim['] dirler[,] fātiħa ve ĩur'an oğırlar[,] ikinci rek'atı kılduğdan sonra ayağın dike[,] iki uyluğı üzerine ĩoya[,] barmağların uzada[,] tađıyyāt oğıya 'abduħı ve resūluħıya degin[,] (106-b/10,11,12,13 – 107-a/1,2,3)

ammā her bir namāzuñ ağır tađıyyātında gerekise iki rek'at namāz olsun gerekise üç rek'at olsun gerekise dört rek'at namāz olsun tađıyyātuñ şalavātın dağı bile oğıya[,] ardınca peyđamberden işidilmiş du'ālardan oğıya[;] ammā ol oğuduğı du'ā şalavātından uzun olmaya[,] (107-a/3,4,5,6,7,8)

'avrat tađıyyāta oturucağ şol ayağı üzerine otura[,] iki ayağın çığara[,] selām viricek eger imām olursa şağ yanına ve şol yanına selām viricek cemā'ata ĩāzır olan firiştelere niyyet eyleye[;] ammā imāma uymış cemā'at olursa selām viricek imām ĩanđı yanında olursa ol yanına selām viricek imāma dağı bile niyyet eyleye[,] (107-a/9,10,11,12,13)

rükū' da secdede tesbīħleri üç kez yā biş kez yā yidi kez yā tođuz kez diye[,] farzlarıñ iki evvelki rek'atdan artuđında fātiħadan artuđ nesne ođımaya[,] (107-b/5,6,7)

ammā İmām Ebū Yūsuf ve Muħammed ĩıyında gündüz kılıcađ dört rek'atda bir selām vire[,] gice kılıcađ iki rek'atda bir selām vire[,] bir selāmıla dört rek'atdan artuđ kılmaya[,] (107-b/13 – 108-a/1,2)

iki ĩişi olsa bu didiğümüz nesnelere ikisinde dağı olsa ĩanđısı din 'ilmin artuğ bilse imāmlıđı ol ide[,] eger ikisinin dağı 'ilmi berāber olsa ĩanđısının zühdü ve müslimānlıđı artuğısa ol kıılmağ yigrekdür[,] ikisi dağı müslimānlıđında berāber olsa ĩanđısı yaşlıysa ol kııla[,] yaşda dağı berāber olsa ĩanđısının nesebi ve aşlı uluysa ol kııla[,] eger ikisinin dağı aşlı ve nesli berāberse ĩanđısının yüzi şulıysa ĩulđı gökceğise ol kııla[,] eger ĩulđda dağı berāber olsa ĩanđısının cemā'at dilerse ol kııla[,] evlā budur[,] (108-b/1,2,3,4,5,6,7,8)

iki ĩişi olsa müslimānlıđda berāber olsa ve 'ilimde dağı ĩur'anı birisi yig bilse yigrek ođıyānı ĩosalar cemā'at birin imām idinseler kim ĩur'an bilmez yaramazlığ itmiş olurlar dağı bir imām eyitse [']ben size bir ay abdestsüz namāz kılıvirdüm['] dise eger yalan söylemekden şağınmaz ĩişi olursa sözine inanmayalar[,] ĩatı döğeler[,] depeleyeler[,] (108-b/11,12,13 – 109-a/1,2)

müsâfir muķīm kiřiye uymaķ dűrűstdűr[,] ammâ namâzın tamâm kıla[.] (109-a/5)

műsâfirűn namâzı każâya kalmış olsa muķīma uymaķ dűrűst degűldűr ammâ muķīm műsâfire uymaķ dűrűstdűr[,] vaķt namâzında daķı każâya kalmış namâzda daķı imâm műsâfir olsa selâm viricek muķīm űura[,] girű kalan namâzın tamâmlaya[.] (109-a/6,7,8,9)

abdest alan kiři teyemműm alan kiři teyemműm alana dűrűstdűr[;] ammâ İmâm Muķammed kıyında dűrűst degűl[.] (109-a/9,10,11)

eger űaşıla diyű korķmazısa her bir yirde kim imâmuñ imâmatı dűrűst olmaya kendű namâzı dűrűst olur[,] ammâ cemâ‘at namâzı dűrűst olmaz[,] ammâ İmâm Muķammed kıyında kendűnűn daķı dűrűst olmaz[.] (109-b/13 – 110-a/1,2,3)

űamında űursa imâma uysa imâmuñ ģâlın daķı bilse namâzı dűrűst olmaz[,] gerçi űam mescid űamina ulaŗmış olursa daķı dűkkânında dursa daķı imâma uysa űafa karıŗup namâzı dűrűstdűr[,] eger űafa karıŗup űurmazısa namâzı dűrűst degűl[.] (110-a/3,4,5,6,7)

kaĉan cemâ‘ate iriŗmese evinde ‘avratına yâ ģizmetkârına kılıvirse yâ ‘âkil oĝlancuķlarına kılıvirse cemâ‘at űevâbın bulur[,] ammâ bu ‘űzűr olmadın kılıvirse mekrűhdur[.] (110-a/8,9,10)

mescide gelse űafuñ kańķı azısa ol yanına űura[,] iki yanı daķı berâberise imâmuñ űaĝ yanına űura[.] (110-b/5,6)

her kim cemâ‘at terk itse bu ‘űzűrsűz fâsıķ olur ve űanuķlıĝı geĉmez[,] ta‘zűr vurmaķ vâcib olur[.] (111-a/2,3,4)

zűrâ cemâ‘at itdűĝi rűkű‘ farzdur[,] imâm itdűĝi nâfiledűr[.] (111-b/1,2)

bir kiři gelse evvel űafda yir bulmasa ard űafda kimse olmasa ĝűya bir adam gelince eger imâm rűkű‘ itmege yakın olsa adam daķı gelmese bir adamı űafdan ĉeke[,] yanına getűre yalnız űurmamaĝıĉun[.] (111-b/3,4,5,6)

bir kiři taģıyyâta otururken uyusa imâm selâm virdűkden űoñra uyansa taģıyyâtuñ girű kalanın oķıya[,] andan selâm vire[;] eger taģıyyâtuñ girű kalanın ne kađar kađduĝın bilmese selâm vire[.] (112-b/1,2,3)

eger üç ‘avrat biri biri yanına tursa er adama şaffi arasında üç kişi sağından üç kişi şolından üç kişi ardından tā āhir şaffa degin namāzları dürüst olmaz[,] girü kılmak gerek[.] (113-a/5,6,7)

ikinci şart oldur kim ol ‘avrat ‘ākıle ola[,] eger delü olursa adamlaruñ namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/1,2)

pes ‘avrat dağı başına kılsa er adam dağı başına kılsa biri biri yanına tursalar er adamuñ namāzı dürüst olur[;] yaħud namāzın bir rek‘atına irişememiş olsalar ‘avrat tursa ol irişmedigi namāzı kılsa imām selām virdükden soñra er adam dağı tursa girü imāma irişmedigi namāzı kılsa dağı ‘avrat yanına tursa kılsa namāzı fāsıd olmaz[.] (113-b/5,6,7,8,9)

dördüncü şart oldur kim kılduqları namāz rükū‘lu sücūdlu ola[,] eger cenāze namāzı olursa adamuñ namāzı dürüstdür[.] (113-b/13 – 114-a/1)

yidinci şartı oldur kim imām olsa uyan ‘avratuñ imāmatlığına niyyet itse gerek[;] eger niyyet itmediyse ‘avrat namāzı dürüst olmaz[,] er adamuñ dürüst olur[.] (114-a/7,8,9)

eger kılduğı namāz öyle namāzıysa yā yatsu namāzıysa ikinci rek‘ata secde itmiş olsa ikinci rek‘atı tamām ide[,] taħıyyāt oқыya[,] selām vire[,] andan imāma uya[;] eger üçüncü rek‘ata secde itmiş olsa namāzın tamāmlaya[,] nāfile niyyetine imāma uya[.] (114-b/3,4,5,6,7)

eger aħşam namāzı yā irte namāzı yā ikindü namāzı olsa mādām ki ekserin kılmadısa [-]şunuñ gibi kim irte namāzınuñ ikinci rek‘atına secde eylemiş olsa aħşam namāzınuñ ikinci rek‘atına ikindü namāzınuñ üçüncü rek‘atına secde eylemiş ola[-] namāzın bozmaya[,] tamāmlaya[,] nāfile niyyetine imāma uymaya[;] zīrā nāfile bu şüretlerde mekrūhdur[.] (114-b/7,8,9,10,11,12)

eger bir kişi sünnet kılı tırurken kāmēt getürseler iki rek‘at kıla[,] andan soñra imāma uya[.] (114-b/12,13)

eger evde sünnet kılmadın mescide gelse görse kim imām farzı kılıyor eger imām kıldığı irte namāzı olursa göre[,] eger sünnet kıılınca imām irte namāzın tamāmlamazısa irte namāzı sünnetin kıla[,] andan imāma uya[.] (114-b/13 – 115-a/1,2,3)

eger kendü sünnet kıılınca imām tamāmlarısa sünnet kıılmaya[,] imāma uya[.] (115-a/3,4)

eger imām kıla tırdığı farz öyle namāzı olursa sünnet kılmaya[,] imāma uya[,] selām virdüğinden şöıra tıra[,] ol kıduğı sünneti ödeye[,] gereğise evvelki sünneti kılsun gereğise şöırağı sünneti kılsun[,] ikisi dağı dürüstdür[.] (115-a/4,5,6,7,8)

eger imām kıldığı farz ikindü farzı yā yatsu farzıyısı sünnet kılmaya[,] imāma uya[,] ol kıalan sünneti ödemeye[;] eger rükū‘dayiken irişse ol rek‘ata irişmiş olur[,] ol rek‘atı imām rükū‘dayiken irişen birezcük elin bağılayup andan rükū‘a varmağı gerek[.] (115-a/9,10,11,12)

bir kışı and içse [‘]öyle namāzın cemā‘atla kılmayam[‘] dise ol namāzuñ āhır rek‘atına irişse andı hanīs olmaz[,] ammā cemā‘at sevābın bulur[.] (115-a/12,13 – 115-b/1)

eger imām rükū‘a varmadın ol girü kılkısa namāzı bātıll olur[,] ikileyin kılmamğı gerek[.] (115-b/3,4)

mescidde şu dökmek ve yağınlık itmek mekrühdür[.] (116-b/7,8)

nitekim zinā ideni öldürürler ammā bizüm kıyımızda [-]kim hanīfelerüz[-] öldürmek i‘tikādı yokdur[.] (120-b/1,2)

eger bir ‘uzuvdan eksük olsa yunmayan yiri yumayalar[;] eger şu bulunmasa teyemmüm alduralar[,] namāzın kıllalar[;] eger namāz kıldıklarından şöıra şu ele girse yuyalar[,] İmām Ebū Yūsufuñ bir sözince namāzın girü kıllalar[,] bir sözince kılmayalar[.] (132-a/12,13 – 132-b/1,2)

‘arabca bilmezse türkice du‘ā ide[,] yalvara[.] (139-a/12,13)

‘öşür alınur yirde olan kıovan balından ‘öşür alalar[,] harāc alınur yirde baldan nesne almayalar[.] (149-b/6,7)

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1. METİN

3.1.1. MUKADDİME-İ KUTBE'D-DİN 100a – 149b VARAKLAR ARASI ÇEVİRİ YAZI METNİ

[100-a]

1. eydür [‘]namâz kılan kişi namâzuñ içindeki farzlarından birisin unutsa
2. sonra aña eger ödemege yararsa ödeye[,] sonra secde sehvin ide[;]
3. eger ödemege yaramazsa namâzı bâtil olur[,] ikileyin kılmak gerek[‘][.] meşelâ
4. bir rek‘ atda kur‘ân okumaga unutsa eger secdeye itmedin aña
5. kur‘ân okıya[,] andan sonra secdeye vara[,] sonra secde sehvin ide[;]
6. eger secdeye varduğdan sonra kur‘ân okumadığın aña secde-
7. den kalkıp kur‘ân okımak olmaz[.] pes ol kur‘ân farzın
8. tedârük itmek mümkün olmadı pes namâz bâtil olur[.] eger rükū‘
9. itmege unutsa eger ol unuttığı rükū‘ ı ikinci secdeden öñdin
10. aña şura[,] rükū‘ ide[,] andan sonra iki kez secde ide[.]
11. zîrâ evvel itdiği secde ikileyin itmek gerek[.] andan sonra
12. secde sehvin ide[,] ammâ iki secde dağı itse rükū‘ itmedigün
13. andan sonra aña rükū‘ ı ikileyin itmek dürüst dürüst olmaz[,]

[100-b]

1. pes namâzı bâtil olur[.] bilgil ki kaçan evvelki taḥiyyâtda
2. ‘abduhū ve resūluhū didükden sonra eglense üçünci rek‘ ata şurmağa
3. gicirek şursa secde sehvin itmek gerek[.] eger añul okıcağ yirde katı okısa
4. bir uzun âyet kadarı yâ iki kısa âyet kadarı secde sehv itmek gerek[.]
5. ḥulâşada eydür [‘]ne deñlü az okısa secde sehv itmek gerek[‘][.] evvelki
6. taḥiyyâtı unıdup üçünci rek‘ ata şursa eger dizleri toğrulursa

7. oturmaya[.] zīrā evvelki taḥiyyāta oturmak vācibdür[.] üçünci
8. rek' ata ṭurmak farzdur[.] ṭurmağa yakın olıcaḡ otursa vācib
9. yerine getürmek için farz terk itmiş olur[.] ba' zılar anuñçun
10. dimişdür ki [']ṭurmağa yakın olduḡdan soñra otursa namāzı
11. bāṭıl olur['][.] eger ṭurmağa ḡaşd itse dizleri yirden ḡalkmаса
12. otursa secde sehvin itmeye[.] ba' zılar eydür [']ide dir['][.] ammā taḥiyyāta
13. oturmadın durduḡda elbette secde sehvi itmek [...] eger ikinci taḥiyyāta

[101-a]

1. oturmaḡı unudup bişinci rek' ata dursa eger secde itmedin añarsa
2. döne[.] taḥiyyāta otura[.] secde sehvin ide[.] eger bişinci rek' atıñ secdesin
3. itdükden soñra añarsa secdeden ḡalkup taḥiyyāta oturup selām
4. virürse cāizdür[.] ammā ḡıldıḡı namāz nāfile olur[.] bir rek' at daḡı
5. ḡatmak vācib degüldür[.] zīrā bişinci rek' atı ḡaşdıla başlamadı eger bir
6. rek' at daḡı ḡatup altı rek' at iderse daḡı yigdür[.] ammā farzı
7. ikileyin ḡılmaḡ gerek[.] eger ikinci taḥiyyāta oturduḡdan soñra yañılup
8. bişinciye ḡalksa eger secde itmedin añarsa taḥiyyāta otura[.]
9. selām vire[.] secde sehvin ide[.]zīrā selām virmek vācib idi[.]
10. yirinde itmedi eger bişinci rek' atıñ secdesin itdükden soñra
11. añarsa bir rek' at daḡı ḡıla[.] altı rek' at ola[.] taḥiyyāta otura[.]
12. selām vire[.] dört rek' atı farz ola[.] iki rek' atı nāfile ola[.] andan
13. soñra ḡaçan ṭuracaḡ yirde otursa oturacaḡ yirde ṭursa

[101-b]

1. yā farzlarıñ iki evvel rek' atında yā sünnetleriñ her rek' atında fātiḡa
2. oḡumaḡı yā fātiḡadan soñra sūre oḡumaḡı unutsa yā fātiḡa

3. sūresini iki kez oqısa yā evvel sūre oqısa andan fātiha
4. oqısa secde sehvin itmek gerek[.] eger tūturken taḥiyyāt oqısa
5. evvelki taḥiyyātı ‘abduhū ve resūluhūdan artuḡ oqısa secde sehvin
6. itmek gerek[.] Minyetü’l-Muşallīde eydür [‘]Ebū Ḥanīfeden rivāyetdür kim
7. bir ḥarf ḡadarı artuḡ oqısa ‘abduhū ve resūluhūdan soḡra secde
8. sehvin itmek gerek[‘][.] ammā ayruḡ yirlerde eydür [‘]allahümme şalli ‘ala muḡammedin
9. diyecek ḡadar arturmayınca secde sehvi vācib olmaz[‘][.] eger ḡunūt
10. oḡumaḡı unutsa rükū‘ dayiken añsa şaḡıḡ budur ki tūturup
11. ḡunūt oḡumaya[,] namāzın ḡıla[,] secde sehvin ide[.] eger tūrsa
12. ḡunūt oḡusa rükū‘ ın giri itmeye[.] eger rükū‘ dan ḡalḡduḡundan
13. soḡra añsa ḡunūt oḡumamak gerek[.] eger rükū‘ dayiken fātiha

[102-a]

1. sūre ḡoşmaduḡın añsa tūra[,] oḡıya[,] ba‘ zılar ḡıyında ol rükū‘ ı
2. ikileyin ide[,] ba‘ zılar ḡıyında itmeye[,] namāzın tamāmlaya[,] ḡıyında eydür
3. [‘]sūre oḡumaḡa unutsa rükū‘ a varıcaḡ añsa[,] tūrsa[,] oqısa
4. ol itdüḡi rükū‘ bozılır[,] ol rükū‘ ı giri itmese namāzı
5. dürüst olmaz[‘][;] ba‘ zılar eydür [‘]namāzı dürüst olur İmām Zūfer
6. ḡıyında[‘][;] ammā bizüm imāmlar ḡıyında dürüst olur[,] secde sehvi ide[.]
7. eger secdeye varduḡdan soḡra añsa ol rek‘ atıñ ḡur‘ānın
8. oḡımamıssa dönüp ḡur‘ān oḡumak yoḡdur[.] eger rükū‘ da yā secdede
9. yañılsa daḡı girü rükū‘ ya secde idecek deñlü tūrsa fikiritse
10. unutduḡını añmaḡıḡun secde sehvi itmek gerek[.] bir kişi imāma
11. uysa imām bir rek‘ at ḡıldıḡdan soḡra daḡı imām secde sehvi
12. itse eger imām sehvi itdüḡi evvelki rek‘ atdayısa kim ol uyan

13. kişi aña irişmedi uyana secde lāzım degül[,] eger ol uyduğı namāzda

[102-b]

1. sehv itdiyse uyana dağı lāzım olur[,] imāmıla secde sehvi itmese
2. namāz āhirinde secde sehvi ide[,] eger kendü dağı sehv itse ol başına
3. kılduğı namāzda ikisiçün bir secde yiter[,] ħulāşada eydür [‘’]lāhık
4. olan kiři secde sehvinde imāma uymaya[,] mesbūk olan kiři
5. uya yağud abdesti şına abdest almağa gide[,] ol abdestden
6. gelinceye ol uyanınca imām bir rek‘ at yā dağı artuğ namāzından kıla[,]
7. ol andan řoñra gele ve dađı mesbūk aña dirler ki imāma namāzun
8. evvelinden bile uymaya[,] imām bir rek‘ at yā dağı artuğ namāzından kılmış
ola
9. ol andan gele uya[,] pes mesbūk olan kiři imāma uya secde-i
10. sehv idicek imāmıla bile selām virmeye[,] eger namāz tamām olmaduğın
11. bilüp imāmıla bile selām virürse namāzı fāsıd olur[,] ikileyin kılmak gerek[,]
12. eger bilmeyüp virürse namāzı fāsıd olmaz[,] namāzın tamāmladuđdan řoñra
13. secde sehv ide[‘’] [;] ammā řerĥ-i Taĥāvīde eydür [‘’] eger mesbūk imāmdan

[103-a]

1. řoñra selām virdise yā öñdin virdise namāzı fāsıd olmaz[,] eger bile
2. virdise fāsıd olur ammā kaçan imām selām virse dağı secde
3. sehvi varıduđın řoñra aña mesbūk dađı durup namāzın ödemeye
4. ödemeye başlamış olsa eger mesbūk kılduğı namāzda secdeye varmadısa
5. dönüp oturup imāma uyup secde sehvin bile idüp andan şurup namāzın
6. kılmak gerek[,] eger secde itmiş olsa mesbūk ol kılduğı namāzı kıyup
7. imāma uymamak gerek[,] eger uyarsa namāzı fāsıd olur[,] belki mesbūk

8. namāzın tamāmlaya andan sonra secde sehvin ide[‘’][,] ammā Kitāb-ıŞalātda
9. eyitmiş [‘’]eger imāma uymayup namāzın tamāmlarsa dağı fāsıd olur[‘’] dimiş[.]
10. Kınyede eydür [‘’]mesbūk yañılsa imāmıla bile selām virse secde
11. sehvin itmek gerek[,] eger mesbūk kıalan namāzın kıılmađa durduđdan
12. sonra imām ańsa ki namāz secdelerinden birisin unutmış dađı
13. anı ödemegiçün secde itse mesbūk eger kııldığı namāzda secde

[103-b]

1. itmedise oturup secde itmekte imāma uysa gerek[,] eger uymazısa
2. namāzı fāsıd olur[,] eger mesbūk kııldığı namāzda secde itdise
3. kııldığı namāzı kıoyup imāma uymamağ gerek[,]zīrā kıoyup imāma uyarsa
4. namāzı fāsıd olur ammā bilgil ki secdeye varmadın imāma
5. uymayıcağ namāzı fāsıd olduğı anuñçundur kim imām birile vācib olduğı
6. yirde başına kııldı secdeye vardukdan sonra uyıcağ namāzı
7. fāsıd olduğı başına kıılmağ vācib olmışken kıoyup imāma uyduğıçun-
8. dur[‘’][.] bilgil ki fātiha sūresin tamām ođumadın ayruđ
9. sūre ođumađa başlasa fātihanuñ çođın ođumadısa secde sehvi lāzım degül[.]
10. Kınyede eydür [‘’]şahīh budur kim fātiha sūresinüñ çođın idicek
11. secde sehvi lāzım olur[‘’][,] ba‘ zılar eydür [‘’]bismillahi dimese secde sehvi
12. itmek gerek[,] ammā şol nesnelere kim anı işlemek bir ayruğ nesneye tabi‘
13. olduğıçundur anı terk itmegile secde sehvi lāzım olmaz namāz

[104-a]

1. ortasındađı tekbīr ve tesbīhler gibi subhāneke ve eūzü ođumađ gibi[,]
2. ammā bayram tekbīrlerinden birisin unutsa namāz evvelinde yā āhirinde

3. getürme secde sehvin itmek gerek  ur' n o urken secde  yetin
4. o ısa yirinde secde itmese secde sehvin itmek gerek[''][.] Eb  Y sufdan
5. ba' zılar  yle riv yet itmi  kim ['']evvel rek' atde o uduğı  ur' nı ikinci
6. rek' atde gir  o ısa secde sehvi l zım olur[,] f ti a s resin
7. iki kez o ısa secde sehvi v cib deg l[,] ta ıyy tı o umağa unutsa
8. secde sehvi itmek gerek[''][,]  ul  ada ve  ınyede eger r k ' da y  secdede
9. y  ta ıyy ta oturmı ıkan  ur' n o ısa secde sehvi itmek gerek[,] Mecma' a  er inde
10. eyd r ['']eger ta ıyy t o ısa  r   ururken y  r k ' da y  secdede iken
11. secde sehvi l zım olmaz[''][:] amm   ul  ada eyd r ['']eger ta ıyy ta oturıcak
12. ta ıyy tı o ısa andan  ur' n o ısa secde sehvi v cib olmaz[''][,]  a an
13. nam z n farzların[,] v ciblerin[,] s nnetlerin[,] m stecerlerin bilse  ve nam zı

[104-b]

1. ve nam zı f sid idenleri ve mekr h idenleri bilse  nam zı nice  ılma 
2. gerek ki tam m ola[,] amm  dağı ge ez olmağı un nam zı nice  ılma  gereki-
3. d ğin tertibce bild rel m[,] bilgil ki evvel nam z  ılmağa niyyet itmek[,]  ıldığı
4. nam z  ankı nam zıduğın bilmek[,] dağı anı  ılma  dilemek[,]  ıbleye y nelmege dilemek[,]
5. eger im mısa cem ' atde avrat varısa 'avrata im mudığına niyyet
6. itmekd r[,] diliyle demek sevg l d r Ta rı Ta'  l   azretinde[,] bazı 'ulema
7. eyd r ['']diliyle demek bid' atdur[,] illa meger diliyle dimeyince g nlin d lend rmeye[''][,]
8. eger  ıldığı s nnet olursa ['']niyyet itd m nam z  ılmağa[''] yiter[,] eger  ıldığı vitirse

9. [‘]niyyet itdüm vitir namāzın kıılmağa[‘] diye[,] eger farz namāzısa [‘]niyyet itdüm
10. işbu öyle namāzın yā ikindü namāzın kıılmağa[‘] diye[,] kaç rek‘ atidügin
11. dimek hācet degül[.] eger cenāze namāzın kıılursa niyyet itdüm namāz kıılmağa
12. Tañrı Ta‘ālāyıçun ve du‘ā itmege işbu ölüyiçün[.] andan şöıra
13. bilgil ki kaçan namāzun tamāmlasañ selām virmedin durup bir namāz

[105-a]

1. kıılsañ niyyet idüp elüñ kıaldurup allāhu ekber dimedin dürüstdür[.]
2. gerekise farz namāzın tamāmlaya nāfileye niyyet ide[,] gerekise nāfileyi tamāmlaya
3. farza niyyet ide[,] gerekise vaqt namāzın tamāmlaya kaçāya niyyet ide[;]
4. zīrā namāzda elin kıaldurup allāhu ekber dimek şartdur[.] bizüm kıatumuzda
5. bir şart birkaç namāzda yiter[,] zīrā namāzun şartudur[;] ammā İmām Şāfi‘ī
6. kıyında rükū‘ dan pes her namāzda elin kıaldurup allāhu ekber dimek gerek[.]
7. bir namāzı tamāmlayup elin kıaldurmayup allāhu ekber dimedin ayruķ namāz
8. kıılmaķ dürüst degül Şāfi‘ī kıyında[.] andan şöıra bilgil ki niyyet
9. itdükden şöıra iki elin başı beraberine ilede[,] baş barmaķların kıulağı
10. yumşaqınıñ altına ilede[,] koya[,] barmaķların açā[,] allāhu ekber diye[,] elin
11. ilede[,] göbegi altına bağlaya[,] sağ elin şol eli üzerine kıoya[,] sağ
12. elinüñ şırça barmağıla yanındağı barmağın dağı baş barmağın
13. şol bilegi altından bağlaya girü kıalan barmaķların şol bilegi üzerine uzada[,]

[105-b]

1. elin kıatı serpmeye[,] tā ki varup öñinden yaña uzamaya[,] ellerin
2. ardından yaña çekmeye[.] ‘avrat kışı iki elin omuzı berāberine ilede[,]

3. allāhu ekber diye[,] elin göğüsü üzerine bağlaya ammā ellerin yiñi içine koya[,]
4. inerken çıkarken ellerin açmaya[,] zīrā iki eli bir ‘uzvun rub‘ ı kadarı
5. vardur açılıcağ namāzı dürüst olmaz[,] evlā oldur ki eline bir destüvāne
6. gibi geye, elleri görünmeye, ayakların dağı göstermeye[,] İmām Ebū Hanīfenün
7. bu sözince ayağı görünicek namāzı dürüst degül[,] elin bağladuğdan soñra
8. sübhāneke oқыya[,] andan e‘uzü oқыya[,] eger imāma uysa ebsem tura
9. ayruğ nesne oқımaya[,] İmām Muğammed kıyında e‘uzü oқumazsa kayırmaz[.]
10. eger kendü imāmısa yā başına kılursa anlaruñ ardınca bismillahu oқыya[,]
11. fātiha oқыya[,] andan kıur‘ān oқыya[,] ammā bilgil ki sübhāneke ve e‘uzü ve bismillahu
12. oқыyıcak añul oқыmak gerek evvelinde[,] ancak girü kalan rek‘ atlerde bismillahu
13. oқыya ve kıur‘ān oқыya[,] andan soñra rükū‘ a vara[,] iki elin dizi üzerine

[106-a]

1. barmağların aça[,] rükū‘ da şol kadar eglene kim arçası dübdüz ola kim
2. şöyle düz ola kim çanāğıla şoқusalar tura ammā başı dağı arçasından
3. aşāğā itdürmeye belki başıyıla arçası berāber ola[,] rükū‘ dayıken
4. üç kez ya biş kez [‘]sübhāne rabbiye‘l-‘azīm[‘] diye[,] andan soñra rükū‘ dan
5. kıalkarıken [‘]allāhu ekber[‘] diye[,] [‘]semi‘ allāhu limen ħamide allāhu ekber[‘] diye[,]
6. [‘]rabbenā leke‘l-ħamdu[‘] diye[,] eger başına kılursa ikisin dağı bile diye[,] rükū‘ dan
7. kıalkıcağ avadan toğrıla[,] andan soñra [‘]allāhu ekber[‘] diye[,] secdeye vara[.]

8. inerken evvel iki dizin kıoya[,] andan iki elin kıoya[,] başı berāberinen
9. barmaqlarınun arasın açmaya[,] kıolların yire dōşemeye[,] belki kıolların
10. yukarı kıaldura[,] şol kadar kim altından kedi geçe doğunmaya[,] kıarnın
11. dağı kıaldura[,] avadan yukarı uyluğı üzerine dōşemeye[,] alnın burnın
12. yire degüre[,] dūlbendin yā ũskūfin alnından kııyıra gidere secde
13. iderken[,] ammā eliyle kııyırmaya[;] zīrā namāzda a‘zasın depretmemek gerek

[106-b]

1. namāzı maşlahatından ziyāde iş için[,] zīrā eger dūlbendin yā ũskūfin
2. alnından gidermedin secde eyleyse eger alnı yirūñ kıatılığın
3. kıuyamazısa namāzı dūrūst olmaz[,] eger kıuyarsa dūrūst olur[;] ammā
4. mekrūh olur[,] andan şoñra bilgil ki eger kıalıñ dōšek kıalıñ nađalı
5. gibi nesne üzerine secde eylese kim içinde kıalıñ panbuđ yā kıalıñ yūñ
6. ola alnın başduđça aşıđa gide yirūñ kıatılıđın kıuymaya namāzı dūrūst
7. olmaz[,] secdedeyiken ũç kez ya biş kez [‘’]sūbhāne rabbiye ʾl-‘alā[‘’] diye[.]
8. secdedeyiken ayağı barmaqların kııbledin yaña yōnelde[,] andan şoñra allāhu ekber
9. diyūben kıalkıa[,] otura[,] girū secdeye vara[,] ‘avrat kıişi dađı er adam gibi
10. ide[;] ammā secdedeyiken kıolların yire dōşeye[,] yukarı kıaldurmaya[,] andan
11. şoñra ikinci secdeden kıalkıa[,] evvel başın kıaldura[,] yire kıayanmadın
12. kıuru gele[,] ikinci rek‘atda dađı eyle ide[,] kııla[,] ammā bildūn ki evvel rek‘atdan
13. artuđ rek‘atda sūbhāneke ve e‘uzū okıamazlar[,] [‘’]bismillahi errahim[‘’]

[107-a]

1. dirler[,] fātiha ve kıur‘ān okırlar[,] ikinci rek‘atı kııldığdan şoñra
2. ayağın dike[,] iki uyluğı üzerine kıoya[,] barmaqların uzada[,]

3. taḥiyyāt oқыya ‘abduhū ve resūluhūya degin[.] ammā her bir namāzuñ aḥīr
4. taḥiyyātında geregise iki rek‘ at namāz olsun geregise üç
5. rek‘ at olsun geregise dört rek‘ at namāz olsun taḥiyyātuñ
6. şalavātın daḥı bile oқыya[.] ardınca peygamberden işidilmiş
7. du‘ālardan oқыya[;] ammā ol oқuduğı du‘ā şalavātdan uzun
8. olmaya[.] aşağı du‘ā bābında bildürevüz taḥiyyātı ve şalavātı ve du‘āyı
9. nice oқыmaq gerekidügin[.] ‘avrat taḥiyyāta oturucaқ şol ayağı üzerine
10. otura[.] iki ayağın ııkara[.] selām viricek eger imām olursa sağı
11. yanına ve şol yanına selām viricek cemā‘ ata ḥāzır olan firiştelere
12. niyyet eyleye[;] ammā imāma uymış cemā‘ at olursa selām viricek
13. imām kañkı yanında olursa ol yanına selām viricek imāma daḥı bile niyyet eyleye[.]

[107-b]

1. bundan şoñra bilgil ki imām olan kişi fātiḥa oқuduқdan şoñra
2. қur‘ānı üç āyet yā biş āyet oқuya[.] eger cemā‘ atda za‘īf kişi varısa
3. қoca gibi yā işine iver kişi gibi rükū‘ da secdede tesbīḥi
4. biş kez ide[.] eger başına қılursa ne deñlü geregise çok oқыya қur‘ānı[.]
5. rükū‘ da secdede tesbīḥleri üç kez yā biş kez yā yidi kez yā toқuz
6. kez diye[.] farzlaruñ iki evvelki rek‘ atdan artuğında fātiḥadan artuқ
7. nesne oқımaya[.] girü қalan namāzlaruñ her rek‘ atında elbette fātiḥadan
8. şoñra қur‘ān oқыmaq vācibdür[.] bundan şoñra bilgil ki sünnetleri
9. evde қılıp andan şoñra varup farzları imāmıla қılmaq yigdür[.] tā ḥattā
10. eydüp тұрурлар ki aḥşām namāzınuñ farızasın imāmıla қıldıқdan şoñra
11. sünnetin varup evde қılmaq yigdür[.] eger ma‘nī olup қılmayam dirse mescidde
12. қıla[.] eger farzdan ve sünnetden ayruқ namāz қılса dört rek‘ atda bir selām

13. virmek evladur İmām Ebū Ḥanīfe kıyında[.] ammā İmām Ebū Yūsuf ve Muḥammed

[108-a]

1. kıyında gündüz kılıcağ dört rek' atda bir selām vire[.] gice kılıcağ iki rek' atda
2. bir selām vire[.] bir selāmla dört rek' atdan artuğ kılmaya[.] İmām Ebū Ḥanīfe
3. kıyında gice kılıcağ sekiz rek' atda bir selām virmek dürüstdür[.] faşıl
4. bu faşılta imām ve cemā' at ve mescid hükmin bildürelüm[.] hulāşada eydür
5. [']cemā' atla kılmak namāzı peygāberüñ ulu ve görklü sünnetidür['] [.]
6. şevābı yigirmi yidi kez başına kılmak degüldür[.] pes cemā' at birle
7. kılmaga güci yitmese terk itse namāzı nākış olur[.] Kınyede eydür [']cemā' at
8. farz-ı kifāyedür Ṭahāvī ve Gerḥī ve ba' zı fuḳahā kıyında[.] ammā
9. Dāvud bin İşfahānī ve Aḥmed bin Hambel ve ba' zı şahābe kıyında
10. farz-ı 'ayndur['] [.] pes cemā' atla kılmak mutaşavver olsa mü'ezzın
11. avāzı işidilmek birle başına kılmak dürüst degüldür[;] ammā imāmatlık
12. iden kişi kur'anı dürüst oğumak gerek[.] namāzun mecmū' ı aḥkāmların
13. bilmek gerek[.] andan giri zāhid gerek[.] ulu günāhlardan şaḳınır kişi gerek[.]

[108-b]

1. iki kişi olsa bu didiğümüz nesneler ikisinde daḫı olsa ḳanḳısı
2. din 'ilmin artuğ bilse imāmlığı ol ide[.] eger ikisinüñ daḫı 'ilmi berāber
3. olsa ḳanḳısının zühdi ve müslimānlığı artuğısa ol kılmak yigrekdür[.]
4. ikisi daḫı müslimānlığında berāber olsa ḳanḳısı yaşluysa ol kıla[.]
5. yaşda daḫı berāber olsa ḳanḳısının nesebi ve aşlı uluysa ol kıla[.]
6. eger ikisinün daḫı aşlı ve nesli berāberse ḳanḳısının yüzi şulıyısı
7. hulḳı gökceğise ol kıla[.] eger hulḳda daḫı berāber olsa ḳanḳısın

8. cemā' at dilerse ol kıla[,] evlā budur[.] kuluñ ve gözsüzüñ ve zinādan
9. toğan ođlanuñ ve fāsıkuñ ve ehl-i bid' atuñ ve ehl-i bid' at işleyenüñ
10. kemħa geymek gibi ve kılağına küpe geçürmek gibi imāmatlıđı mekrühdur[.]
11. iki kişi olsa müslimānlıđda berāber olsa ve 'ilimde dağı kıur'anı birisi
12. yig bilse yigrek okıyānı kıosalar cemā' at birin imām idinseler kim kıur'an bilmez
13. yaramazlığ itmiş olurlar dağı bir imām eyitse ['']ben size bir ay abdestsüz

[109-a]

1. namāz kılıvirdüm[''] dise eger yalan söylemekden řaķınmaz kişi olursa sözine
2. inanmayalar[,] kıatı döğeler[,] depeleyeler[.] eger zāhid kişiye kim tonuma
3. arısuz nesne degmiş bilmemişem dirse namāzların döndereler[.] kıur'an
4. bilmez kişi dilsüze uymağ dürüst degül ammā dinsüz kıur'an bilmeze uymağ
5. dürüstdür[.] müsāfir muķīm kişiye uymağ dürüstdür[.] ammā namāzın tamām kıla[.]
6. müsāfirüñ namāzı kıazāya kıalmış olsa muķīma uymağ dürüst degüldür
7. ammā muķīm müsāfire uymağ dürüstdür[.] vaķt namāzında dağı kıazāya kıalmış
8. namāzda dağı imām müsāfir olsa selām viricek muķīm tura[,] giri
9. kıalan namāzın tamāmlaya[,] örü tırurken kıılan 'özri olup oturup
10. kıılana uymağ dürüstdür[.] abdest alan kişi teyemmüm alan kişi teyemmüm alana dürüstdür[;]
11. ammā İmām Muħammed kıyında dürüst degül[.] öyle kıazāsın kıılan ikindü kıazāsın
12. kıılana uymağ yā cum'a namāzın kıılana uymağ ve dünki öyle kıılan bugünkü
13. öyle kıılana uymağ dürüst degüldür[.] bir kişi eyitse ['']iki rek' at namāz baña nezr olsun['']

[109-b]

1. dise bir kişi dağı eyitse [‘’]iki rek‘ at namāz saña dağı nezr olsun[‘’] dise
2. birisi birisine uysa kılsa dūrüst degül[.] eger birisi dađı eyitse
3. [‘’]ölsen nezr itdügün namāz baña dağı nezr olsun[‘’] dise birisi
4. birisine kılvirseñ dūrüstdür[.] bir kiři eyitse [‘’]iki rek‘ at namāz nezrüm
5. olsun[‘’] dise birisi dağı and içse [‘’]v’allahı iki rek‘ at namāz kılam[‘’] dise
6. and içen nezr idene uysa dūrüstdür[.] nezr iden and içene uysa
7. dūrüst degüldür[.] iki kiři dađı and içse namāz kıлмаға birisi birisine uysa
8. dūrüstdür teťavvu‘ kılan uyduđı gibi[.] ammā ikisi teťavvu‘ namāz kıлмаға
9. başlasa ikisi dađı bozsa birisi birisine uysa dūrüst degüldür[.] ammā
10. bir kıavm imāma uysa teťavvu‘ namāz kıлмақda dađı girü bozsalar anı
11. ödemekte ba‘ zısı ba‘ zısına uysa dūrüstdür[.] lāhık lāhıқа mesbūk
12. mesbūқа imāmlık itmek dūrüst degül[.] kıan almıř kıolın bađlamıř
13. kıan aldurmayana imāmlık itmek dūrüstdür[.] eger şaşıla diyü kıorқmazısa

[110-a]

1. her bir yirde kim imāmuñ imāmatı dūrüst olmaya kendü namāzı dūrüst
2. olur[.] ammā cemā‘ at namāzı dūrüst olmaz[.] ammā İmām Muđammed kıyında
3. kendünün dađı dūrüst olmaz[.] řamında řursa imāma uysa imāmuñ
4. ĥālın dađı bilse namāzı dūrüst olmaz[.] gerçi řam mescid řamına
5. ulaşmış olursa dağı dükkānında dursa dağı imāma uysa
6. řafa kıarışup namāzı dūrüstdür[.] eger řafa kıarışup şurmazısa namāzı
7. dūrüst degül[.] eger imāma uysa müsāfir midür yirlü midür bilmeşe namāzı
8. dūrüst degül[.] kıaçan cemā‘ ate iriřmeşe evinde ‘avratına yā ĥizmet-

9. kârına kılvirse yâ ‘âkıl oğlançuklarına kılvirse cemâ’ at
10. şevâbın bulur[,] ammâ bu ‘özür olmadın kılvirse mekrûhdur[,] bir kişi
11. başına namâz kılsa fâtiha oğduğdan şoñra bir kişi gelse uysa
12. fâtiha sûresin ikileyin kıtı oğıya[,] Kıatın eydür [‘]imâma uymış
13. kişi şek itse imâm üç rek’ at mı kıldı yoğsa dört rek’ at mı kıldı bilmese

[110-b]

1. namâzı şoñra ikileyin kıla[‘’][.] iki imâma uysa imâm namâzuñ ba’ zısın
2. kıldığdan şoñra [-]ammâ birisi bilmese ki imâm selâm virdigünden şoñra irişmedügi
3. namâzı girü kılamak gerekdigün yağud bilmese kaç rek’ ata irişmedügin dağı ol
4. bir yoldaşın gözetse kim nice kılursa ol dağı eyle kıla[-] namâzı dürüst olmaz[.]
5. mescide gelse şafuñ kınkı azısa ol yanına tura[,] iki yanı dağı berâberise
6. imâmuñ sağ yanına tura[,] cemâ’ at birden artuğ olıcağ ayağı imâm
7. ayağından girü gerek[.] eger cemâ’ at uzun olup imâm kışacuğ olup
8. başı imâm başından ilerü geçerse dağı dürüstdür namâzı[,] eger ‘avrat dağı
9. imâma uyup başı imâm başından ilerü dağı geçerse dürüstdür[,] ayağı
10. imâm ayağından girü olıcağ[;] ammâ böyle olıcağ[:] imâmun kendü ‘avratı gerek[.]
11. yâ kendü yâ nikâhı helâl olmaz[,] hışmı gerek[.] bilgil ki ayağı ilerü olup
12. girü olmağdan itibâr inciginedür[,] eger baldurları imâm baldurından ilerü
13. olursa namâzı dürüst olmaz[.] hulaşa sözi tamâm oldı[.] Kınyede

[111-a]

1. eydür [‘]kıaçan kıtı yağmur olsa yâ kıtı şovuk olsa yâ kıtı kıarañulıđ
2. olsa cemâ’ ate varmamağa ‘özür olur[‘’][.] her kim cemâ’ at terk itse

3. bu ‘özürsüz fâsık olur ve şanuklığı geçmez[,] ta‘zîr vurmağ
4. vâcib olur[,] kınşularını söylemese naşîhat itmese günâhkâr olur[,] kendü
5. maħallesi mescidin terk idüp ayrığ mescide varmaya[,] ol mescid
6. imâmı tağvâsı artuğurağ olduğıçun imâm ol mescid imâmı va‘zu
7. ve naşîhat dağı itse anda varmağ yigrekdür[,] iki dürlü şevâb ħâşıl
8. olmağıçun bir kişi gündüz fiğha meşğül olsa cimâ‘atıla namâz
9. kılmağa gelmese şanuklığı geçmez[,] ba‘zılar eyitdi [‘’]eger ba‘zı vağt
10. gelüp ba‘zı vağt gelmezse şanuklığı düüstdür[‘’][.] bir imâmıla rükû‘ da
11. ve sücûdda dölenmese tiz tiz itse anı kóvup ayrığ mescide varmağ
12. yigrekdür[,] imâm kúnüt okımağa unutsa rükû‘ a varsa cemâ‘at bile
13. rükû‘ eylemese imâm tursa kúnüt okısa girü rükû‘ a varsa

[111-b]

1. cemâ‘at dağı uysa cemâ‘at namâzı fâsid olur[,] zîrâ cemâ‘at
2. itdüğü rükû‘ farzdur[,] imâm itdüğü nâfiledür[,] farzı nâfileye
3. uydurmağ düüst degüldür[,] bir kişi gelse evvel şafda yir bulmasa ard
4. şafda kimse olmasa güya bir adam gelince eger imâm rükû‘ itmege
5. yakın olsa adam dağı gelmese bir adamı şafdan çeke[,] yanına getüre
6. yalıñız tırmamağıçun[,] ba‘zı ‘ulemâ eydür [‘’]yalıñuz tıra[,] adam çeküp
7. şafdan yanına getürmeye[,] zîrâ bizüm zamânımızda ħalkıñ çoğı
8. câhildür[,] çekicek namâzından çıkar[‘’][.] kaçan ön şafda yir olsa ard
9. şafı yarup ilerü geçmek gerek[,] şafıla imâm ortasında ırmağ ya göl
10. olsa büyüklüğü şol kadar olsa kim murdâr nesne düşüp anı murdâr
11. eylemeye uymağ düüst degüldür İmâm Ebü Yūsuf kıyında[,] Ebü Ħanîfeden
12. dağı böyle rivâyet olmışdur[;] ammâ İmâm Muħammed kıyında cemâ‘atuñ
13. namâzı düüstdür[,] meger kim şol kadar ırmağ ola kim uvağ gemiler

[112-a]

1. yöriye üzerinde[,] şahīḥ budur kim imām ‘avratlara imāmatlığına niyyet
2. itmeyicek namāzı dürüst olmaz[,] ‘avratlar ḥāzır degüldigin imāmatlığına
3. niyyet itse soñra ‘avratlar gelse uysa ba‘ zılar eydür [‘]dürüstdür[‘][,]
4. ba‘ zılar eydür [‘]dürüst degül[‘][,] imām abdestsüz kıldığın bilse soñra
5. mümkün olduğu kadar kişiye eyde[,] ba‘ zılar eydür [‘]eyitmek lâzım degül[;]
zīrā
6. yañılup kıldı[,] yañılup kıлмақ ‘afv olmışdur[‘][,] bir kişi terāvīḥ imāmıla
7. kılmasa vitri vācibise imāmıla kılsa dürüstdür[,] ba‘ zı ‘ālimler eydür
8. [‘]kaçan bir kişi yatsu farzın ramazānda imāmıla kılmasa vitri
9. imāmıla kıлмақ dürüst degüldür[‘][,] ba‘ zılar eydür [‘]ba‘ zısın imāmıla kılsa
10. vitri dağı imāmıla kılsa dürüstdür[‘][,] ba‘ zılar eydür [‘]dürüst
degüldür[‘][,]
11. bir kişi yatsu farīzasın kılmadın mescide girse görse kim imām
12. terāvīḥ kıla durur yatsu farīzasın kıla[,] andan imāma uya[,] terāvīḥüñ
13. қаланın ödeye[;] ba‘ zılar eydür [‘]ödemeye[,] uya[‘][,] zīrā cemā‘atsuz
terāvīḥ kıлмақ dürüst degüldür[,]

[112-b]

1. bir kişi taḥiyyāta otururken uyusa imām selām virdükden soñra uyansa
2. taḥiyyātuñ girü қаланın oқыya[,] andan selām vire[;] eger taḥiyyātuñ girü
қаланın
3. ne қadar қалduğın bilnese selām vire[,] mescid ṭamı üstinde namāz kıлмақ
mekrūhdur[,]
4. bir kişi terāvīḥ kılurlar şandı[,] uydı[,] gördi kim vitir namāzıymış bir rek‘ at
5. dağı kıla selām virdüğinden soñra dört rek‘ at olmağıçun[,] eger kılmazısa

6. dağı kayırmaz[,] nesne lâzım olmaz[,] ‘avratlar cemâ‘ at olup birisin
7. imâm eylemek mekrûhdur[,] eger mekrûhiken cemâ‘ at olursa imâmları
8. ortalarında tura[,] yigit ‘avrat gelse er adam cemâ‘ atına uymak
9. mekrûhdur[;] ammâ çarı ‘avratlar gelüp öyle namâzına yâ ikindü namâzına
10. uyarsa dürüstdür[,] mekrûh degül[,] ammâ ‘avratlar gelüp uyıcağ ard şafda
11. tırmağ gerek[,] gelüp er adamlar arasına çarışmamağ gerek[,] eger gelüp er adamlar arasına
12. girürse ol er adamuñ namâzı dürüst olmaz eger ol er adam kendü
13. ıışımı ya kendü evi dağı olursa[,] pes bilgil ki kaçan bir ‘avrat

[113-a]

1. gelse erenler arasında tursa iki yanında tıranuñ ve bir ardında
2. tıranuñ namâzı dürüst olmaz[,] eger ‘avrat biri biri yanında tursa
3. er adam şaffi arasında iki kişi sağ yanına tırandan ve iki kişi
4. şol yanına tırandan ve iki kişi çağ ardında tırandan namâzı
5. fâsid olur[,] eger üç ‘avrat biri biri yanına tursa er adama şaffi
6. arasında üç kişi sağından üç kişi şolından üç kişi ardından
7. tâ âhir şaffa degin namâzları dürüst olmaz[,] girü kılmak gerek[,] ammâ namâzı
8. dürüst olmamağıñ yidi şartı vardır[,] eger yidi şartdan biri
9. eksük olursa ol er adamlarıñ namâzı dürüst olur[,] yidi şartun
10. birisi oldur kim ol er adamlar arasında olan ‘avrat şöyle olsa
11. gerek kim aña er adam imrenmiş ola eger gökçek kızcığaz olursa kim
12. er adam aña imrenmemiş ola namâz kılanlarıñ namâzı dürüst olur[,]
13. kimsenüñ namâzı bâtıll olmaz[,] ammâ çarı olursa kim kimse aña imrenmez ola namâzı fâsiddür[,]

[113-b]

1. zīrā yigidken imrenürlerdi[.] ikinci şart oldur kim ol ‘avrat ‘ākıle
2. ola[,] eger delü olursa adamlaruñ namāzı fāsıd olmaz[.] üçünci
3. şart oldur kim ‘avrat kılduğı namāzıla er adamlar kılduğı namāz bir ola[.]
4. bir olduğı oldur kim ol kıldurdukları namāz bir imāma uymış ola[.]
5. pes ‘avrat dağı başına kılsa er adam dağı başına kılsa biri biri
6. yanına tursalar er adamuñ namāzı dürüst olur[;] yağud namāzın bir rek‘ atına
7. irişememiş olsalar ‘avrat tursa ol irişmedigi namāzı kılsa imām
8. selām virdükden soñra er adam dağı tursa girü imāma irişmedigi
9. namāzı kılsa dağı ‘avrat yanına tursa kılsa namāzı fāsıd olmaz[.]
10. zīrā kılduğları namāzda imāma uymış olmazlar[.] ammā lāhık
11. olsalar bu şüretde namāzı fāsıd olur er adamuñ[.] zīrā ol kılduğ-
12. ları namāzda imāma uymış gibi olur[,] anuñıçundur kim ol kılduğlarında
13. qur‘ān oqımazlar[.] dördünci şart oldur kim kılduğları namāz rükū‘ lu

[114-a]

1. sücüdli ola[,] eger cenāze namāzı olursa adamuñ namāzı dürüstdür[.]
2. bişinci şart oldur kim ikisi dağı bir yerde gerek[,] eger ‘avrat aşağa
3. tursa er adam yukaru tursa ol yirüñ yüksekligi adam boyınca
4. olsa namāzı dürüst olur[,] zīrā ‘avratıla bir yerde tırmamış olur[.]
5. altıncı şartı oldur kim ortalarında nesne olmamağ gerek[,] eger ‘avratıla
6. er adam ortasında bir eyer qaşı denlü nesne olsa namāzı bātıll
7. olmaz[.] yidinci şartı oldur kim imām olsa uyan ‘avratuñ imāmatlığına
8. niyyet itse gerek[;] eger niyyet itmediyse ‘avrat namāzı dürüst olmaz[,]
9. er adamuñ dürüst olur[.] ammā bilgil ki bir kişi imāma uymışken
10. bir ‘avrat gelse yanına tursa er adam eliyle işāret itse

11. [‘’]giri tur[‘’] dise girü gitmese şafda dağı olmasa kim vara[,] bu er adam
12. anda ura[,] ‘avratuñ namāzı dūrüst olmaz[;] er adamuñ dūrüst olur[.]
13. bundan Őoñra bilgil ki bir kişi farz namāzın kılmağa başlasa dağı

[114-b]

1. mü ’ezzin kāmēt getürse eğer kıldığı namāzda dağı secdeye varmamış
2. olsa namāzın koya[,] vara[,] imāma uya[;] zīrā imāmıla kılmağ Őevābı
3. başına Őevābından yigirmi derece artuğdur[.]eğer kıldığı namāz öyle
4. namāzıyısa yā yatsu namāzıyısa ikinci rek‘ ata secde itmiş olsa
5. ikinci rek‘ atı tamām ide[,] tađıyyāt oğıya[,] selām vire[,] andan imāma
6. uya[;] eğer üçüncü rek‘ ata secde itmiş olsa namāzın tamāmlaya[,]
7. nāfile niyyetine imāma uya[.] eğer ađřām namāzı yā ırte namāzı yā ikindü
8. namāzı olsa mādām ki ekserin kılmadısa [-]řunuñ gibi kim ırte namāzınuñ
9. ikinci rek‘ atına secde eylemiş olsa ađřām namāzınuñ ikinci rek‘ atına
10. ikindü namāzınuñ üçüncü rek‘ atına secde eylemiş ola[-] namāzın bozmaya[,]
11. tamāmlaya[,] nāfile niyyetine imāma uymaya[;] zīrā nāfile bu şüretlerde
12. mekrühdur[.] eğer bir kişi sünnet kılı ururken kāmēt getürseler iki rek‘ at
13. kıla[,] andan Őoñra imāma uya[.] eđer evde sünnet kılmanın mescide gelse

[115-a]

1. görse kim imām farzı kılıyor eğer imām kıldığı ırte namāzı
2. olursa göre[,] eğer sünnet kılınca imām ırte namāzın tamāmlamazısa
3. ırte namāzı sünnetin kıla[,] andan imāma uya[.] eğer kendü sünnet
4. kılınca imām tamāmlarısa sünnet kılmaya[,] imāma uya[.] eğer imām
5. kılaurduğı farz öyle namāzı olursa sünnet kılmaya[,] imāma
6. uya[,] selām virdüğinden Őoñra ura[,] ol oduğı sünneti ödeye[,]

7. gerekise evvelki sünneti kılsun gerekise şoñrağı sünneti kılsun
8. ikisi dağı dürüstdür[.] eger imām kıldığı farz ikindü farzı
9. yā yatsu farzıyısa sünnet kılmaya[.] imāma uya[.] ol kalan sünneti
10. ödemeye[;] eger rükū‘ dayiken irişse ol rek‘ ata irişmiş
11. olur[.] ol rek‘ atı imām rükū‘ dayiken irişen birezcük elin
12. bağlayup andan rükū‘ a varmak gerek[.] bir kişi and içse [‘]öyle
13. namāzın cemā‘ atıla kılmayam[‘] dise ol namāzuñ āhır rek‘ atına irişse

[115-b]

1. andı hanīs olmaz[.] ammā cemā‘ at şevābın bulur[.] imāma uyan kişi
2. rükū‘ a yā secdeye imāmdan öñdin inse namāzı mekrūh olur[.]
3. eger imām rükū‘ a varmadın ol girü kılksa namāzı bātıl olur[.]
4. ikileyin kılmak gerek[.] bundan şoñra bilgil kim hūlāşada eydür
5. [‘]birkaç nesnelere vardur ki imām ol nesneyi işlemeyicek cemā‘ at
6. dağı işlememek gerek[.] ol nesne kim imām işleyicek cemā‘ at işlememek
7. gerek[.] oldur kim imām kunūt okımayıcağ cemā‘ at dağı okımamak
8. gerek[.] imām bayram namāzı tekbirlerin unutsa getürmece cemā‘ at dağı
9. getürmece gerek[.] imām namāz ortasındağı taḥiyyāta oturmasa gerek[.]
10. imām secde ayetin okısa secde eylemese cemā‘ at dağı eylememek gerek[.]
11. imām secde sehvin itmese cemā‘ at eylememek gerek[;] ammā ol nesnelere kim
12. imām idicek cemā‘ at itmemek gerek[.] birisi oldur kim imām bir secde
13. artuğ itse cemā‘ at itmemek gerek[.] ikincisi oldur kim imām bayram

[116-a]

1. tekbirlerin artuğ itse şol kadar kim hīç bir mezhebde ol kadar
2. tekbir itmek dürüst olmaya cemā‘ at ol tekbir getürmeye[.] birisi dağı

12. secde hükmindedür[,] ammā şahīḥ budur ki mescid hükminde degül[‘’][.]
13. şimdiki zamānda mescidūñ kapusın yapmaḵ mekrūh degül[.] mescid içinde

[117-a]

1. bir hücre yapmak kim içinde ḥaşır yaḳalı ḳoyalar[,] ḳayurmaz[,] eger mescide
2. cemā‘ at gelmeſe mü’ezzīn kendü bañlaya[,] ḳāmet getüre[,] yalıñuzca
3. namāz ḳıla[,] ḳaçan bir mescide girse kim anda bañlamışlar olsa
4. namāz ḳılmağıçun namāz ḳılmadın çıḳup gitmek mekrūhdur[,] mescide
5. ḳağırup ḥaşır altına tükürmeyeler[,] mescid içinden evine yol eylemeye[,]
6. eger zārūret olup eylerise günde bir kez taḥiyyetü’l-mescid ḳıla[;]
7. zīrā herkez geçdükçe zaḥmet olur[,] ayağı balçıgın mescid direğine
8. yā divārına silmek mekrūhdur[,] mescid içinde abdest almaḵ mekrūhdur[.]
9. mescid içinde oturup iş işlemek mekrūhdur ammā oturup kendü
10. kitābın yazmaḵ ḳayurmaz[,] yā oḳlancuḳlar öğretmek mekrūh degül eger ücret
11. almazısa öğretdüğüçün[,] illā meger ki issi ola[,] zārūret ola[,] mescide
12. gire[,] örgede[,] faşıl[,] bu faşıl da bir ḳaç mes’ele bildürelüm[.]
13. ol mes’eleler çok vāḳi‘ olur namāz ḳılan kişiye[,] mecma‘ şerḥinde

[117-b]

1. eydür [‘’]ḳaçan bir kişi abdest almış olsa andan ōñra şübhe itse
2. yā abdesti ōındı mı yoḥsa ōınmadı mı bilmeſe abdesti ōınmış olmaz[.]
3. zīrā ōındığın bilmedi eger abdest alduḳdan ōñra şübhe itse
4. ba‘ zı a‘ zāsın yudu mı yoḥsa yumadu mı bilmeſe eger ol şübhe-
5. lendügi olsa andan artuḵ şübhelendügi daḥı yoḳısa ol yudığın
6. bilmediği yiri yuya[,] eger birkaç kez şübhelendügi varısa yumaḵ
7. ḥācet degül[,] zīrā bu yumaduğın bellü bilmez[,] eger şübhelense bir

8. vaqtũ namāzın kıldı mı yoħsa kılmadı mı bilmese eger ol namāzũ vaqti
9. çıkmadıysa girũ kıla[,] çıkdısa kılmak lāzım degül[.] eger ŗübhelense
10. kılduğı namāzda rükũ' a secde itdi mi itmedũ mi bilmese eger namāz içinde
11. ŗübhelense ol rükũ' ı secde'i ödeye[,] eger namāz kılduğından ŗoħra
12. ŗübhelense ödemeye[,] eger namāz kıılırken ŗübhelense kaç rek' at kılduğın
13. bilmese eger evvel ŗübhelendũđi namāzı ikileyin kıla[,] eger birkaç ŗübhe-

[118-a]

1. lendũđi varısa ol ŗübhelendũđi rek' atda azın duta[,] anuñ üzerine
2. tamām ide[.] meŗelā ŗübhe itse biregũ bir rek' at mı kıldı ve iki rek' at
3. mı kıldı bilmese bir rek' at kılmıŗ tuta[,] bir rek' at dağı kıla[,] taħıyyāta
4. otura[,] bir rek' at dağı kıla[,] girũ taħıyyāta otura[.] zırā iħtimāl var kim
5. üç rek' at diyũ kılduğı dördũnci rek' at ola[,] dördũncide taħıyyāta oturmak
6. vācibdür[.] andan ŗoħra tũru gele[,] bir rek' at dağı kıla[,] girũ taħıyyāta
7. otura[,] selām vire[,] secde sehvin ide[.] eger ŗübhelense iki rek' at mı
8. kıldı üç rek' at mı kıldı bilmese iki rek' at kılmıŗ duta[,] taħıyyāta otura[,]
9. tũra[,] bir rek' at dağı kıla[,] girũ taħıyyāta otura[.] zırā ŗayed ki dördũnci
10. rek' at ola andan ŗoħra tũra[,] bir rek' at dağı kıla[,] girũ taħıyyāta
11. otura[,] selām vire['] [.] el-ħāŗıl kankı rek' at kim bir iħtimālce aħır
12. rek' at olmağa yarar anda taħıyyāta oturmak gerek[.] eger irte namāzın
13. kıılırken ŗübhelense bir rek' at mı kıldı iki rek' at mı kıldı bilmese

[118-b]

1. bir rek' at kılmıŗ duta[,] ol rek' atı tamām ide[,] taħıyyāta otura[.] zırā
2. ŗayed ki ikinci rek' at ola andan tũra[,] bir rek' at dağı kıla[,] taħıyyāta
3. otura[,] selām vire[,] secde sehvin ide[.] eger irte namāzında örũ

4. otururken şübhelense iki rek' at mı kıldı üç rek' at mı kıldı bilmesee
5. ol rek' atı tamām eyleye[,] otura[,] taḥiyyāt okıya[,] selām virmeye[.]
6. ol bozup taḥiyyāta oturduğı rek' atı tamām ide[,] andan soñra
7. otura[,] selām vire[,] şāyed ol bozduğı rek' at üçüncü rek' at ola
8. anı koyup oturmağ vācibdür[,] şāyed ki ikinci rek' at ola tamām itmek
9. vācib ola[.] eger irte namāzınıñ taḥiyyātında şübhelense bilmesee ki iki
10. rek' at mı kıldı oturdu namāzı fāsıd olur[,] ikileyin kıılmağ gerek[.]
11. şübhelense göñli bir yaña artuğıraq olsa yönelse anı duta[,]
12. anuñ üzerine namāzın tamāmlaya[,] selām vire[,] secde sehvin itmek lāzım degül[‘’][.]
13. bundan қаzāya қалmış namāzlar ortasında yā қаzāya

[119-a]

1. қалmış namāzlarıla vağt ortasındağı tertibin bildürelüm[.] bilgil ki
2. bir kişi қаzāya қалmış namāzın aña dururken vağt namāzın kıılsa
3. dürüst degüldür[,] ammā eger қаzāsın unutup vağt namāzın kıılsa
4. yā vağt tarolup kıılsa [-]şöyle olsa kim қаzāya қалmış namāzı
5. kıılınca vağt namāzı қаzāya қалса[-] vağt namāzın kıılmağ dürüstdür[,]
6. bundan girü tertibce kıılsa gerek[.] evvel ol қаzā namāzın kıılsa
7. gerek[,] andan vağt namāzın kıılsa gerek[.] ammā eger қаzā namāzı
8. biş vağtden geçüp altı vağte irişse қаzāyla vağt namāzı
9. ortasındağı tertip bozılır[,] қаzā namāzın aña dururken
10. vağt namāzın kıılmağ dürüst olur[,] eger tertip bozulmadın қаzā namāzı
11. añariken vağt namāzın kıılsa kııldığı namāz fāsıd olur biş vağt
12. қалıncaya degin[,] eger altı vađt namāzı қалursa Ebū Ḥanīfe mezhebinde
13. ol fāsıd namāzları girü şahih olur[,] eger irte namāzı sünnetile bile

[119-b]

1. bile kaçāya alsa yleden ndin dese sūnetin bile ıla[,]
2. eger yleden Őnra dese sūnetin bile ılmaya[,] girū alan
3. namāz sūnetleri kaçāya alıcağ denmez[.] ammā vitir vācip kaçāya
4. alsa Őnra demek gerek[,] eger kaçāya alan namāz biş vağtden
5. gemese tertibce demek gerek[.] meŐelā evvel irtē namāzın demek gerek[,]
6. eger yle namāzın deyūp andan irtē namāzın derse dūrūst olmaz[.]
7. eger kaçāya almıŐ namāzı biş vağtden artuğ olursa tertip
8. bozılır[,] nice gerekise ılsun[,] gerekise evvel irtē namāzın desin
9. andan yle namāzın desin[,] gerekise ndin yle namāzın desin[,]
10. andan irtē namāzın desin[,] bilgil ki Tañrı Ta‘ālā ĥazretinde
11. namāzdan ulu ve sevgūlū ‘ibādet yoğdur[,] imān getūrmeğ gerek[,]
12. mecmū‘ı ibādetlerūñ aŐlıdur[,] imāndan Őnra ulu ibādet
13. namāz ılmağdur[.] anuñıun İmām Őāfi‘ī dōrt vağt namāza kāmil-

[120-a]

1. lığ idūp ılmayānı ldūrūr[,] bir sōzince [‘’]kāfir olur[‘’] dir[,] anuñıun
2. ldūrūr[,] zīrā bir kiŐi mūslimān olıcağ Tañrı Ta‘ālānuñ birliğine
3. ve ulululığına i‘ tiğād itmeğ gerek[,] i‘ tiğād itdigin kimse bilmez[,]
4. zīrā ādem oğlanınuñ gōñlindekin Tañrı Ta‘ālā bilūr[,] ancağ pes i‘ tiğādı
5. varıduğın Tañrınuñ birliğine ve peygāmbereūñ ĥağlığına Tañrı
6. Ta‘ālā ve peygāmbere buyurduğı farzları iŐledūgiledūr[,] Tañrı Ta‘ālā
7. anda bunca yirde namāz ılıñ diyū buyurmuŐiken ve peygāmbere ĥazreti
8. ılıñ diyū te‘kīdile iŐmarlamıŐiken tā ĥatta peygāmbere Őallallahū aleyhi
vessellem

9. buyurdı ki [‘’]bir kişi bir vakt namāzı aşdıla terk itse kāfir olur[‘’]
10. didi[.] pes bunları işidüp namāz ılmağa kāmıllık eyleyüp
11. ılmasa hüküm iderüz kim Ha Ta‘ālānuñ birliğine ve ululuğına
12. i‘ tiadı yokdur[.] haıatde egeri diliyle dağı dirse ve bir sözince
13. [‘’]kāfir olmaz[‘’] dir[.] ammā dōrt vakt namāzı ılmayanuñ haddi öldürmekdür[.]

[120-b]

1. nitekim zinā ideni öldürürler ammā bizüm ıyımızda [-]kim hanīfılerüz[-] öldürmek i‘ tiadı
2. yokdur[.] zīrā bellü bilmezüz kim ol namāz ılmadığı i‘ tiadı yoklığından midur[.] zīrā
3. ihtimāl var kim i‘ tiadı ve imānı za‘ yıflığından midur ve şeytāna
4. uyduğından ola[.] pes dōrt vakt namāzı ılmayıca dōđüp zindāna
5. oymaq gerek tevbe idüp namāz ılmağa ‘ahd idince diyevüz namāz
6. ulu ‘ibādet olduğıçundur kim[.] bir kişi görseler cemā‘ at birile
7. namāz ılır hüküm iderler müslimān olduğına egeri imān
8. getürdigin işidmedilerse dağı ve dağı bir kişi hasta olsa
9. örü urmağa güci yitmese [-]güci yitmedügi oldur ki örü
10. urıca gözi ararur[.] dizleri ditrer[-] yā şol kadar zağmet
11. çeke kim huzurıla ılmaya[.] ba‘ zılar eyitmüş kim [‘’]örü ururken
12. ılıca hastalığı artarısa otururken ıla[.] rükū‘ a varmağıçun
13. bağın biraz ege[.] secde itmek isteyicek yüzün yire oya[.] eger

[121-a]

1. secdeye varılmazsa secde itmeđiçün bađın rükū‘ a egdüğinden
2. biraz ağağa ege[.] eger otururken ılmağa güci yitmezise yatıruken ıla[.]

3. arkaşı üzerine yata yüzün kıbleden yaña duta[,] rükū‘ itmegiçün
4. başın biraz ege[,] secde itmegiçün biraz dağı aşığarağ ege[.]
5. eger başından yaña bir tahta pāresi yaşıduğ gibi nesne olsa
6. kıaldursa kim üzerine secde eyleye dürüstdür[,] eger başın egüp
7. aña degürürse kım üzerine eger başın egmege dağı güci yitmezise
8. vaşıyet eyleye [‘]bu kıadar namāzum kıālupdurur[,] eger ölüsem anuñıçun
9. fıdye virüñ[,] ödeñ[’] diye[.][‘] fıdye oldur kim bir vağt namāzıçun
10. biş yüz yigirmi dirhem yā biñ kırk dirhem arpa vireler bir yoğsūla
11. yāğud ol kıadar arpanun buğdayun bahāsın vireler[,] eger sağ
12. olursa girü kendü ödeye[.] namāz kıatı ulu ‘ibādet oldığıçun-
13. dur ki şol deñlü şayrulığıla kim başın depredi bile sākıt olmaz[.]

[121-b]

1. ammā ba‘ zılar eyitmişler [‘]başın depretmez olsa bir gün bir giceden
2. ayruğını ödemek olmaz[‘] dimiş[,] buña kıyās itmişlerdür kim delürse
3. yā uğunsa bir gün bir gice namāzın öder ‘ağlı gelicek[,] eger ‘ağlı artuğ
4. gitse ödemez[.] eger bir kışinüñ iki eli kesük olsa abdest alduracağ
5. kimsesi olmasa yüzün kıolların tobrağa süre yā dīvāra sürüp
6. kıılmağ gerek[.] eger şöyle olsa kim kıibleye dönmese döndürici kimse
7. olmasa kıankı yaña güci yiterse kıılmağ gerek[.] faşıl[:] bu faşıl
8. sefere giden kışı namāzı nice kıılmağ gerek anı bild[ür]elüm[.] bilgil ki bir kışı
9. üç günlük yola gitmege niyyet eylese kıurduğı yirüñ ‘imāretinden
10. ayrılrsa müsāfir olur[.] eger ol şehrün varup at sigirdecek yā
11. bayram namāzın kıılacağ yā çeridirecek yiri olsa eger şehirde
12. ıraqlığı bir uzağ ok atımı varısa andan ayrılmağ şart degül
13. müsāfir olmağa[,] belki şehirden ayrılmağıla aña varmadın dağı

[122-a]

1. müsâfir olur[,] eger andan eksügise andan ayrılmak şartdur müsâfir
2. olmağa[,] ammâ bilgil ki üç günlük yol kırudan giderse deve
3. yürüyüşü birile yâ yaya yürüyüşiyiledür gice kunduğı ve gündüz kunduğı
4. bile hisâb alınmaz[,] ba' zılar eyitmiş ['']günlerde dağı uzun
5. gün yâ kısa gün hisâblanmaya[,] belki şol orta günde
6. üç günlük yol hisâblana[''][,] ba' zılar eyitmiş ['']çünkü ruşatdur
7. Tañrı Ta' âlâdan kıullarına diñlenmegiçün[''][,] günlerüñ gey kışaşıla
8. üç günlük yol hisâblana müsâfir olmağıçun[,] eger deñizden
9. giderise üç günlük yol hisâblana şol orta yil esüp
10. gemi gitdüğü hisâbca[,] eger ol yil yire tağdan gitse üç
11. günde varsa müsâfir olur[,] egerçi düz yirden gidüp bir günde
12. varursa dağı pes kaçan ol üç günlük yola kaçd eylese
13. gitdüğü yirüñ 'imâretinden ayrılrsa dört rek' at kıılınan namâzların iki rek' at kıılmaq gerek[,]

[122-b]

1. eger dört rek' at kıılsa mekrüh olur[,] sünnetleri kıılmazsa dağı dürüstdür[.]
2. ammâ üç rek' at namâzı yâ iki rek' at namâzı tamâm kııla[,] ammâ orıcı
3. tuşmaq yigdür eger yayan yürüyüp zaşmet olmazısa ve dağı bilgil ki
4. müsâfir olan ayağına üç gün üç gice mesh çekmek câizdür[.]
5. eger namâzı kaçâya kılursa dört rek' at namâzları iki kııla[.]
6. egerçi muķim olduğından soñra öderse dağı kaçan bir şehirde
7. on biş gün tuşmağa niyyet eylese muķim olur[,] namâzın tamâm kıılmaq gerek[,]
8. orucın yimemek gerek[,] ayağına bir gün bir gice mesh çalmak gerek[,] ancak

9. eger yağılık kâfir iline girse amân dilemedin dağı şulh itmedin
10. dağı varsa bir yazıda yâ bir şehrinde on biş gün tırmağa niyyet
11. itse muķīm olmaz[.] ķul efendisine tâbi^ç olur niyyet itmekde[.] eger ķuluñ
12. efendisi yâ çerinuñ bigi şehirde on biş gün tırmağa niyyet itse
13. ķul dağı çeri dağı muķīm olur gerekse tırmağa niyyet itsinler

[123-a]

1. gerekse itmesünler[.] şol kıara evile göçüp kıonan kişiler bir şahrada
2. on biş gün tırmağa niyyet itse muķīm olmaz[;] ammâ İmâm Ebü Suf
3. eyitmiş [‘’]eger bir yire kıonsalar [-]kim anda on biş günlük şu ola
4. ve tavarları yiyecek ot ola[-] on biş gün tırmağa niyyet
5. itseler muķīm olurlar[‘’][,] ammâ Tahâvî şerhinde eydür [‘’]on biş gün
6. tırmağa niyyet itseler yazıda yâ deñizde gemide muķīm olmazlar[‘’][.]
7. faşıl[.] bu faşılda cum^ç a namâzın ve bayram namâzın
8. kıılmaķ bildürelüm[.] bilgil ki bayram namâzın kıılmaķ vâcibdür şehirde olana
9. ve müsâfir olmayana ve er adam olana ve şayru olmayana ve gözi
10. görene ve ayağı yüriyene ve ķul olmayana[.] bu şartlarıñ
11. birisi eksük olsa cum^ç a namâzı ve bayram namâzı vâcib olmaz[,]
12. ammâ eger gelüp kııurlarsa öyle namâzı yirine tırur[.] hulâşada eydür
13. [‘’]cum^ç a namâzınıñ bir şartı huķbe oķumaķdur[.] iki huķbe ortasında

[123-b]

1. oturmaķ vâcib degül[‘’][,] ba^ç zılar eydür [‘’]üç ayet kıur’ân oķıyacaķ deñlü
2. otura dağı azacuķ oturursa dağı dürüstdür[‘’][.] bayram namâzında huķbe
3. oķımaķ vâcib degül[,] oķırısıa namâzdan soñra oķıya[,] cum^ç a huķbesi
4. gibi oķıya[,] sünnet budur[.] huķbede kim örü tırurken yüzün cemâ^ç ate

5. dönüp okıya[,] ardın cemā' ate dönüp okımaq mekrūhdur[.] hıṭbe
6. ve cum' a namāzın kılmak öyle namāzı vaḳti giricek gerek[.] zevālden
7. öñdin hıṭbe okısa zevālden şoñra namāz kılsa dürüst olmaz[.]
8. eger ki abdestsüzle ve arısuzla okısa varsa gusül itse gelse
9. namāz kılsa dürüstdür[.] ammā okuduḳdan şoñra evine varsa yiyecek
10. yise cimā' itse ğusl itse gelse namāzı kılsa dürüst olmaz hıṭbeyi
11. ikileyin okumayınca[.] eger bāliĝ olmamış oĝlan hıṭbe
12. okısa bāliĝ olmiş kişi namāz kılsa dürüstdür[.] ammā Kāfi şerhinde
13. eyitmiş ki [']bir kişi okıyup namāzı ayruḳ kişi kılmak dürüst

[124-a]

1. degüldür ki okısa hiç cemā' at yoĝiken şoñra cemā' at
2. gelse cum' a namāzın kılsa dürüst degüldür['][:] Mabsūda eydür
3. [']bir rivāyetde dürüstdür ve bir rivāyetde dürüst degüldür['][:] ammā hıṭbe
4. okısa daḳı abdesti şinsa bir hıṭbeye ḳazır olmayan kişiye dise
5. [']cum' a namāzın kılvir['] dimege dürüst degüldür[.] ammā eger ol kişi
6. bir hıṭbe dinlemiş kişiye dise [']cum' a namāzın kılvir['] dise dürüstdür[.]
7. ammā İmām Seraḳsī eydür [']çünki hıṭbeye irmiş kişi degül kendü veḳili
8. virdiĝi daḳı dürüst degül[.] ayruḳ kişiye dirse daḳı dürüst degül['][:]
9. bundan şoñra bilgil ki her nesne kim namāzda ḳarāmdur hıṭbe
10. okurken daḳı ḳarāmdur[.] pes hıṭbede kişi yimek içmek ḳarāmdur[.]
11. hıṭbe okıyan kişi söylememek gerek illa meger emr-i ma' ruf kelecisi ola[:]
12. eger hıṭbe okurken fiḳh kitābına müṭāla' a itse ba' zılar [']mekrūhdur[']
13. didi[.] Ebū Yūsuf [']fiḳh kitābına baḳmaq ve yanlıř olursa ḳazımaq

[124-b]

1. mekrūh degüldür[‘’] didi[.] ammā imāmdan ırak olsa kim hıṭbe
2. okudukların işitmese ba‘zılar eyitdi [‘’]ebsem ola[‘’][,] ba‘zılar eyitdi [‘’]ḳur’ān
3. okuya[‘’][,] ba‘zılar eyitdi [‘’]şol ḥaṭib ḥıṭbede ‘ādil olmayan begleri
4. öger andan ırak oturmaḳ yigdür[,] zīrā ḥıṭbesi laḡv olur dürüst olmaz[‘’][.]
5. Nihāyede eydür [‘’]ḥıṭbe okınurken tesbiḥ ve tehlil ve şalavāt virmek
6. laḡv ider namāzı ammā Ebū Ḥanifenüñ şaḥiḥ ḳavlinde laḡv itmez[‘’][.] bir şartı
7. daḡı cum‘a namāzın ḳılmaḡuñ oldur kim ḳılduḡları bir şehir ola[.] ba‘zılar
8. eydür [‘’]şehir oldur ki her şan‘at ehlinüñ işi anda geçe[,] ayruḳ şehre gitmege
9. muḥtāç olmaya[‘’][.] İbni Şucā‘ eydür [‘’]şehir oldur kim namāz vācib olan
10. kişiler dirilseler ol şehrüñ gey ulu mescidine girseler şıḡmayalar[‘’][.]
11. İmām Seraḥsī eydür [‘’]zāhir mezheb benüm ḳıyımda oldur kim cum‘a namāzı
12. ḳılınan yirde sultān ola yā ḳāzi ola mecmū‘ı ḥadler yirine gele[,]
13. şeri‘at ḥükmünüñ mecmū‘ı geçe[;] eger ḳāzi olmazsa müfti ola

[125-a]

1. yaḥūd anda yeg olan müfti ola[‘’][.] eger şehre muttaşıl yir olsa kim
2. aralıḡında ekinlik otlaḳ olmasa vācibdür ol ḳavme gelüp cum‘a
3. namāzın ḳılmaḡ[.] eger mü’ezzın avāzın işidürlerise elbeltte gelüp cum‘a namāzın
4. ḳılmaḡ gerek[.] aralıḡı ne ḳadar gerekise olsun bir kişi sultān meşveretinsüz
5. bir şehre ḡālib olup beḡ olsa eger zālim olmayacaḳ olursa cum‘a ḳılmaḡ
6. dürüstdür onuñ emriyle[.] mecmū‘a şerḥinde eydür [‘’]imām Ebū Ḥanifenüñ r.a.

7. bir sözince bir şehirde iki yirde cum'a kılmak dürüst degüldür[,] bir rivāyetince
8. dürüstdür[;] İmām Ebu Yūsuf kıyında iki yirde kılmak dürüst degildür['][,]
9. meger kim arasından ulu ırmağ geçe bir yanındağı bir yanına gemisiz
10. geçmeyeler eyle olıcağ iki şehir hükminde olur[,] bir yanındağı
11. bir cum'a kıla[,] bir yanındağı dağı bir cum'a kıla[,] İmām Muḥammed kıyında
12. cum' ayı iki yirde kılmak dürüstdür[.] Şemsü'l-E'imme eydür [']şaḥīḥ budur kim
13. bir şehirde iki yirde kılmak dürüstdür['][,] gerekse zarūret olsun gerekse olmasun

[125-b]

1. üç yirde kılmak dürüst degüldür İmām Ebū Ḥanīfe
2. kıyında ve Ebū Yūsuf kıyında[,] ammā İmām Muḥammed kıyında dürüstdür[.] Kāzi
3. ḥān vāḳı' atında iki yirde yirde cum'a kılundığında ḥilāf
4. olduğın İmām Ebū Yūsuf birile İmām Muḥammed kıyında getürmiş[.]
5. pes cum'a iki yirde kıılıncağ kim arasında ulu ırmağ olmaya
6. İmām Ebū Yūsuf kıyında öñdin kıılınan cum'a dürüstdür[,] soñra
7. kıılınān dürüst degüldür[.] pes şol yirde kim cum'a dürüst
8. olduğında şübhe ola imām birile cum'a namāzın kılduğdan soñra
9. kāmēt getüreler[,] öyle farīzasın başlarına kıılalar[,] andan soñra
10. dört rek' at cum'a sünnetin kıılalar[,] ardınca dilerse iki rek' at
11. dağı kıılalar[,] dilerse kıılmayalar[.] zīrā cum'a namāzın kıılan kişi
12. imām ḥuṭbe oğumadan öñdin dört rek' at cum'a sünneti diyü

13. kılmak gerek[.] eger cum'a sünneti dimeyüp [']niyyet itdüm namâz kılmâğa[']

[126-a]

1. dirise dağı dürüstdür[,] andan imâm huṭbe okuduğdan soñra
2. iki rek'at dağı imâmla kıılır[,] [']iki rek'at cum'a namâzına niyyet itdüm
3. imâmıla kılmâğa['] dir[,] andan soñra [']dört rek'at cum'a sünnetin['] dir kıılır[,]
4. andan soñra iki rek'at dağı kıılmak yigrekdür[.]bayram namâzı
5. iki rek'atdır[,] cum'a mescidi imâmı[la] kıılmak gerek[.] evvel [']allâhu ekber['] diye[,]
6. elin bağlaya[,] subhâneke oқыya[,] andan soñra e'uzu billahi mineş-şeytâni
7. errahîm bismillahi errahman errahîm oқыya[,] andan soñra üç tekbîr
8. dağı ide[,] her birinde elin qaldura[,] qulağına ilede[,] andan soñra elin
9. bağlaya fâtiḥa oқыya[,] ardınca qur'an oқыya[,] ikinci rek'atda qur'anı
10. tamâm okıduğdan soñra üç kez tekbîr ide[,] her birinde elin
11. qaldura[,] qulağına ilede[,] andan soñra [']allâhu ekber['] diye[,] elin qaldurmaya[,]
12. rüku'a [gide] namâzın tamâmlaya[,] oruc bayramında namâz kılmazdan öñdin
13. orucın şımak yigdür[.] ḥacılar bayramında namâz kılmayınca

[126-b]

1. degin yimemek yigdür[.] oruc bayramında yolda tekbîri qatı eyitmeyeler[.]
2. qurbân bayramında erenler cemâ'at birile kıılınan farz namâzlaruñ
3. ardınca 'arefe güninüñ irte namâzından bayram güninüñ ikindü namâzına
4. degin qatı qatı tekbîr ideler[.] İmâm Ebü Yüsuf ve İmâm Muḥammed kıyında
5. bayramdan üçinci güninüñ ikindi namâzına degin tekbîr itmek vâcibdür[.]

6. ekşer ‘ulema bunuñ üzerinedür[,] pes ol vaқта degin eyitmek gerek[.] oruc
7. bayramı huṭbesinde fitre nedür kime vācibdür anı bildürelüm[.]
8. fitre ve qurbān kime vācib olduğın bildürevüz aṣağa faşılda[.]
9. faşıl[.]
10. bu faşılda ölen kişinüñ hūkmin bildürelüm[.] evvel namāz kim kılmak gerek
11. ölüye anı bildürelüm[.] bilgil ki ölüye namāz kılmak farz-ı kifāyedür[.]
12. yağni ol ölü öldügi yirde olan kişilerüñ mecmū‘ına ol ölünüñ
13. namāzın kılmak farzdur[;] ammā eger ol aradan bir kaç kişi kılsa

[127-a]

1. girü kalanından farz sākiṭ eger hiçbirisi kılmasa mecmū‘ı
2. günāhkār olur[,] zīrā kaçan bir müslimān olsa girü kalan müslimānlara vācibdür[.]
3. anı ululamağıçun dirileler[,] namāz kılalar[,] anuñçun duā‘ ideler[,]
4. anuñ yarlıgamaqlığın dileyeler Tañrı Ta‘ālādan[.] namāz kılmagınıñ şartı
5. budur ki ölü yunmuş ola[.] Viḳāyede eydür [‘’]ölünüñ namāzın kılmaga sulṭān
6. yigdür[,] sulṭān hāzır olmasa ḳāzı yigdür[,] ḳāzı hāzır olmasa
7. maḥallesinüñ imāmı yigdür[,] eger maḥalle imāmı hāzır olmasa ölünüñ ‘aşabesi yigdür[‘’][.]
8. hūlāşada eydür [‘’]namāz kılmaga imām a‘zam yigdür[,] eger ol hāzır
9. olmazısa şehrüñ sulṭānı yigdür[,] eger ol olmazısa şehrüñ
10. ḳāzısı yigdür yā imāmı yigdür[,] eger ol hāzır olmasa maḥalle imāmı yigdür[‘’][.]
11. İmām Ebū Ḥanīfe ve İmām Muḥammed ḳatında maḥalle imāmı yigdür namāz kılmaga ulunuñ
12. evliyāsından[,] İmām Ebū Yūsuf ḳıyında ölünüñ velisi yigdür maḥalle imāmından[.]

13. Ravzada eydür [‘’]eger imâm ya kazı ya sultân hâzır olmasa

[127-b]

1. maħalle imâmı yigdür[,] ölünüñ namâzın kıılmağa maħalle imâmı hâzır olmasa ol
2. qabilenüñ imâmı yigdür[,] eger ol daħı hâzır olmasa ölünüñ velisi kııla[‘’][.]
3. Mebsûtda eydür [‘’]ölünüñ oğlından atası yigdür namâzın kıılmağa[‘’][;] ammâ
4. Huvehrzâde kitâbında eydür [‘’]atası yigdür[‘’][,] İmâm Muħammed kıyında oğlı yigdür[,]
5. İmâm Ebû Hanîfe kıyında ve Ebû Yûsuf kıyında atası kıılmaq yigdür[.] dedesi
6. varıkan eger atası yâ oğlı yoğısa ölünüñ ‘aşabeleri kııla[,] tertibce
7. qanqısı mirâş yimekte öñdinise ol kııla[;] eger ölinüñ iki qardeşi olsa
8. ata ana bir ulusı kııla[,] ammâ ulusı ayruq kişiye kııldurmaq dilese
9. giçiyi qomaya elinden gelür[.] bir kişinüñ qulı olsa ol quluñ namâzın
10. kıılmağa atasından efendisi yigdür[,] eger ölen kişi vaşiyet eylese
11. [‘’]namâzum fulan kişi kıılsun[‘’] dise ‘uyunan vaşiyet bātıldur[.] Rüstümde
12. eydür [‘’]vaşiyet dürüstdür[‘’][,] Şadrü’s-Şehîde eydür [‘’]fetva anuñ üzerinedür
13. ki dürüst degül[‘’][.] cenâze namâzın mescidde kıılmaq mekrûhdur[.]

[128-a]

1. egerçi ölü taşra olup halk mescidde de olursa yahûd ölü
2. mescidde olup halk taşrada daħı olursa Viqayede eydür [‘’]ölü taşrada
3. olup cemâ‘at mescid içinde olursa ba‘zılar kıyında mekrûh olmaz[‘’][.]
4. bundan soñra bilgil ki şehîd olan kimseyi yumazlar[,] kefen olmağa
5. yarar geyesisi varısa anuñıla qorlar[.] bilgil ki şehîd her
6. müslimândur ki zulm idüp öldürürler demür aletiyile gerekise ol demür

7. nesnesin kessün gerekise kesmesün[,] dağı bilgil ki demür
8. hükmindedür her nesne kim anuñıla öldüricek öldürmek vâcib olur[.]
9. şunuñ gibi kim bir kişi oda yağıdı yâ bir kâmiş yâ bir keskün taş
10. yâ ağaç birile urdı nesnenin kesdi dağı öldi anda dağı
11. şehiddür[,] yumazlar[,] öldüreni yerine öldürürler[.] ammâ ölen kişi
12. oğlan olursa yâ delü olursa yâ arısuz olursa Ebü Hanîfe
13. kâatında yurlar[,] yırtıcı canâvar yırtsa yâ üzerine nesne yıkılrsa

[128-b]

1. yâ şuya boğılsa yâ kâfirle uğraşsalar yaralu olsa düşse yirinden
2. götürseler yâ yise yâ içse yâ özün kelecisi söylese yâ düşdügi
3. yirde bir gün bir gece diri olsa şehid-i hükmi olur şehid-i haqıki
4. olmaz[,] pes yuyalar[,] ahiretde şehidligi mertebesinden nesne
5. eksilmez[.] eger vaşiyet itse Ebü Yüsuf kıyında şehid-i haqıki
6. olmaz[,] İmâm Muhammed kıyında haqıki olur[.] ba' zılar eydürler [‘’]hilâf
7. ahiret işinden vaşiyet idicekdür dünya işin vaşiyet idicek
8. şehid olmaz[,] yurlar ikisi kâatında dağı[‘’][.] bilgil ki kaçan yağı kâfirle
9. uğraşsalar yâ yol kesicilerle yâ ‘Aliyi sevüp kalan imâmları sevmeyüp
10. anlar kâfir ...le yâ imâma muṭîc olmayup varup dirilüp
11. bāğı olup düşenlerle uğraşsalar ölseler yağüd bunları kendü
12. nefsinden yâ malından qorurken ölseler yağüd bunlaruñ atları başsa
13. öldürse yağüd bunlar od bıraksalar müslimânlaruñ evlerine

[129-a]

1. yâ şuşalsalar öldürseler şehid olur fi'l-cümle bu didigümüz kişiler[.]
2. oçinden ölen şehid olur neyile gerekise ölsün[,] tâ hatta bunlar müslimân-

3. laruñ tavarın ürkütseler başsa ba' zı müslimānları öldürse şehīd olur[,]
4. yumazlar[,] her kim yiryüzinde fesād itse yürise imāma ve sulţāna
5. muṭī' olmayup bāğı olup şerī' at emrine muṭī' olmayanlar gibi yaḥūd
6. bir zālīm pādişāha uyup nāḥaḳ yire yürüyüp iller uranlar gibi ve yol
7. kesenler gibi daḥı her kim ki ḥaḳḳa münkir olsa delilsüz şunuñ gibi kim
8. namāz farz degül diye yaḥūd zekat farz degül diye bunları tevbe itmedin
9. öldürseler yumayalar[,] üzerine namāz kılmayalar[,] İmām Muḥammedden şöyle
10. rivāyet olmuşdur ki [‘’]kaçan bunlardan birisin ... inkār
11. itmedin degmeden öldürseler üzerine namāz kıllalar[,] yumayalar[;] eger kendüler
12. kimseye zulm itdügiçün öldürseler yuyalar[,] üzerine namāz kılmayalar[‘’][.]
13. kendü nefsin öldüren kişiyi İmām Ebū Ḥanīfe kıyında yurlar[,] hem üzerine namāz kıllurlar[;]

[129-b]

1. ba' zı 'ulemā böyle fetva virdiler[,] Ebū Yūsuf mezhebinde budur[.]
2. bilgil ki cenāze er adam olursa er adam namāzına niyyet ide[,]
3. 'avrat olursa 'avrata niyyet ide[,] bālīg olmamış kız olursa
4. yā oğlan olursa aña niyyet ide[,] eger neyidügin bilmezise [‘’]niyyet
5. itdüm işbu ölüye du' ā itmege[‘’] diye[,] imām olursa eyde [‘’]niyyet itdüm
6. Tañrı Ta' ālā ḥazretine namāz kıлмаğa ve işbu er adam ölüsine
7. du' ā itmege[‘’][.] eger imāma uyarsa eyde [‘’]niyyet itdüm namāz kıлмаğa Tañrıçun
8. ve du' ā kılmāğıçun işbu er adam ölüsiçün[‘’][.] imāma uyan
9. eger imāma öñdin uymayup soñra gelürse İmām Ebū Ḥanīfe ve İmām

10. Muḥammed kıyında [-]gūya imām [‘’]allāhu ekber[‘’] diyince [‘’]allāhu ekber[‘’] diyicek[-]
11. uya[,] elin aldura[,] [‘’]allāhu ekber[‘’] diye[,] zīrā kendü getürdügi tekbīr namāz
12. namāz kıılmağa başlayıcak getürdükleri tekbīrdür[,] anuñçun elin aldurup
13. tekbīr itmek gerek[;] İmām Ebū Yūsuf kıyında imām [‘’]allāhu ekber[‘’] dimedin

[130-a]

1. imāma uyarsa dağı dürüstdür[,] girü kalan namāzlar gibi imām selām virdiginden
2. şöñra imāma irişmedigi tekbīrleri getüre[,] eger cenāze‘ i götürüp gitmezlerise
3. eger götürürlerise irişmedigi tekbīrleri oya[,] ölünüñ namāzın kıılırken
4. gögsi berāberinde ura[,] namāz kııla[,] gerekise er olsun gerekise
5. ‘avrat olsun[,] açan dört biş ölü bir kezden hāzır olsa
6. mecmū‘ ina bir namāz kıılmađ dürüstdür gerekise ölüleri şaf eyleyip
7. osunlar gerekise biri biri ardında osunlar[,] eger ölünüñ ba‘ zısı
8. ‘avrat olsa er adamı imāmdan yaña oyalar[,] ‘avratı ardında oyalar[;]
9. eger ikisi dağı er adam olsa anısı efdalse anı imām önine
10. oyalar[,] cenāze namāzın kıılmağa cemā‘ at şart degül[,] yalıñuz bir kışı kıılursa
11. dağı dürüstdür[;] ammā cemā‘ at çok olmağ yigdür[,] zīrā peygāmbir
12. hāzreti şallallahü ‘aleyhi vesellem buyurmuşdır ki [‘’]açan yüz kışı bir sözince
13. kır kışı bir ölünüñ namāzın kıılrsa du‘ ā itse Tañrı ol ölüyi yarlığar[‘’][.]

[130-b]

1. kaçan ölüyi yumadın gömseler ya namâz kılmadın gömseler kabrinden
2. çıkarmayalar ammâ i' tikkâdlarında şöyle olursa ki ölü şişmemiş
3. olursa üzerine kıllalar[.] cenâze namâzı dört tekbirdür[.]
4. evvel elin kaldura[.][']allâhu ekber[''] diye[.] subhâneke oқыya[.] ardınca
5. ['']allâhu ekber[''] diye[.] elin başın kaldurmaya[.] taḥiyyâtda oқuduқları şalavâtı
6. oқыya[.] andan sonra ['']allâhu ekber[''] diye[.] elin ve başın kaldurmaya[.] du'â oқыya[.]
7. du'â bâbında du'âsın bildürevüz[.] andan sonra ['']allâhu ekber[''] diye[.]
8. ardınca iki yanına selâm vire[.] bundan sonra
9. ḥasta ölmege yakın olıcaқ nice itmek gerek dağı ölüyi nice
10. yurlar ve nice kefenlerler ve nice götürürler ve nicesine қorlar
11. anı bildürelüm[.] bilgil ki kaçan ḥasta adama ölüm nişanı belürse
12. eydeler ['']vaşiyet itmek peygâmbere sünnetidür[.] vaşiyetüñ vârisa
13. yâ namâz yâ oruc yâ hac borcuñ vârisa eyit mazleme olmasun

[131-a]

1. yirne getürelim[''] [.] za'îf olıcaқ sağ yanı üzerine döndereler[.] yüzün
2. kıbleden yaña döndereler[.] arқası üzerine yaturalar[.] dağı yigdür[;]
3. zîrâ cân çıқmağa қavî olur[.] қatında қur'ân oқыyalar[.] bir kişi
4. қulağı қatında otura ['']eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muḥammeden
5. 'abduhu ve resûlühü amentü billahi ve bi-kitâbihi ve resûlihi ve'l yevmi'l-âḥirî
6. ve bi-cemia mâcâe Muḥammedün ve bimâ қâle[''] diye[.] eger cahil kişi ölürse
7. ölen kim bunları 'arabça dimeyeler[.] bunları türkçe eyitmeқ yigdür[.]
8. türkçe eyitmeқ budur ki ṭanuқlıқ viririn kim Tañrı Ta'âlâ

9. birdür Muḥammed Tañrınuñ ḥaḳ peygāberidür inandum mecmū¹ peygāberlerüñ
10. ve gökden inen kitāblar ḥaḳdur ḥaḳkıdıǵına[.] ammā ḥasta kişiyeye
11. eyitseñ daḥı dimeyeler[.] zīrā ḥastalık zaḥmetinden ḳaḳıya
12. eyitmezem diye kāfir ola[;] ammā ḳatıraḳ eydeler işidecek deñlü[.]
13. ölü ṭuran kişinüñ ḳıyında kimisi çağırıp aǵlamaǵa ḳomayalar[.] ‘avrat

[131-b]

1. aşlından hiç kimsene ḳomayalar[.] öldükden soñra gözlerini yumalar[.]
2. eñeki altından bir destārıla yuḳaru başına baǵlayalar[.] zīrā
3. aǵzı ve gözi açuḳ ḳalsa şuradı çirkin olur mü’min ḥāline
4. lāyık olmaz[.] andan soñra eglemeyüp götüreler[.] yumaǵa ilemeler[.] yumaḳ
5. vācib oldıǵı ba¹ zılar ḳıyında ölen kişi arısuz olur anuñıçundur[.]
6. ba¹ zılar ḳıyında ol ṭāhirdür murdār olmaz ammā abdestsüz olur
7. anuñıçundur[.] ḳaçan yumaḳ isteseler bir taḥta üzerine ḳoyalar[.]
8. ud yirine bir biz pāresin bıraǵalar[.] ba¹ zılar eydür göbegi altından
9. dizine degin örteler andan soñra ṭahāret itdüreler andan soñra
10. abdest alıcaḳ yunan yirlerin yuyalar[.] ammā aǵzın burnın yumayalar[.]
11. andan soñra şol yanı üzerine yaturalar saǵ yanın yuyalar üç kez yuyalar üç kez
12. andan soñra şol yanı
13. yuyalar üç kez[.] yuyan kişi eline biz şarup yumaḳ yigdür[.] yuduḳları

[132-a]

1. şu arıca gerek[.] eger ılıcaḳ olursa çögen yaǵıdır birle
2. ḳaynarsa daḥı yigdür[.] şābūn birile yurlarsa yigdür[.] ölünüñ
3. gövdesi arıca olur[.] yuduḳlarından soñra oturdalar[.] ölüyi

4. arnın aulca ıgayalar bir a kez eger iinde nesne varısa ıka[.]
5. t kefenin arıca kefenine bulamaya[.] eger bundan ora nesne
6. ıkaarsa ıkan yiri yuyalar eliyileyin[.] bir kezden gvdesin
7. yumayalar[.] eger dyım nesne ıkaarsa ıkan yire panbu tıalar[.]
8. ‘avrat erin yuma drst dr amm er ‘avratın yuma drst degldr[.]
9. arava efendisin yuma drst degildr zr milkinden ıkdı[.]
10. ‘avrat kitbi olmasa erin yuma drst degldr[.] eger kefenledkten
11. ora bilseler ki bir ‘uzvı yunmamı kefenin gidereler[.] yunmayan yiri
12. yuyalar[;] eger bir ‘uzuvdan eksk olsa yunmayan yiri yumayalar[.]
13. eger u bulunmasa teyemmm alduralar[.] namzın ılalar[.] eger namz

[132-b]

1. ıldularından ora u ele girse yuyalar[.] İmm Eb Ysufu
2. bir szince namzın gir ılalar[.] bir szince ılmayalar[.] eger namz
3. ılmadın gmseler topraın rte yrrken namz ılaca adam gelse
4. İmm Muammed eydr [‘]ıkaarmayalar[.] zerine namz ılalar[‘][.] yudularından
5. ora baına aalına gkcek oulu nesne drteler[.] gl uyı
6. birile ezilmi ‘anber gibi y yalnuz gl uyı gibi alnına ve ayasına
7. ve dizine ve avcı iine kfr sreler[.] er adam kefeni iki adırdur[.]
8. bir gnlekdr[;] adır uzunluı ol adar ola kim baından ayaından
9. bir dutam adarı arta balayalar[.] ini daı ol adar ola kim
10. drt barma adarı orta biri biri zerine avıduruca
11. gnlegi uzunluı daı omzından tobuına degin ola[.] dnimendise
12. y seyyid y meyihlerden olursa ba‘ zı ‘limler ıyında baına
13. bir a arun dlbend arma yigdr[.] ‘avrat kefeni iki

[133-a]

1. çadır bir gönlekdür[,] bu didigimiz kadarı dağı bir derincekdür başına
2. tolayacak ve bir päre biz dağı kim emcekleri üzerinden arkasından
3. bağlayalar yahūd iki uçunu iki çadır arasına şoqalar arkasına
4. tolaşa kefen açılmasun diyü[.] eger yoħsul olursa ölen adam
5. iki çadır ideler[,] ancak eger ‘avrat olursa iki çadur
6. bir derincek ideler[.] andan girü bilgil ki her kişinüñ kefeni
7. dirliğindeki geydigine göredür[,] eger dirliğinde ince bizler geyürse
8. ölicek dağı ince bizler ideler[,] eger yoħsul olmazısa eger dirliğinde
9. yoħsul olup yoğun bizler geyürse ölicek dağı kefenin yoğun
10. bizden ideler[,] dürüstdür[,] ammā panbuq bizinden itmek yigdür[,] ammā arıca
11. olmak gerek[,] eger ‘avrata ebrişimden kefen şarsalar dağı dürüstdür[.]
12. eger güccük oğlana bir biz şarsalar dürüstdür[.] ammā eger bir kişi ölse
13. kefen idecek nesnesi kalmasa nafaqası kimün üzerine vācib ise

[133-b]

1. kefen anuñ üzerinedür İmām Muħammed kıyında[,] İmām Ebū Yūsuf kıyında
2. ‘avratuñ eri üzerinedür[,] egerçi ‘avratuñ mālı dağı varısa
3. fetva Ebū Yūsuf mezhebi üzerinedür[.] ölünüñ kefenin şoyalar[,]
4. aqçe çıkaralar[,] camī’i mālından girü kefenleyeler[.] bundan şoñra bilgil ki
5. kaçan ölüyi kefenlemek isteseler ölünüñ kefenine gökcek koqulu
6. nesne dütüzeler ‘ud gibi[,] ‘anber gibi[,] günlük gibi[.] eger yudukları
7. tahtaya dütüzürlerse dağı eyüdür[,] eger kefenine gül şuyı şaçar-
8. larısa yigdür[,] andan şoñra evvel gönlegin geydüreler[,] andan şoñra

9. ‘avrat olursa saçın iki bölük ideler[,] gönleği üzerine koyalar[,]
10. andan sonra derincek şaralar[,] andan iki çadırı biri biri üzerine
11. döşeyeler[,] içindeki çadırın evvel sol yanın tolayalar[,] andan sağ
12. yanın tolayalar[,] taşındağı çadırı dağı eyle ideler[,] eger şeşile
13. diyü korksalar yanından biraz biz yırtalar uzunınca

[134-a]

1. bağlayacak deñlü[,] dağı bağlayalar[,] cenāze’i dört kişi getirmek sünnettür[.]
2. cenāzenün cemā‘ati ardınca gitmek yigdür[.] cenāze’i omuzlarından
3. komadın cemā‘at oturmak mekrūhdur[.] cenāze’i kazılan sinün kıbledin
4. yanına koyalar[,] sini giñ ve yüksek kazmak yigdür[.] kıbleden yaña tábüt
5. sıgacak deñlü şapmacuk eylemek yigdür[,] eger yir yumşak olup tizcek
6. yıkılırsa tábüt birile komak dağı yigdür[,] mekrūh olmaz[.] ammā
7. ba‘zılar eyitmiş [‘’]tábüt içine biraz toprak koyalar ölü toprak
8. üzerine yatup sünnet yirine gelsün diyü sinleye koyıcağ ölüyi kefenin
9. şeşup kıbleden yaña yöneldüp komak gerek[‘’][.] müslimān olan kāfir hışmın ki
10. bir ‘avrat bir er olsa biri birine kābin kıyup almak dürüst olmayaydı
11. yumağ sinleye komak dürüstdür[,] ammā ol kāfir hışmı müslimān yumağ
12. dürüst degüldür[.] eger ‘avrat olursa sinleye eri koya[,] yüzün
13. açup kıbleden yaña döndere[,] eger eri yoğısa ol ‘avratuñ

[134-b]

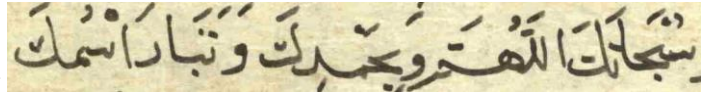
1. kavmi hışmı koya[,] eger kavmi yoğısa şālih kocacuklar koya[,] eger
2. koca kişi bulunmazsa şālih ve müslimān yigit koya[,] koyıcağ
3. [‘’]bismillahi ve ‘alā alihi resūlillahi[‘’] diye[,] ‘avratları ölü üzerine yā ardınca

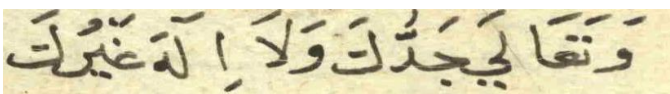
4. sinleye kıomayalar[,] şağu şağup kıatı kıatı ağlarlarısa kıomayalar[,] eğer
5. çağırın gözden yař aķarsa günāhkār olmaz[.] ölü öñince zikir itmek
6. yā kıur'ān oķımaķ mekrūhdur[,] zīrā yahudiler ölüsine beñzemiř olur[.]
7. sinleye varan kişiler ölü gömülmedin ölü issi destürinsiz gitmek
8. mekrūhdur[,] eęer ölüyi bir gücile alınmıř yire gömmiř olurlarısa
9. çıkarpup yine girü bir ĥalāl yire gömmek gerek[.] bilgil ki ölüyi sinleye
10. kıomayınca şoru şorulmaz[.] kıaķan bir kişiyi bir yirde ölse gömseler
11. atası yā anası dilese çıkara[,] kendü şehrine ilede[,] kıomayalar çıkarmağa[,]
12. zīrā mekrūhdur[;] ammā gömmedin öldüęi yirden iki mil kıadar olup
13. ayruķ yire giderseler kıayırmaz[.] ölüyi ev içinde gömmeyeler[.]

[135-a]

1. ölüyi kıoduķlarından laĥdına yā üzerine kerpüc yā kıamış kıoyalar[,] kiremid
2. kıomaķ mekrūhdur[,] üzerini yabsalar kiremidile yā aęacıla
3. cānavar aķmamaęıķun yā bellü olmamaęıķun kıayırmaz[,] ba' zılar kıyında
4. mekrūhdur[,] dükeli sinleyi bir kıarıř kıadar yirden yukaru kıalduralar[,]
5. örgüclü eyleyeler[,] üzerine biraz şucağaz řaķalar[,] eğer sinle taşına
6. yazu yazsalar ba' zılar kıyında dürüstür mekrūh degüldür[,] ammā kıur'ān
7. ve Tañrı Ta' ālā adın yazmamaķ gerek[.] bunları bildükden řoñra namāz
8. içinde[,] řoñında oķıyacaķ du' āları bildürelüm[.] el bağladukdan řoñra

9. oķıyacaķ du' ā budur

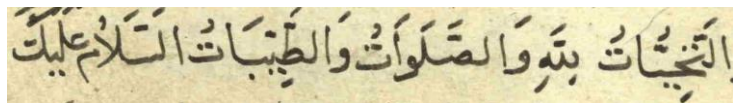

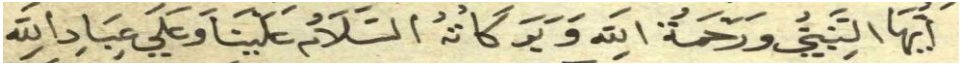
10.

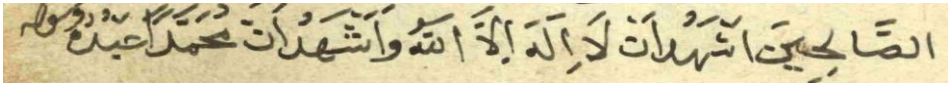
taĥıyyāta oturucaķ

oķuyacaķ

11. du' ā budur

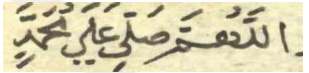

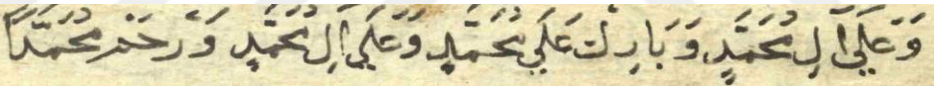
12.

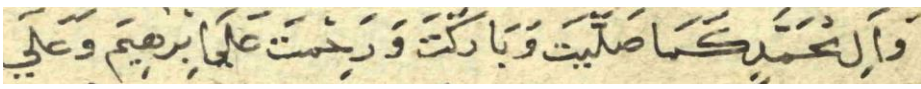
13.

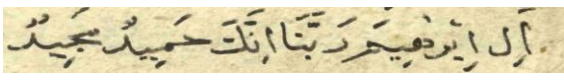
[135-b]

1. bu araya degin taḥiyyātı iki kez oturduğunda daḡı şaḡiḡ budur kim vācibdür[.]
2. ba‘ zılar evvelki taḥiyyāt oḡımaḡ sünnetdür ikinci taḥiyyātı oḡımaḡ vācibdür
3. eger iki rek‘ at namāz kılırsa vācibdür ḡamu ‘ ālimler ḡıyında[,] İmām
4. Şāfi‘ī ḡıyında āḡir taḥiyyātında oḡımaḡ farzdur ammā ‘ abdu ve resūluhu-
5. dan aḡaḡa ḡalavāt oḡımaḡ oturıcaḡ yā iki rek‘ at kılıp oturıcaḡ
6. sünnetdür[.] bilgil ki ḡalavātında rivāyet ḡoḡ dürlü gelmiḡdür ammā
7. ḡol ḡalavāt kim ‘ Ali ve ‘ Abdu’llāh ve İbni ‘ Abbās ve İbni Mes‘ūd ve Cābir

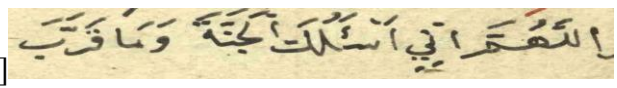
8. raḡıyallahu ‘ anḡum ecma‘ in rivāyet ḡılıḡlar budur

9.

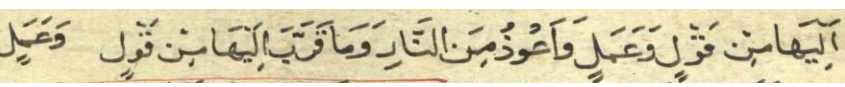
10.

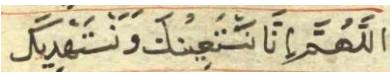
11. bundan ḡoḡra du‘ ā oḡımaḡ

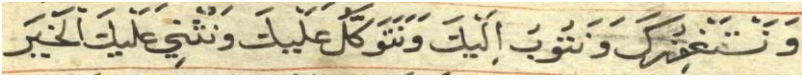
12. daḡı sevgülüdür[,] du‘ ā daḡı ḡoḡdur ammā ‘ ālimlerüñ ḡoḡı bu du‘ āyı

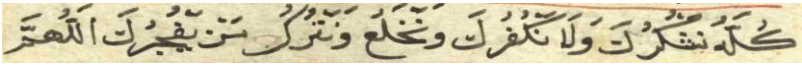
13. oḡımaḡ yigdür dimiḡler[.]

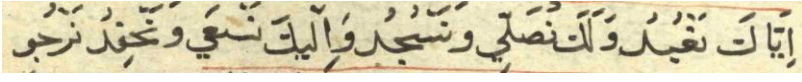
[136-a]

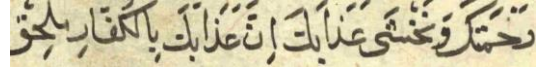
1.

2. vitir namāzında oḡıyacaḡ du‘ ā budur

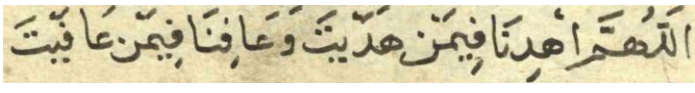
3.

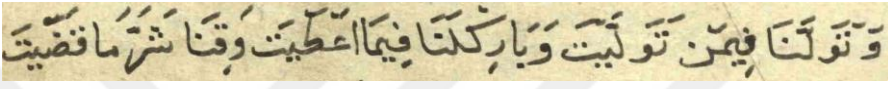
4.

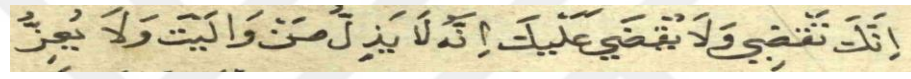
5.

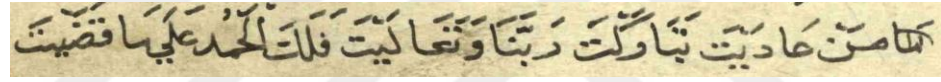
6. ḵunūtı bu araya

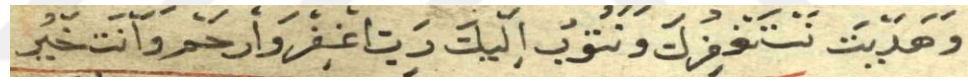
7. araya degin oqımaq vācibdür[,] bundan aşığası du' ādur[,] oqımaq sevgülüdür

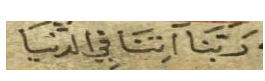
8. du' ā budur[:]

9.

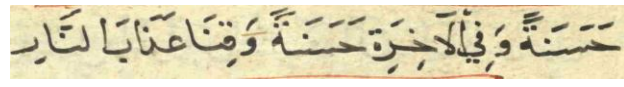
10.

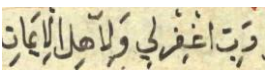
11.

12.

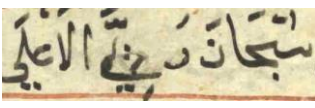
13. الرَّاحِبِينَ eger ḵunūtı bilmezse bu du' āyı oqıya[:]

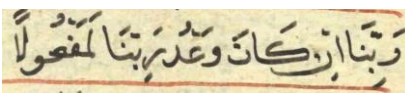
[136-b]

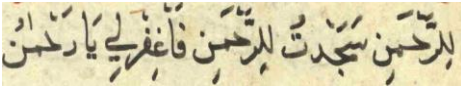

1. ba' zılar eyitmiş

2. üç kez diye secde āyetin oqıyıcak

3. secde itdüklerinde oqıyıcak du' ā şaḥiḥ budur kim secde idicek

4. üç kez diye[,] ba' zı ' ālimler eydür

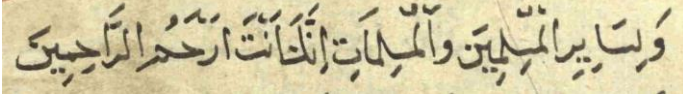
5. إِنَّمَا diye[,] ba' zılar eyitmiş

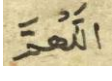
6. diye[,] Muhiṭde eydür
7. [‘’]secde idüp nesne dimezse daḥı dürüstdür zīrā bu secde namāz
8. secdesinden aḳvā degüldür[‘’] dimiş[:] ammā [‘’]ṭurup andan secde itmek
9. yigdür eger ṭurmadın iderse daḥı dürüstdür[‘’] dimiş[.] cenāze
10. namāzında er adam namāzın kılrken oḳıyacaḳ du‘ā budur

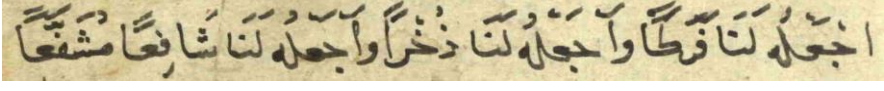
11.
12.
13.

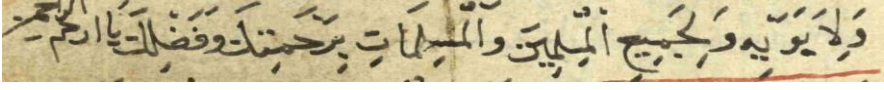
[137-a]

1.
2.
3. eger ‘avrat namāzın kılrursa du‘āyı
4. böyle oḳıya
5.
6.
7.
8.

9. eger

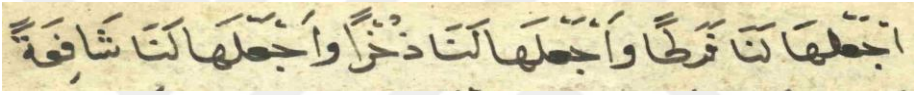
10. bālīg olmaduğ er oğlancuğ namāzın kılursa bu du‘ āyı oğıya

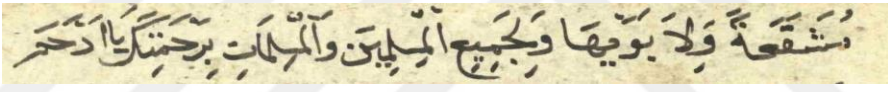
11.

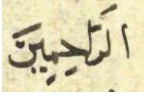
12.

13. eger bālīg olmamış kızcucuğaz namāzın kılursa bu du‘ āyı oğıya

[137-b]

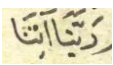
1.

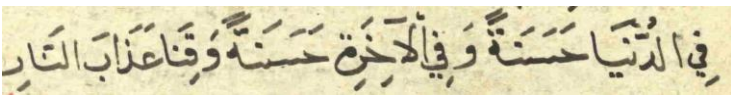
2.

3. Nihāyede eydür [‘]zāhir rivāyet budur kim dördüncü tekbīrden

4. řoñra selām vire[‘][,] ammā ba‘zı ‘ālimler eyitmiş [‘]namāzlara ğatmolunduğı du‘ ālardan

5. oğıya[,] dördüncü tekbīrden řoñra selām vire[‘] dimiş[,] şağış budur kim

6. oğıya

7. dimiř[.] cenāze namāzında ođuduđları meřhūr du‘ ālar budur[,] ammā

8. mecma řerĥinde eyitmüşdür ki [‘]bizüm ‘ālimlerimiz cenāze namāzında oğumağa

9. bellü du‘ ā itmeyüp şururlar[,] pes kendüyiçün ve ölüyiçün ve şamu

10. müslimānlar içün nice du‘ āları kese[,] oğıya[,] du‘ ā ide[,] Tañrı Ta‘ ālādan

11. yarlığanmaklık dileye[‘’][;] ammā ‘Avf bin Mālik eyitmişdür kim [‘’]peygamber

12. Һazretinüñ ardında Һururdum cenāze namāzın Һılurken bu du‘āyı

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَعَافِهِ
وَارْحَمْهُ

13. ağızından ezberledüm du‘ā budur

[138-a]

1. وَأَعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَأَغْنِلْهُ بِالْمَاءِ وَالشَّلْحِ

2. وَالْبُرْدِ وَنِقَمِهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يَنْبَغِي التَّوْبَةَ لِأَبْيَضٍ مِنَ الدَّنَسِ

3. وَأَبْدِلْهُ دَارَ آخِرٍ مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا

4. خَيْرًا مِنْ ذَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ لَجَنَةَ الْجَنَّةِ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ

5. وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ

[‘’][.] eger bu du‘āyı bilmezse her ölüde

6. bu du‘āyı oқыya üç kez اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِقَدْرَ التَّوْبَةِ

7. وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

bundan şöñra bilgil kim irtte

8. namāzın Һılup selām virdükden şöñra iş bu du‘āları oқыya اللَّهُمَّ

9. نَسَلْتُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي وَتَشْرَحُ بِهَا

10. صَدْرِي وَتَجْمَعُ بِهَا شَمْلِي وَتَحْضُرُ بِهَا غَائِبِي وَتَرْفَعُ بِهَا

11. شَاهِدِي وَتَزَكِّي عَمَلِي وَتَبَيِّضُ بِهَا وَجْهِي وَتَلْقِي بِهَا

12. دَشِدِي اللّهُمَّ اصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةٌ اَمْرِي

13. وَاَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي وَاَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي

[138-b]

1. اَيُّهَا مَعَادِي اللّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرًا عَمَارًا تَاخِرَهَا وَخَيْرًا عَمَالِنَا

2. خَوَاتِمَهَا وَخَيْرًا يَامِنَا يَوْمَ نَلْقِيكَ اللّهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ

3. عَاجِلَهُ وَآجِلَهُ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ اَعْلَمْ اللّهُمَّ اَنْتَ رَبِّي

4. لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِي وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ

5. مَا سَطَعْتُ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوؤَلْكَ بِبِعْتِكَ عَلَيَّ

6. وَاَبُوؤَلْكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَانَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ

[.] bundan sonra

7. otuz üç kez [‘’]sübhanallahi[‘’] diye[,] otuz üç kez [‘’]el-ḥamdülillahi[‘’] diye[,] otuz üç kez

8. [‘’]allahu ekber[‘’] diye[,] bu tesbîhlerüñ her birisi otuz üç kez diye[,] eger bir maşlahatı

9. olursa onar kez diye[,] andan sonra

10. وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلِيُّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ve daḡı âyet el-kürsî oқыya[,]

11. elin ḡaldura[,] du‘ā ide[,] peygamber ḡazreti (s.a.) maşābîḡde

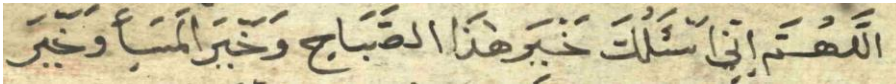
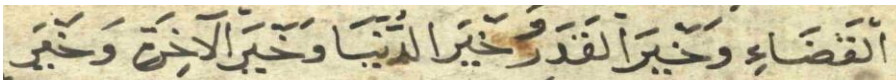
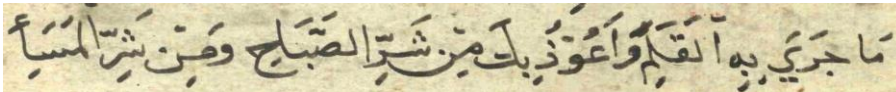
12. buyurmıḡdur [‘’]her kim günde yüz kez gicede ve yüz kez sübhānallahi ve elḡamdülillah

13. ve la ilahe illallahü vallahü ekber diye[,] Tañrı Ta'älâ yüz hac şevâbın virür[,] dağı

[139-a]

1. yüz at gâzâya viribimek şevâbın virür[,] dağı yüz kul âzâd eylemek
2. şevâbın virür[,] pes bu tesbîhleri dâyim namâzdan şoñra
3. oğumağ gerek[,] tâ bu şevâblardan mañrûm olmayasın['][,] dağı buyurmuşdur ki
4. [']her kim elin qaldurup namâzdan şoñra du'â idüp hâcetin dilemese
5. namâzı nâqış olur['] ve Tañrı Ta'älâ (c.c.) gâzab idüp eydür kim
6. [']iy qulum benüm qatumda hâcetuñ yoğ mudur kim yalvarup dilemezsın['][,] zîrâ
7. kerîmler nesne dilemeyiñ sevmezler[,] ammâ bilgil ki du'â itmekte
8. budur ki evvel Tañrı Ta'älâyı aña[,] andan şoñra biş kez [']rabbenâ[']
9. diyüp andan şoñra peygâmbera şalavât vire[,] andan şoñra kendünüñ
10. dağı kamu müslimânlaruñ yarlığanmağlığın dileye[,] du'â iderken göñlin
11. hağ hağretine yöñelde[,] zârılığ ide[,] ağlaya yâ ağlamıya[,] du'ânuñ
12. şartları ondur[;] ammâ gâyet gereklüsi ' arabca du'âdur[,] ' arabca bilmezse
13. türkice du'â ide[,] yalvara[,] pes irte namâzında el qaldurıcağ bu du'âyı oğıya

[139-b]

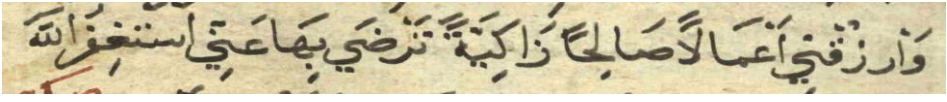
1.
2.
3.

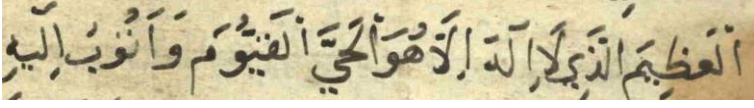
4. وَشِرِّ الْقَضَاءِ وَشِرِّ الْقَدْرِ وَشِرِّ الدُّنْيَا وَشِرِّ الآخِرَةِ وَشِرِّ
5. مَا جَرَى بِهِ الْقَلَمِ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الآخِرَةِ
6. حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا لا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا
7. وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا
8. ذُنُوبَنَا وَلا تُسْرِفْنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى
9. الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ رَبَّنَا إِنَّا أَمِنَّا بِكَ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا
10. مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا وَشَفِّعْنَا بِحَمْدِهِ
11. وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَلا يَأْتِنَا وَلا تَهْتِكُنَا
12. وَلا تَسُدِّ ذُنُوبَنَا وَلا تَنْجِسْنا بِحَمْدِكَ وَلا تُؤْمِنِ بِالْمُؤْمِنِينَ
13. بِفَضْلِكَ وَرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

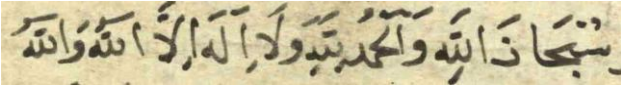
öyle namâzın kıluş

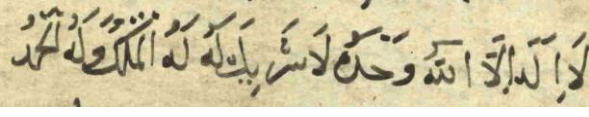
[140-a]

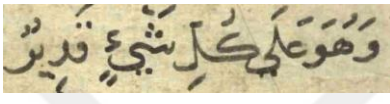
1. selâm virdükden şoñra bu du‘âyı oқыya اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ
2. وَبِيدِكَ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَالْبَيْتُ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ عَلَيْنَا وَبِشْرِهِ
3. اللَّهُمَّ أَنْتَ أَهْلُ الْحَمْدِ وَأَنْتَ عَلِيٌّ كُلُّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ
4. اغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِي وَأَعْظَمِي فِي مَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِي

5.

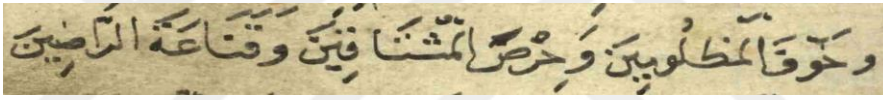
6. bundan sonra

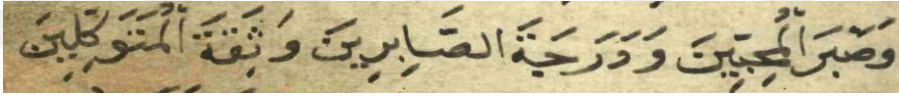
7. otuz üç kez yâ on kez

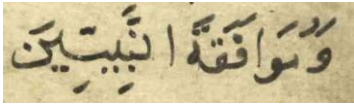
8. diye[,] ardınca

9. oқыya[,] ardınca âyet el-kürsî oқыya[,]

10. elin kaldura[,] bu du‘âyı oқыya[:]

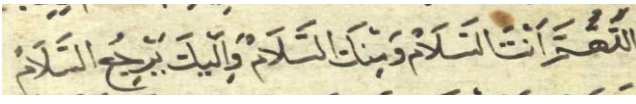
11.

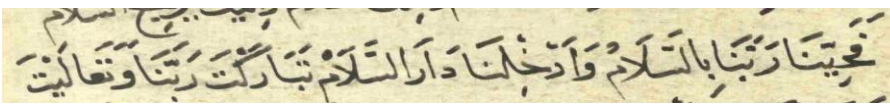
12.

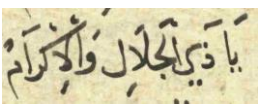
13. [.] andan sonra irte namâzı du‘âsında

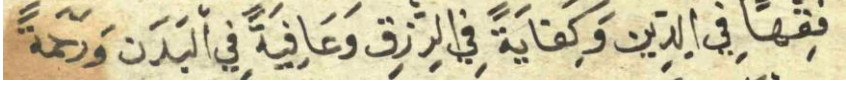
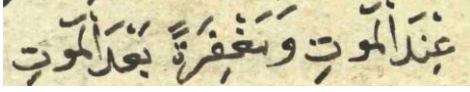
[140-b]

1. rabbenâdan aşağısın oқыya[,] girü qalan namâzları kılup selâm viricek

2. bu du‘âyı oқыya[:]

3.

4. [.] girü ol didigümüz tesbîh oқыyup âyet el-kürsî

5. oқыya[,] oқудuқdan şoñra elin қaldura[,] bu du‘ āyы oқыya[:]
6.
7. [,] andan şoñra biş kez [‘‘]rabbenā[‘‘] diye[,]
8. şalavāt vire[,] allahümme fağfirlenayı āhirīne degin oқыya[,] du‘ ādan
9. şoñra herkez elin қaldurduқca ҳaқ ta‘ ālā ҳazretinden zārılıқ idüp
10. ҳacetini neyise dileyе[,] üçünci bāb zekat bildürür[.]
11. bilgil ki bu bābda zekat ve ‘öşr ve oruc bayramında virdükleri
12. fiṭre ve ҳacılar bayramında itdükleri қurbān ve dağı bir kişi yabanda
13. ma‘din bulup ya māl bulsa ҳükmi nedür anı bildürür[,] dağı bunlaruñ ve beytü’l-māluñ

[141-a]

1. ve ҳumsuñ ve kāfirlerden alınan ҳarācuñ ve armaғанuñ her birin kime virmek
2. gerek anı bildürdük[.] bilgil ki zekāt farzdur şol kişiye kim müslimān ola
3. ve bālig olmış ola ve āzād ola ve uşlu ola[.] eger māl gümiş yā altun olmazısa
4. satmağıçun olmış olsa yā binmegiçün yā giymegiçün yā iş
5. işlemegiçün olmasa gerek kim zekāt virmek vācib ola[,] andan girü elindeki
6. māl kimse ҳaққ-ı müte‘ allıқ olmasa gerek yāһuz māl kimse elinde olup
7. kendü alup taşarruf itmekden ‘āciz olmasa gerek[.] pes bilgil ki müslimān
8. olmayana yā oğlana veya delüye ve қula zekāt farz degüldür[,] dağı
9. mükātab қula ve borclu adam [-]kim māl borcından artuқ iki yüz dirhem
10. gümiş yā yigirmi mişқāl altun bahāsına irişmeye[-] zekāt farz
11. degüldür[;] ammā bir kimse üzerinde alımı olsa iqrār itse қаdı

12. bilse sonra alıcağ geçen yıllar için zekât virmek gerek[,] ammâ ol

13. borçlu kişi sonra kazansa dağı alımlu kişi haqqın alsa ol aldığınuñ

[141-b]

1. zekât vermeye dağı şol māl ki yavuverdi yâ deñize düşdi
2. yâ bir kişi gücile elinden aldı girü alımaz yâ bir kişiye ödünç virdi
3. ol kişi aña inkâr eyledi tanuğ yoğ anlaruñ gibi mālda zekât farz
4. degül[,] ya' ni bunlaruñ gibi māl birkaç yıl geçdüğinden sonra eline girse
5. geçen yılıçun zekât virmek vâcib degül[,] ammâ evinde gömülü māl
6. olsa yirin bilmesek zekât virmek gerek[,] eger bağında yâ yirinde gömse yirin
7. bilmesek ba'zılar eydür [""]zekât vire anuñçun bulıcağ geçen yıllarçun[""][,] ba'zılar
8. eydür [""]virmeye[""][,] ammâ ayruğ yirde gömse zekât virmez bilmeyicek[,] andan
9. sonra bilgil ki gümüşde iki yüz dirhemden eksük olsa zekât virmek
10. farz degül[,] iki yüz dirhem olsa biş dirhem zekât virmek gerek[,]
11. üzerine artsa kırğ dirhem artduğça bir dirhem zekât virmek gerek[,]
12. kırğ artsa kırğda bir dirhem virür[,] kırğdan aşağıda nesne virmezler
13. dağı altında yigirmi mişkal virmeyince zekât yoğdur[,] yigirmi mişkal

[142-a]

1. olıcağ buçuğ mişkal zekât vire[,] yigirmi mişkal üzerine artıcağ her dört
2. mişkalde iki kırāt vireler[,] kırāt mişkaluñ yigirmi bahşde bir bahşidür[,]
3. İmām Ebū Hanīfe mezhebi budur[,] ammâ İmām Ebū Yūsuf kıyında iki yüz
4. dirhem gümüş üzerine artsa yigirmi mişkal altun üzerine artsa ne deñlü
5. azacuğ artsa kırğ bahşde bir bahşi zekātiçün virmek gerek[,]
6. bilgil ki altunuñ gümüşuñ mecmū' icinsine zekât virmek gerek[,]

7. gerekise sikkelenmiş akça ve fulari olsun gerekise kab kaçak
8. olsun[,] gerekise ‘avretler taşınacak nesne olsun gümüşlü boncuğ gibi
9. ve gümüşlü kılıç gibi[.] ammâ incüde ve taşda la‘l ve yâkütde ve zebercetde
10. ve peyrûze ve mercân gibide zekât vâcib degüldür[.] eger altun
11. ve gümüş birle qarılmış olsa kanķısı çoğisa anuñ hükminde olur[;]
12. gümüş çoğisa iki yüz dirheme ırmeyince zekât yokdur[,] eger altun
13. çoğisa yigirmi mişkâle ırmeyince zekât yokdur[,] irişecek zekât vire[.]

[142-b]

1. eger altuna yâ gümüşe bakır yâ kalay yâ ayruğ nesne qarılrsa girü kanķısı
2. çoğisa anuñ hükminde olur[,] eger altundan gümüşden ol qarılan
3. nesne çoğisa şatmağıçun olmayınca zekât vâcib olmaz[,]
4. ammâ şofı ve kemhası ve ketteni ve panbuğı ve balı ve yağı ve taħılı
5. ve za‘ ferânı olsa girü böyledür[.] el-hâşıl altundan ve gümüşden
6. ayru mâl olsa eger şatmağıçun olmasa daħı aldıktan şoñra niyyet
7. itse zekât vâcib olmaz[,] meger kim şata daħı bahâsına nesne ala
8. ticâreteçün[.] pes öyle olıcağ anları kıymetine tutup zekât virmek
9. gerek[,] eger gümüş kıymetine tutıcağ zekât virmek vâcib olursa
10. gümüş kıymetine tuta[,] eger altun kıymetine tutıcağ zekât
11. vâcib olursa altun kıymetine tuta[,] eger biraz altun
12. biraz gümüş ve biraz ayruğsı nesnesi olursa her birin
13. başlu başına tutıcağ zekât vâcib olmazısa birine kıata[,]

[143-a]

1. bahâya tuta[,] eger ol nesnelere iki yüz dirhem gümüş bahâsına yâ yigirmi
2. mişkâl altun bahâsına irişürse mecmü‘ inuñ zekâtın vire[.]

3. andan şoñra bilgil ki bu didigimiz nesnelerde zekât ol vaqt
4. vâcib olur kim bir yıl üzerine geçe[.] eger kişinüñ mālı yıl evvelinde
5. zekât vericek degül olsa yıl ortasında eksilse yıl ahiri
6. olicağ girü tamām olsa zekât vâcib olur[,] ammā tamām olduqdan
7. şoñra mālınüñ qamusı helāk olsa zekât virmek
8. vâcib olmaz[,] ammā mālınüñ birazı helāk olsa hisablaya helāk
9. olinan ve girü qalanın helāk qadarınüñ zekâtın virmeye[,]
10. girü qalan qadarınüñ zekâtın vire ve dağı bilgil ki
11. zekât ‘ibâdetdür[,] niyyet itmeyince ödenmez[.] pes zekâtın
12. çıkarup ayırurken niyyet itmek gerek[,] zekâtıçun çıkardığı
13. aqçayı ayruca qoyup qarşu müslimānlar yoqsullarına virmek gerek[.]

[143-b]

1. eger zekât çıkardığı vaqt niyyet itmezise şol yoqsullara virdükçe
2. niyyet itmek gerek[,] eger niyyet itmedin mālınüñ çoğın üleşdürse
3. zekâtı ödenmez ammā eger mālınüñ qamusın üleşdürse zekâtı ödenür[.]
4. bundan şoñra cânlu cânavaru zekâtın bildürelüm[.] bilgil ki devede
5. biş olmayınca zekât farz olmaz[,] şıgırda zekât farz olmaz
6. otuz olmayınca[,] qoyunda zekât farz olmaz kırk olmayınca[.]
7. andan şoñra bunlar yılıñ çoğın yabanda yimek gerek[,] eger yılıñ
8. yarusın yabanda otlayup yarusın evde yim yise zekât farz
9. olmaz[,] andan girü köşekde buzağuda ve quzuda zekât olmaz
10. yaşına yitmeyince[,] ammā eger bunlar anayıla yürürse bile hisāb olur[,]
11. zekât virmek gerek[,] andan şoñra bunu bilmek gerek[:] iş işler devede
12. ve binülür devede ve çift sürer öküzde ve yük götürür devede
13. ve binülür atda zekât farz degül[.] zekât farz olmayanları

[144-a]

1. bildükden sonra zekât farz olanlarda zekât nice farz olur anı
2. bildürelüm[,] bilgil ki biş deve de koyun virmek gerek[,] yigirmi
3. deveye irişince on deve de iki koyun on biş deve de
4. üç koyun yigirmi deve de dört koyun vire[,] yigirmi biş deve de
5. yaşın geçmiş bir dişi torum vire[,] otuz altıya varınca otuz altı deve de
6. iki yaşın geçmiş bir kayalık deve vire[,] altmış bire varınca
7. deve altmış bir olıcağ dört yaşına girmiş bir deve vire[,]
8. yitmiş altıya varınca yitmiş altı olıcağ iki dişi torum vire
9. iki yaşına girmiş[,] toksan bire varınca toksan bir olıcağ
10. dört yaşına girmiş iki dişi deve vire[,] yüz yigirmiye varınca
11. yüz yigirmi olıcağ yüz yigirmide dağı iki dişi deve vire dört yaşına girmiş[,]
12. andan sonra yüz yigirmi deve üzerine artan deve de
13. bir koyun vire[,] yigirmi biş olınca yigirmi biş olıcağ

[144-b]

1. bir dişi torum vire iki yaşına girmiş[,] otuz varınca otuz
2. olıcağ bir dişi deve vire dört yaşına girmiş[,] bu otuz dağı
3. kim yüz yigirmi üzerine artdı yüz yigirmiye katıcağ yüz elli olur[,]
4. pes yüz ellide üç dişi deve virür dörder yaşına girmüş[,]
5. andan sonra yüz elli deve üzerine artıcağ biş deveye bir koyun
6. vire[,] yigirmi biş deve olınca biş deve artduğça bir koyun vire[,]
7. yigirmi biş deve olıcağ iki yaşar bir dişi torum vire[,] otuz altıya
8. varınca otuz altı olucağ üç yaşar bir dişi deve vire[,]
9. kırk altı olıncağ kırk altı deve de bir dişi deve dört yaşar

10. elli deve olunca elli deve olıcağ hemān girü dört yaşar bir dişi
11. deve vire[,] bu elli dağı yüz elli üzerine artdı yüz elliye kaçıcağ
12. iki yüz olur iki yüzde dört dişi deve virür dörder yaşar[,]
13. andan şöıra bu iki yüz deve üzerine artsa biş devede

[145-a]

1. koyun vire[,] bu iki yüz deve yigirmi biş deve olunca yigirmi biş devede
2. bir dişi devede virür iki yaşar[,] otuz altı deve olunca otuz altı
3. deve olıcağ üç yaşar bir dişi deve vire[,] kırk altı olunca kırk altı
4. olıcağ dört yaşar bir dişi deve vire[,] elli deve olunca elli deve
5. olıcağ girü dört yaşına girmiş bir dişi deve vire hemān altı deve
6. virdiginleyin[.] el-ḥāşıl yüz elli devede üzerine artup elliye varınca
7. nice zekāt virürse iki yüz deve üzerine artan deve dağı her elli
8. arddukça girü eyle zekāt vire[,] kaç elli gerekise olsun artsun[.]
9. andan şöıra şıgır zekātın bildürelüm[.] bilgil ki qaraca şıgır
10. ve şu şıgır ve irkek ve dişi birdür zekāt virmekde[.] pes bilgil ki
11. otuz şıgırda iki yaşına gitmiş bir țana virür[,] irkek olsun dişi
12. olsun kırk şıgırda kırk şıgır olıcağ bir şıgır virür üç yaşına gitmiş[,]
13. eger kırk şıgır üzerine artsa her bir şıgır bahāya tutup kırk

[145-b]

1. aqçada bir aqça vire[,] altmış şıgır olunca altmış şıgır olıcağ
2. iki şıgır vire ikişer yaşar[;] ammā altmış şıgır üzerine artıcağ
3. artan şıgır on olunca nesne virmeye[,] on olıcağ mecmū^c yitmiş
4. şıgır olur kırk şıgırçun üç yaşına gitmiş bir şıgır vire[,]
5. otuz şıgırçun iki yaşına gitmiş bir țana vire[,] bundan şöıra

6. her on şığır kim artsa mecmū⁶ kaç olursa hisāblaya her
7. kırk şığırçun üç yaşına gitmiş bir şığır vire[,] andan soñra
8. koyun zekātın bildürelüm[,] bilgil ki koyun dağı kırk koyun olmayınca
9. zekāt yokdur[,] kırk koyun olıcağ bir koyun virür[,] koyun
10. zekātında keçi ve koyun bunlaruñ dişisi irkegi hisābda birdür[,]
11. biri birine katalar kırk koyunda bir koyun vireler[,] yüz yigirmi koyun
12. olunca yüz yigirmide dağı hemān bir koyun virür[,] yüz yigirmi bir olıcağ
13. iki koyun virür[,] iki yüz koyun olunca bu iki yüzden soñra

[146-a]

1. bir koyun artsa üç koyun virür[,] yüz koyun üzerine artıcağ
2. üç koyun virür[,] dört yüz koyun olunca dört yüz koyun
3. üzerine artıcağ yüz koyun üzerine artıcağ yüz koyun olmayınca
4. nesne virmez[,] yüz olıcağ bir koyun virür[,] andan soñra her yüz koyun
5. artduğça bir koyun virür ne deñlü çok olursa[,] bundan soñra at zekātın
6. bildürelüm[,] bilgil ki at binmegiçün olsa zekāt virmezler[,]
7. irkek dişi qarışup yürimese zekāt yokdur ammā irkek dişi
8. qarışup yürise döl için olsa yılıñ çoğın yabanda otlasa
9. zekāt virmek vācibdür[,] pes eger atlaruñ pahāsı berāber olsa
10. dilerse her bir atıçun bir dinār virsün[,] dinār didikleri
11. evvel altundur kim bahāsı on dirhem gümüşdür[,] dilerse atları bahāya
12. tuta[,] her iki yüz dirhemde biş dirhem vire[,] artuğ gelürse
13. kırk dirheme irişürse bir dirhem vire[,] irişmezise virmeye[,]

[146-b]

1. eger irkek atları başına yüriseler İmām Ebū Hānīfe kıyında bir sözince

2. zekāt vācibdür[,] bir sözince vācib olmaz[.] İmām Ebū Yūsuf ve Muḥammed
3. kıyında anda zekāt yoḡdur gerekse erkek dişi qarışup yürisün geregiŝe
4. başına yürisün[.] yıl olmadın her nesnenüñ birkaç yıllıḡ zekātın öñdin virmek
5. daḡı dürüstdür[.] ḡulāşada eydür [‘’]bir kişinüñ iki yüz dirhem gümüşi
6. olsa yigirmi biş dirhem gümüş virse biş yılıñ zekātıçun andan
7. andan şoñra ol elindeki iki yüz dirhem helāk olsa bir dirhemi ḡalsa ol
8. bir dirhemile biñ aḡça ḡazansa ol biñ aḡçanuñ üzerine bir yıl geçse
9. zekāt virmeyeler[,] anunıçun zīrā öñdin virdigi yigirmi biş dirhem gümüş
10. bu soñradan bir aḡçadan ḡazanılan biñ aḡçanuñ zekātı yirine geçer[‘’][.]
11. ḡaçan bir kişinün yigirmi mişḡāl altunı olsa iki yüz dirhem gümüşi olsa
12. biş dirhem gümüş virse daḡı ölmediñ gümüş helāk olsa ol virdigi
13. gümüş altun zekātı yirine geçer[,] zīrā altun gümüş ikisi birdür[.] ammā ḡoyun

[147-a]

1. şıḡır deve bir nesne gibi degül[.] pes kişinüñ kırḡ ḡoyunı ve biş devesi
2. olsa [‘’]yıl olmadın öñdin ḡoyun zekātın vireyin[‘’] dise bir ḡoyun
3. virse yıl tamām olmadın ḡoyun ḡırılrsa devesi ḡalsa ol virdüḡi ḡoyun
4. deve zekātı yirine ḡurmaz[.] ammā kitāb-ı nevādirde eyitmiş [‘’]eger gümüş
5. zekātın virse eyitse [‘]bu zekāt gümüŝümçün olsun[‘] dise yıl
6. tamam olmadın gümüş helāk olsa altun ḡalsa virdüḡi gümüş altun
7. zekātı yirine ḡurmaz[;] ammā biñ dirhem gümüş olsa elinde yıl tamam olmadın
8. ol gümüş helāk olsa bir kişi üzerinde daḡı biñ aḡça alımı olsa
9. bu virdigi zekāt ol alımı aḡça zekātı üzerine ḡurur[‘’][.] bilgil ki
10. zekātın bir ayruḡ şehr yoḡsullarına virmek mekrūhdur[,] megerki
11. ol yoḡsul ḡışmı ola yā bu şehirdeki yoḡsul cāhil ola[,] ol
12. ‘ālim ola yā bu şehrüñ faḡīri fāsiḡ ola[,] ol zāhid ola[,] bir kişiye

13. iki yüz dirhem gümüşden artuğ virse dürüstdür[,] zekât borcı ödenür ammâ mekrûhdur[.]

[147-b]

1. eger borçlu olursa borcın ödeyecek deñlü virse dürüstdür borcı
2. ne deñlü çoğısa[,] ammâ dilese ki bir faķire kamu zekâtın zühdi
3. ve taķvâsı ve tã' atı oldığıçun karşı yüz dirhem vire[.]
4. el-hâşıl iki yüz dirhemden artuğ virmeye[,] def^ç a def^ç a vire[,] ne deñlü
5. çok virürse mekrûh degildür[;] ammâ evvelâ budur ki bir günde iki yüz
6. dirhemden artuğ virmeye[,] belki bir kez vire ikişer yüz dirhem[.] İmâm Fudail
7. eyitmiş [‘]cânlu tavar zekâtın bu zamanda kendü virmek yigdür[,] zîrâ
8. imâmlar zekât alup birine virmezler[‘][.] eger zâlim beg bir kişinuñ cânlu mâlınıñ
9. zekâtın alsa şahîh budur kim zekât ödenür eger viren kişi
10. ol virdigi zekâtı zekâtuçun olsun diyü niyyet itse[.] İmâmü's
11. Serahsî eydür [‘]şahîh oldur zulmıla aldukları nesne zekât
12. yerine geçer[‘][.] eger bir kişiye otuz aķça zekât farz olsa otuz
13. aķça ağırı gümüş virse dürüstdür İmâm Ebû Hanîfe kıyında[.]

[148-a]

1. egerçi ol gümüş parasınıñ bahâsı yigirmi biş aķça daħı getürmezise
2. İmâm Muħammed ve Ebû Yūsuf kıyında bahâsı berâber gerek[.] egerçi
3. ağırı yigirmi biş aķça yoğısa daħı pes bir kişi bir düzülmiş gümüş
4. yâ altun nesneyiçün uvaķ gümüş yâ altun virse ağırlığı ol
5. farz olan zekât ağırlığı deñlü olsa ammâ bahâsı ol kadar olmasa
6. Ebû Hanîfe kıyında dürüst olmaz[,] anlaruñ kıyında dürüst olur[.] eger

7. bayramda oglancuqlara bayramlık virse yāhūd kimseye muştuluk
8. virse zekāta niyyet itse dürüst olur ol virdügi kişiler bay olmazısa
9. eger üstādı kira ile öğredür kişi degülise[,] ammā Eyü Hıyr ve Tañrı kıyında
10. maqbūl olacağ hayr oldur kim aña dünyā ğarazından bir zerre ğaraz kıarılmaya[.]
11. bir yoğsul kışıde alımı olsa ol kışıye alımını bağışlasa kendü kıyında
12. dağı mālınıñ zekātına niyyet eylese dürüst olmaz yāhūd ol kışıdeki
13. mālınıñ zekāti kıadarın ol kışıye bağışlaya[,] ol üzerindeki mālınıñ

[148-b]

1. zekātına niyyet eylese ğirü dürüst olmaz ammā eger ol alımı ol
2. yoğsul kışıye bağışlasa ol malınıñ zekāti ödenür[.] yoğsullara nesne
3. virse řoñra zekāta niyyet itse dürüstdür eger virdiği yoğsul
4. elinde turursa ğarc itmedise[,] bilgil ki zekātda ve ‘öşrde ve oruc
5. bayramında virdükleri fıtrda ve nezrde ve kefaretdede vācib olan
6. nesneniñ bahāsın virmek dürüstdür[,] ğıle idüp zekāt gidermek
7. ve şüf‘a gidermek İmām Muĥammed kıyında mekrühdür[,] zırā müslimān olan
8. kışı ğulķına lāyık degüldür[,] hem zekāt anuñıçun farz oldu kim
9. yoğsullar anuñıla dirileler[,] ğıle idüp virmeyicek ol maķşüd ğāşıl olmaz[.]
10. faşl
11. bu faşlda ‘öşr bildürelüm[.] ‘öşr oldur kim kışı ğāşılınıñ onda
12. birin vire[,] bilgil ki her nesne kim anı ekerler andan ğāşıl biter
13. andan onda birin virmek gerek[,] eger ekmedin kendüsi biterse anda

[149-a]

1. ‘öşr yoğdur[,] meğer kim bir kışı anı kırıya şata şol kıamış kırıyup

2. şatdukları gibi pes müslimân olan kişiye vâcibdür ki taḥılın ve yimişin
3. ve panbuğın ve za‘ ferânın ve kettânın ve bostânın ḥisâblaya[,] onda
4. birin çıkarara[,] ne deñlü az olursa imâma yâ sulṭâna vire[,] eger yirin
5. yâ bağın yâ bostânın ḳovağıla yâ dolabıla çeküp şuvarsa yigirmide
6. birin vire[,] ‘ öşür alınur yirde olan ḳovan balından ‘ öşür alalar[,] ḥarâc
7. alınur yirde baldan nesne almayalar[,] bilgil ki ‘ öşür çıkarmakda bir kişinüñ
8. milki olmak şart degüldür[,] çıkararı daḥı ‘ âḳıl bâliğ ve âzâd olmak şart
9. degüldür[,] Muḥtaşar-ı Muḥîṭde eydür [‘]vaḳf yirüñ daḥı ḥâşılınuñ ‘ öşrin
10. virmek gerek[,] mükâteb olan ve delü olan ve bâliğ olmaduk
11. yirinüñ ḥâşılında daḥı onda birin çıkarmak gerek[‘][;] ammâ ḥulâşada
12. eydür [‘]bâliğ olmayan kişi yirinden yâ delü olan kişi yirinden yâ vaḳf
13. yirden ḥâşıl olanda ‘ öşür yoḳdur[‘] dimiş[,] girü ḳalan kitâblarda

[149-b]

1. muḥâlifdür meger ‘ ibâdet ma‘ nisin tercîḥ itmiş[,] bu ‘ öşrin virdüğü
2. ḥâşılı şatmağıçun ḳosa üzerine bir yıl geçse zekât vâcib olmaz[,]
3. ḳaçan ‘ öşri alınur yiri kiriye virseler yâ ‘ âriyyete virseler yâ ortaḳlığa
4. virseler yâ bir kişi ol ḥâşıl olan yiri issinüñ elinden gücile
5. alsa ol yir issinüñ ṭanuğı olsa yir kendünüñ idigüne ol yirden
6. ḥâşıl olanuñ ‘ öşrin virmek gerek[,] yir issi üzerinedür[;] ammâ eger
7. yiri ortağa ekmege virse toḥmı yir issi virmese eken virse İmâm
8. Ebü Yūsuf ve Muḥammed ḳıyında ‘ öşri yiri eken kişi üzerinedür[,] eger sulṭân
9. ḥarâcı yir eken kişiden gücile alsa eken kişi vire[,] yir issine gide[,]
10. eger sulṭân ḥarâcı yir issine virse dürüstdür Ebü Yūsuf ḳıyında[,]
11. fetvâ anuñ üzerinedür[,] eger yir issi ḥarâc virecek kişi olsa ḳadılar

12. ve dānişmendler gibi İmām Muḥammed kıyında dūrüst degüldür[,] ammā eger
‘öşri

13. yir issine virse dūrüst degüldür ikisi kıyında daḥı[.]

SONUÇ

Mukaddime-i Kutbe'd-dîn, sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Halka yönelik bir eser olduğu için metinde bir sohbet havası sezilmektedir. Eser akıcı bir dile sahiptir fakat konuşma dilinden kaynaklanan bazı bozukluklar da vardır. Bağlama edatlarının sık kullanılması da bu bozukluğun temel sebebidir diyebiliriz.

Çalışmada cümle çeşitleri; yüklemine göre (kurallı cümle, devrik cümle), anlamına göre (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi), yüklemine göre (fiil cümlesi, isim cümlesi), yapısına göre cümleler (basit cümle, birleşik cümle, sıralı cümle) başlıkları altında incelenmiştir.

Mukaddime-i Kutbe'd-dîn'de müstakil cümleye rastlamak oldukça zordur denilebilir. Cümle başı bağlaç ve edatlarının oldukça fazla kullanılmış olması cümlelerin değerlendirilmesinde problem teşkil etmektedir. Çalışmada daha çok bağımlı ve bağımsız cümlelere rastlanmış, bu cümlelerin de kendi içinde barındırdığı cümleler incelenerek cümle sayısı ve cümle çeşitleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Metinde her yargı tek başına değerlendirildiğinde 1060 cümle bulunmaktadır. Fakat bu cümlelerin 199'u bağımlı, 38'i bağımsız cümledir. Bağımlı cümleler kendi içinde 718 cümle, bağımsız cümleler kendi içinde 99 cümle barındırmaktadır.

Yüklemine göre bakıldığında 891 kurallı cümleye, 169 devrik cümleye rastlanmıştır. Kurallı cümlelerin metindeki cümlelere oranı %84.05, devrik cümlelerin metindeki cümlelere oranı %15.95'tir.

Anlamına göre değerlendirildiğinde 861 olumlu cümle, 195 olumsuz cümle ve 4 soru cümlesi tespit edilmiştir. Olumlu cümlelerin metindeki cümlelere oranı %81.23, olumsuz cümlelerin metindeki cümlelere oranı %18.40, soru cümlesinin metindeki cümlelere oranı %0.37'dir.

Yüklemine göre değerlendirildiğinde 821 fiil, 239 isim cümlesi bulunmaktadır. Fiil cümlesinin metindeki cümlelere oranı %77.45, isim cümlesinin metindeki cümlelere oranı %22.55'tir.

Cümleler yapıları bakımından değerlendirildiğinde ise; 526 basit cümle, 534 birleşik cümle bulunmaktadır. Birleşik cümlelerin 284'ü şartlı birleşik cümle, 124'ü iç içe birleşik cümle, 126'sı ki'li birleşik cümledir. Buna göre; basit cümlelerin metindeki cümlelere oranı %49.62, birleşik cümlelerin metindeki cümlelere oranı %50.38'dir.

Ayrıca 237 sıralı cümle tespit edilmiştir, bu sıralı cümlelerin de 38'i bağımsız sıralı, 199'u bağımlı sıralı cümledir. Sıralı cümlenin metindeki cümlelere oranı %22.35'tir. Bağımsız sıralı cümlenin metindeki cümlelere oranı %3.58, bağımlı sıralı cümlenin metindeki cümlelere oranı %18.77 şeklindedir.

Görüldüğü gibi fiil cümlesi isim cümlesinden, kurallı cümle devrik cümleden, olumlu cümle olumsuz cümleden, birleşik cümle basit cümleden daha çok kullanılmıştır. Bunun nedeni yazarın halka, yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri aktarmasıdır denilebilir.

Bu oranlar eserin 100a – 149b arası varaklardaki cümlelerin incelenmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Eserin bütünü için kesin sonuçlar olmasa da genelleme yapıldığında bizlere bir fikir vermesi açısından önemlidir. Çalışmada verilen örnekler metnin tamamından seçilmeye çalışılmıştır.

Cümlenin tanımı konusunda tüm dilciler aynı fikirde olsalar da cümle türleri konusunda birtakım ayrılıklara düştükleri görülmektedir. Bu çalışmada, hemfikir olunan ya da ayrı düşünülen konulara yer verilerek, cümle türleri tespit edilen örneklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkçenin geçmişten günümüze cümle çeşitleri konusunda zengin bir dil olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2007). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını* (5. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı* (3. Basım). Ankara: Engin Yayınevi.
- Aktan, B. (2016). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* (2. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atawula, A. (2007). *Kutbuddin İznîki'nin "Mukaddime" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*, C. I-II-III, s. 144, Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Cemiloğlu, İ. (2000). *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*(2.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Delice, H. İ. (2003). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Delice, H. İ. (Summer, 2012). Yapı Açısından Cümle Sorunu. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/3, p. 871-876. Ankara-Turkey.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı* (3. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri-Osmanlı Türkçesi* (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili* (6. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdem, M. D. (2005). *Kitâb-ı Kısas-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymânâme 74. Cilt)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ergin, M. (2000). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım.

- Gece, K. M.(Ekim, 1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. *Türk Dili*, S. 562, Ankara, s. 333-334.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi* (4. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi* (2. Baskı). Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Kara, S. (Fall, 2012). Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, p. 2163-2171. Ankara-Turkey.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi* (2. Basım). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi* (13. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (Ocak, 1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Dili*, S.505, s. 19-23.
- Karahan, L. (Temmuz, 2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili*, S. 583, s. 16-23.
- Karaörs, M. Metin (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Korkmaz, Z., Ercilasun A. B., Gülensoy, T., Parlatur, İ., Zülfikar, H. ve Birinci N. (2010). *Türk Dili ve Kompozisyon* (4. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Mansuroğlu, M. (1955). Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları. *TDAY-Belleten 1955*: 59-71.
- Öksüz, Y. Z. (1976). ‘‘Mukaddim-i Kutbuddin İnceleme – Metin – Sözlük’’. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Öngören, R. ‘‘Kutbuddin İzniki’’ maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 26. Ankara.
- Özkan, A., Toker, M. ve Aşçı U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* (2. Baskı). Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2011). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)* (3. Baskı). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Parlatur, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Üstünova, K. (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Üstünova, K. (2016). *Kutbe'd-dîn İznikî Muukaddime Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük* (Şahâbe'd-dîn Kudsî Nüshası) (2. Basım). İstanbul: Sentez Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Kifayet YİĞİT
Doğum Yeri ve Tarihi :Andırın 1986
Medeni Hali :Bekar
İletişim Bilgileri :yigitkifayet@gmail.com

EĞİTİM

1999-2003 :Halil Çiftçi Anadolu Lisesi
2004-2009 :Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
2009-2010 :Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz
Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2016-2019 :MEB

YABANCI DİL

İngilizce :YÖKDİL: 52,50

